



ckm!
CENTRUM
KINDERHANDEL
MENSENHANDEL

Het misdrijf voorbij

Een verkenning naar criminele uitbuiting in Rotterdam

Het misdrijf voorbij

Een verkenning naar criminele uitbuiting in Rotterdam

T.L.M. Leito
S.R. van Bommel
F. Noteboom

2021

Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel
Burgemeester Schalijlaan 70
2908 LS Capelle aan den IJssel

info@hetckm.nl
www.hetckm.nl

Vormgeving: Renske de Boer
Fotografie: Pexels.com



'Maak mensenhandel zichtbaar'

Onder dit motto voert het Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel (CKM) de strijd tegen seksuele en criminele uitbuiting in Nederland. Het CKM innoveert, onderzoekt en agendeert. Meer informatie op www.hetckm.nl.

INHOUD

LIJST VAN TABELLEN EN FIGUREN	3
SAMENVATTING	5
HOOFDSTUK 1. INLEIDING	6
HOOFDSTUK 2. DE AARD EN OMVANG VAN CRIMINELE UITBUITING	8
HOOFDSTUK 3. METHODOLOGIE	16
HOOFDSTUK 4. AARD EN OMVANG VAN CRIMINELE UITBUITING IN ROTTERDAM	21
HOOFDSTUK 5. AANPAK VAN CRIMINELE UITBUITING EN MOGELIJKHEDEN OM DEZE TE VERSTERKEN	35
HOOFDSTUK 6. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	50
BIBLIOGRAFIE	57
BIJLAGE A. FACTSHEETS STADSGBIEDEN	58
BIJLAGE B. WERKGBIEDEN EN VERMOEDENS VAN CRIMINELE UITBUITING	69
BIJLAGE C. WERKGBIEDEN EN AANTAL WAARGENOMEN (VERMOEDELIJKE) SLACHTOFFERS	70
BIJLAGE D. WERKGBIEDEN EN VORMEN VAN GEDWONGEN CRIMINALITEIT	71
BIJLAGE E. WERKGBIEDEN EN ACHTERGROND (VERMOEDELIJKE) SLACHTOFFERS	73
BIJLAGE F. WERKGBIEDEN EN GESLACHT (VERMOEDELIJKE) SLACHTOFFERS	74
BIJLAGE G. WERKGBIEDEN EN LEEFTIJDSCATEGORIE (VERMOEDELIJKE) SLACHTOFFERS	76
BIJLAGE H. WERKGBIEDEN EN MEEST WAARGENOMEN LEEFTIJD (VERMOEDELIJKE) SLACHTOFFERS	78
BIJLAGE I. DE VRAGENLIJST	79
BIJLAGE J. TOPIC LIJST INTERVIEWS	85

Hoofdstuk 3. Methodologie

Figuur 1. Plattegrond Rotterdam en respondent aantallen per gebied	17
--	----

Tabel 1. Gebieden en respons vanuit de beroepsdomeinen	18
--	----

Tabel 2. Beroepsdomeinen en respons vanuit de functies die respondenten vervullen	19
---	----

Hoofdstuk 4. Aard en omvang van criminele uitbuiting in Rotterdam

Figuur 2. In aanraking geweest met slachtoffers (n=499)	21
---	----

Figuur 3. Aantal waargenomen (vermoedelijke) slachtoffers (n=233)	21
---	----

Figuur 4. In aanraking geweest met slachtoffers verspreid over de gebieden (n=499)	22
--	----

Figuur 5. Ik ben mij in de afgelopen twee jaar meer zorgen gaan maken over criminele uitbuiting in het gebied waar ik werk (n=222)	23
--	----

Figuur 6. Ik heb in de afgelopen twee jaar een toename gezien in het aantal (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting in het gebied waar ik werk (n=222)	23
--	----

Figuur 7. Door de coronamaatregelen heb ik het afgelopen jaar minder goed zicht gehad op criminele uitbuiting in het gebied waar ik werk (n=222)	23
--	----

Figuur 8. Vormen van gedwongen criminaliteit (n=233)	24
--	----

Figuur 9. Locaties waar slachtoffers zijn geworven of geronseld (n=233)	25
---	----

Figuur 10. Manieren waarop slachtoffers in de criminaliteit zijn gedwongen (n=233)	26
--	----

Figuur 11. Geslacht slachtoffers (n=233)	27
--	----

Figuur 12. Leeftijdscategorie slachtoffers (n=233)	28
--	----

Figuur 13. Leeftijd slachtoffers (n=233)	28
--	----

Figuur 14. Achtergrond slachtoffers (n=233)	29
---	----

Figuur 16. Vormen van gedwongen criminaliteit bij seksuele uitbuiting (n=92)	31
--	----

Figuur 15. Vermoedens dat slachtoffers zowel crimineel als seksueel zijn uitgebuit (n=233)	31
--	----

Figuur 17. Geslacht slachtoffers van criminele en seksuele uitbuiting (n=89)	31
--	----

Figuur 18. Ik heb goed zicht op wie de criminelen zijn die personen dwingen tot het plegen van criminaliteit in het gebied waar ik werk (n=222)	32
---	----

Figuur 19. De criminelen die personen dwingen tot het plegen van criminaliteit in het gebied waar ik werk zijn goed georganiseerde (jeugd)netwerken (n=222)	32
---	----

Figuur 20. In het gebied waar ik werk lukt het goed om de criminelen die personen dwingen tot criminaliteit aan te pakken (n=222)	33
---	----

Figuur 21. In het gebied waar ik werk worden voldoende maatregelen genomen om te voorkomen dat personen worden geronseld door criminelen (n=222)	33
--	----

Hoofdstuk 5. Aanpak van criminele uitbuiting en mogelijkheden om deze te versterken

Figuur 22. Vermoedens van criminele uitbuiting in het sociaal domein Jeugd, Zorg en Gezin	35
---	----

Figuur 23. Vormen van gedwongen criminaliteit (n=63)	36
--	----

Figuur 26. Vermoedens van criminele uitbuiting in het domein Onderwijs	37
--	----

Figuur 24. Geslacht slachtoffers (n=63)	37
---	----

Figuur 25. Leeftijdscategorie slachtoffers (n=63)	37
---	----

Figuur 28. Geslacht slachtoffers (n=14)	38
---	----

Figuur 29. Leeftijdscategorie slachtoffers (n=14)	38
Figuur 27. Vormen van gedwongen criminaliteit (n=14)	38
Figuur 30. Vermoedens van criminele uitbuiting in het domein Openbare Orde en Veiligheid	38
Figuur 31. Vormen van gedwongen criminaliteit (n=57)	39
Figuur 32. Geslacht slachtoffers (n=57)	40
Figuur 33. Leeftijdscategorie slachtoffers (n=57)	40
Figuur 34. Vermoedens van criminele uitbuiting in sociaal domein Werk, Financiën en Schulden	40
Figuur 35. Vormen van gedwongen criminaliteit (n=78)	41
Figuur 36. Geslacht slachtoffers (n=78)	41
Figuur 37. Leeftijd slachtoffers (n=57)	42
Figuur 38. Vermoedens van criminele uitbuiting in het sociaal domein Wijk en Wonen	42
Figuur 39. Vormen van gedwongen criminaliteit (n=6)	43
Figuur 40. Geslacht slachtoffers (n=6)	43
Figuur 41. Leeftijdscategorie slachtoffers (n=6)	43
Figuur 42. Ik weet precies wat ik moet doen wanneer ik vermoed dat een persoon slachtoffer is van criminele uitbuiting (n=222)	44
Figuur 44. Contact naar aanleiding van vermoedens van criminele uitbuiting (n=222)	45
Figuur 43. Bestaan er binnen uw werkplek afspraken over het omgaan met vermoedens van criminele uitbuiting? (n=488)	45
 Bijlage A. Factsheets Stadsgebieden	 58
Bijlage B. Werkgebieden en vermoedens van criminele uitbuiting	69
Bijlage C. Werkgebieden en aantal waargenomen (vermoedelijke) slachtoffers	70
Bijlage D. Werkgebieden en vormen van gedwongen criminaliteit	71
Bijlage E. Werkgebieden en achtergrond (vermoedelijke) slachtoffers	73
Bijlage F. Werkgebieden en geslacht (vermoedelijke) slachtoffers	74
Bijlage G. Werkgebieden en leeftijdscategorie (vermoedelijke) slachtoffers	76
Bijlage H. Werkgebieden en meest waargenomen leeftijd (vermoedelijke) slachtoffers	78

In de afgelopen jaren zijn de zorgen over criminele uitbuiting in Nederland steeds verder toegenomen. Tegelijkertijd blijkt uit de officiële registraties dat veel slachtoffers buiten beeld blijven en dat daders niet of nauwelijks vervolgd en berecht worden. Het gebrek aan zicht op criminele uitbuiting geldt ook voor de gemeente Rotterdam. De gemeente heeft het Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel (CKM) om die reden gevraagd verkennend onderzoek te verrichten naar de aard en omvang van criminele uitbuiting in Rotterdam, en daarbij in beeld te brengen of en in hoeverre een verwevenheid bestaat met ondermijnende criminaliteit, zoals drugshandel. Voor het verkrijgen van meer zicht is een vragenlijst ingevuld door bijna vijfhonderd eerstelijns professionals in Rotterdam, zoals wijkagenten, jongerenwerkers en leerplichtambtenaren, waarin zij zijn gevraagd naar hun ervaring met betrekking tot criminele uitbuiting. Aanvullend zijn met veertien eerstelijns professionals met vermoedens van criminele uitbuiting verdiepende interviews gehouden.

Uit het onderzoek blijkt dat er gegronde redenen zijn om aan te nemen dat criminele uitbuiting een niet te onderschatten probleem is binnen de gemeente Rotterdam. Bijna de helft van de eerstelijns professionals die aan dit onderzoek heeft deelgenomen, geeft aan in de afgelopen twee jaar in aanraking te zijn geweest met één of meerdere (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting. Verder blijkt dat ongeveer de helft van de eerstelijns professionals in dit onderzoek zich in de afgelopen twee jaar meer zorgen is gaan maken over criminele uitbuiting in het gebied waar zij werkzaam zijn en dat bijna 40% van de respondenten ook een toename heeft waargenomen in het aantal (vermoedelijke) slachtoffers. De bevindingen suggereren een grote discrepantie tussen het aantal geregistreerde slachtoffers van criminele uitbuiting en de daadwerkelijke omvang van de problematiek.

Uit het onderzoek blijkt dat eerstelijns professionals met name in contact komen met (vermoedelijke) slachtoffers die worden gedwongen tot het plegen van financiële delicten, zogenoemde katvangers en geldezels. Het gedwongen vervaardigen, uithalen, vervoeren of verhandelen van drugs is het meest genoemde niet-financiële delict waartoe slachtoffers in Rotterdam worden gedwongen. Een andere zorgelijke bevinding is dat 40% van de eerstelijns professionals in dit onderzoek aangeeft in aanraking te zijn gekomen met (vermoedelijke) slachtoffers die zowel seksueel als crimineel zijn uitgebuit. Bij slachtoffers is vaak sprake van een (zeer) kwetsbare achtergrond, zoals een jonge leeftijd, een licht verstandelijke beperking, schuldenproblematiek of het opgroeien binnen een disfunctioneel gezin. Zij verkeren vaak in een grote mate van afhankelijkheid van de dader en/of kunnen het overzicht van hun handelen niet goed inschatten. Kwetsbare jongeren worden in de wijk, maar ook via sociale media, actief benaderd door criminelen, waarbij het ook kan voorkomen dat geweld wordt gebruikt. De rol van sociale media speelt daarnaast ook een grote rol bij het verheerlijken en normaliseren van criminaliteit, en sterkt daarmee de illusie dat dit een gemakkelijke manier is om status en geld te verdienen.

Eerstelijns professionals wijzen onder meer op een gebrek aan kennis, expertise en aandacht voor het fenomeen, en op de moeilijkheden tot het krijgen van contact met de doelgroep. Dit belemmert hen zowel in de (vroegtijdige) signalering van slachtoffers als in de (preventieve) aanpak van criminele uitbuiting. Het rapport roept daarom op tot het vergroten van de bewustwording over criminele uitbuiting bij eerstelijns professionals in Rotterdam en tot het versterken van de aanwezigheid in de wijken.



1.1 Aanleiding van het onderzoek

Op 12 september 2017 bericht het Openbaar Ministerie dat het twee mannen voor de rechter brengt voor het inzetten van Rotterdamse minderjarigen voor het vervoeren van cocaïne en heroïne naar België.¹ De twee mannen hadden zeker twintig minderjarigen en ook een aantal volwassenen geronseld om de drugs tegen een geringe vergoeding naar België te vervoeren. De jongens kwamen voornamelijk uit Rotterdam-Zuid en waren veelal afkomstig uit sociaaleconomisch zwakkere milieus. De criminelen benaderden hen onder meer op middelbare scholen en nabij jeugdinstituten. De drugskoeriers die door de criminelen werden ingezet zijn door het OM vervolgd en vervolgens berecht. In hoeverre er door het OM in deze zaak ook is gekeken naar de vraag of hier mogelijk sprake is van criminele uitbuiting kan op basis van dit bericht niet worden beantwoord. Het feit dat het hier kwetsbare minderjarigen betraf die doelbewust zijn ingezet voor het vervoeren van drugs, roept echter wel de vraag op in hoeverre het hier mogelijk niet (óók) om slachtoffers van criminele uitbuiting gaat.

Criminele uitbuiting is een vorm van mensenhandel, waarbij een persoon wordt gedwongen tot het plegen van criminele delicten en de opbrengsten hiervan (grotendeels) moet afstaan. Het maakt daarbij in beginsel niet uit tot welke vorm van criminaliteit iemand wordt gedwongen. In geval van dwang kan het gaan om harde dwangmiddelen, zoals geweld of bedreiging, maar ook om zogeheten 'zachte' dwangmiddelen, zoals het misbruik maken van een kwetsbare positie, bijvoorbeeld vanwege de jonge leeftijd van een slachtoffer of omdat sprake is van psychische problematiek. Criminele uitbuiting verschilt van andere vormen van mensenhandel, omdat slachtoffers zich altijd óók schuldig maken aan het plegen van een strafbaar feit. Slachtoffers lopen daardoor de kans om onterecht als dader te worden vervolgd.²

Ondanks de toegenomen aandacht voor criminele uitbuiting in Nederland bestaat nog altijd beperkt zicht op de aard en omvang van de problematiek. Zo zijn over de periode 2015-2019 558 mogelijke slachtoffers van criminele uitbuiting in beeld gekomen bij het Coördinatiecentrum Mensenhandel (CoMensha), waarvan een groot deel de Afrikaanse nationaliteit heeft.³ De zorgen in Nederland omtrent criminele uitbuiting nemen de laatste jaren verder toe. Zo zijn er zorgen dat criminele uitbuiting veel wijdverbreider is in de samenleving dan nu bekend is en

dat het speelt onder groepen (jongeren) die nu nog buiten beeld blijven. Het gevolg hiervan is dat slachtoffers mogelijk niet de bescherming krijgen waarop zij recht hebben en dat daders buiten zicht blijven. Zo blijkt uit onderzoek van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en CoMensha dat 61% van de gemeenten vermoedt dat criminele uitbuiting binnen hun gemeente voorkomt.⁴ De meeste zorgen gaan in Nederland echter uit naar slachtoffers van criminele uitbuiting die in de drugscriminaliteit belanden. Zo blijkt uit onderzoek van het Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel (CKM) dat 55% van de scholen zorgen heeft over het feit dat leerlingen crimineel worden uitgebuit, waarbij dit meestal betrekking heeft op uitbuiting binnen de drugscriminaliteit.⁵ Ook zijn in recente jaren tal van mediaberichten verschenen over criminele groeperingen die jongeren dwingen voor hen te werken in de drugshandel.⁶ Op basis van deze ontwikkelingen heeft de Nationaal Rapporteur dan ook opgeroepen tot meer aandacht voor criminele uitbuiting, en daarbij vooral te kijken naar de verwevenheid tussen drugscriminaliteit en criminele uitbuiting.⁷

Het gebrek aan zicht op criminele uitbuiting geldt niet alleen voor Nederland, maar ook voor de gemeente Rotterdam.⁸ De gemeente heeft het CKM om die reden gevraagd om verkennend onderzoek uit te voeren naar de aard en omvang van criminele uitbuiting in Rotterdam, en daarbij in beeld te brengen of en in hoeverre er een verwevenheid bestaat met ondermijnende criminaliteit, zoals drugshandel. Voor het verkrijgen van meer zicht is daarom een vragenlijst ingevuld door bijna vijfhonderd eerstelijns professionals in Rotterdam, waarin zij zijn gevraagd naar hun ervaring met betrekking tot criminele uitbuiting. Met de term eerstelijns professional wordt in dit onderzoek verwezen naar professionals die vanuit hun werkzaamheden doorgaans als eerste in contact komen met burgers en/of mogelijke slachtoffers en daarmee een belangrij-

1 Zie: <https://www.om.nl/actueel/nieuws/2017/09/12/ronselaars-drugskoeriers-naar-belgie-voor-de-rechter> (geraadpleegd op 18-10-2021).

2 Nationaal Rapporteur, 2019b, p. 66; Villacampa en Torres, 2017.

3 Nationaal Rapporteur, 2020.

4 VNG en CoMensha, 2019. Voor dit onderzoek hadden 135 gemeente een vragenlijst ingevuld.

5 CKM, 2020

6 Zie bijvoorbeeld alleen al in 2020: <https://www.rtvutrecht.nl/nieuws/2058896/man-dwingt-kassameisjes-met-naaktfotos-om-nepgeld-in-te-wisselen-voor-echt-geld.html> (geraadpleegd op 18-10-2021); <https://www.ad.nl/amersfoort/drugsnetwerk-opgerold-in-nieuwland-hoofdverdachte-18-liet-jongens-voor-hem-dealen~ac69ed35/> (geraadpleegd op 18-10-2021); <https://www.ed.nl/eindhoven/zwak-begaafde-eindhovense-vrouw-moest-drugsbolletjes-maken-van-dealers-add39984/> (geraadpleegd op 18-10-2021); <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/02/24/ik-bel-direct-de-ouders-als-ik-hoor-dat-ie-mand-blowt-a3991561> (geraadpleegd op 18-10-2021).

7 Nationaal Rapporteur, 2019.

8 Gemeente Rotterdam, 2021.

ke signalerende rol hebben.⁹ Aanvullend aan de vragenlijst zijn veertien eerstelijns professionals geïnterviewd. Tijdens deze semigestructureerde interviews is dieper ingegaan op de vraag of en welke uitdagingen en knelpunten zij bij de aanpak van criminele uitbuiting ervaren.

1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen

Dit onderzoek richt zich op het in beeld brengen van de aard en omvang van criminele uitbuiting in Rotterdam. In het onderzoek staat de volgende hoofdvraag centraal:

In hoeverre komt criminele uitbuiting voor binnen de gemeente Rotterdam en welke mogelijkheden zijn er om de aanpak van dit fenomeen te versterken?

De hoofdvraag is opgedeeld in twee deelvragen, waarbij de eerste deelvraag ingaat op het inzichtelijk maken van de aard en omvang van gedwongen criminaliteit in Rotterdam aan de hand van ervaringen met deze vorm van mensenhandel door eerstelijns professionals. Het is hierbij van belang om te benadrukken dat het gaat om *vermoedens* van criminele uitbuiting. De reden hiervoor is dat in Nederland geen geformaliseerde wijze is van het vaststellen van slachtofferschap.¹⁰ Bovendien hebben eerstelijns professionals voornamelijk een signalerende rol en beschikken zij niet altijd over voldoende informatie om tot een goed oordeel over slachtofferschap te komen. De tweede deelvraag richt zich op de uitdagingen en knelpunten die eerstelijns professionals bij de signalering en aanpak van criminele uitbuiting ervaren. Hierin wordt onder meer ingegaan op de kennis en expertise ten aanzien van criminele uitbuiting en op de barrières en verbeterpunten die eerstelijns professionals ervaren.

Voorafgaand aan het onderzoek is ervoor gekozen om met name te focussen op de verwevenheid tussen drugscriminaliteit en criminele uitbuiting. Dit is gebaseerd op basis van de literatuur waaruit blijkt dat naar verwachting de meeste slachtoffers van criminele uitbuiting op dit snijvlak worden aangetroffen. Tijdens het uitvoeren van het onderzoek is echter gebleken dat eerstelijns professionals in veel gevallen ook vermoedens hadden dat slachtoffers worden gedwongen tot het plegen van andere vormen van ondermijnende criminaliteit, zoals het wit-

wassen van crimineel geld.¹¹ Derhalve is ervoor gekozen om de oorspronkelijke focus van dit onderzoek te verbreden en bij het bespreken van de resultaten ook in te gaan op andere vormen van criminele uitbuiting die door de eerstelijns professionals worden gesignaleerd.

1.3 Leeswijzer

Dit onderzoek begint met een literatuurverkenning naar criminele uitbuiting, waarbij wordt ingegaan op ontwikkelingen in Nederland en in omliggende landen (Hoofdstuk 2). Daarbij is ook specifiek aandacht voor hetgeen er reeds aan kennis is over de aard en omvang van criminele uitbuiting in Rotterdam. Vervolgens wordt in Hoofdstuk 3 de methodiek die ten grondslag ligt aan dit onderzoek beschreven. In Hoofdstuk 4 en Hoofdstuk 5 worden de resultaten van het onderzoek gepresenteerd. In Hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de aard en omvang van criminele uitbuiting in Rotterdam en wordt, waar mogelijk, inzicht gegeven in lokale verschillen tussen de gebieden in Rotterdam. In Hoofdstuk 5 wordt ingezoomd op de eerstelijns professionals die aan dit onderzoek hebben deelgenomen en wordt ingegaan op de uitdagingen die bij de signalering en aanpak van criminele uitbuiting worden ervaren. Het rapport sluit af met een conclusie en drie aanbevelingen.

⁹ Bos et al. 2016, p. 19.

¹⁰ In Nederland is er geen instantie die formeel vaststelt of iemand slachtoffer is of niet. Zo kunnen slachtoffers reeds bij de geringste aanwijzing worden gemeld bij CoMensha. De Nederlandse staat is verplicht om (vermoedelijke) slachtoffers van mensenhandel reeds bij deze geringste aanwijzing bescherming te bieden. Nationaal Rapporteur, 2018.

¹¹ Hoewel het delict witwassen verband kan houden met drugscriminaliteit (of onderdeel daarvan kan zijn), is deze link op basis van dit onderzoek niet te valideren.

Criminele uitbuiting is een vorm van mensenhandel die in 2013 expliciet strafbaar is gesteld in Nederland, maar waar pas in recente jaren langzaam aandacht voor komt.¹² Van criminele uitbuiting is sprake wanneer een persoon wordt gedwongen tot het plegen van criminele feiten en de opbrengsten hiervan moet afstaan aan zijn of haar uitbuiters. Daarbij kan het gaan om een brede variëteit aan strafbaar gesteld gedrag, zoals onder meer gedwongen drugshandel, winkeldiefstal of het witwassen van geld. Dwang kan daarbij bestaan uit harde dwangmiddelen, zoals (het dreigen met) geweld, maar ook om 'zachte' dwangmiddelen, zoals het misbruik maken van een kwetsbare positie, bijvoorbeeld omdat iemand nog minderjarig is of een licht verstandelijke beperking heeft. Criminele uitbuiting verschilt in de kern van andere vormen van mensenhandel, omdat slachtoffers zich inherent óók schuldig maken aan het plegen van een strafbaar feit. Slachtoffers lopen daardoor het reële risico als dader te worden aangemerkt, en, in plaats van het krijgen van de noodzakelijke bescherming waarop zij recht hebben, te worden vervolgd als dader.¹³ In geval van criminele uitbuiting is het daarom van belang dat aandacht is voor het 'non-punishmentbeginsel'.¹⁴ Dit houdt kortgezegd in dat slachtoffers van criminele uitbuiting in beginsel niet worden vervolgd voor het plegen van strafbare feiten wanneer zij deze onder dwang hebben moeten plegen.

Dit hoofdstuk bevat een verkenning van de literatuur naar criminele uitbuiting. Het hoofdstuk begint met een overzicht van wat er bekend is over de aard en omvang van criminele uitbuiting in Nederland (§2.1), waarbij ook specifiek aandacht is voor de verwevenheid tussen criminele uitbuiting en ondermijnende criminaliteit. §2.2 gaat in op de vraag wat er in de literatuur staat beschreven over criminele uitbuiting in Rotterdam. Hieruit blijkt onder meer dat Rotterdam nog relatief weinig zicht heeft op deze vorm van mensenhandel maar wel te maken heeft met veel aanpalende problematiek. Het hoofdstuk sluit in §2.3 af met bestaande uitdagingen en knelpunten in de aanpak van criminele uitbuiting.

2.1. Aard en omvang van criminele uitbuiting in Nederland

Hoewel er in de afgelopen jaren in toenemende mate aandacht is gekomen voor criminele uitbuiting in Nederland, lijkt er vooralsnog beperkt zicht te zijn op de aard en omvang van dit fe-

noemen.¹⁵ Dit geldt zowel voor het zicht op het aantal slachtoffers als op het type slachtoffers dat in Nederland in beeld is. Uit de officiële registraties van het aantal (mogelijke) slachtoffers van mensenhandel die jaarlijks door de Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (hierna: Nationaal Rapporteur) worden gepubliceerd, blijkt dat er in de periode 2015-2019 in Nederland 558 slachtoffers van criminele uitbuiting bij het Coördinatiecentrum Mensenhandel¹⁶ (CoMensha) zijn gemeld.¹⁷ Dit betreft 11% van de gemelde slachtoffers van mensenhandel in deze periode. Uit een nadere analyse blijkt dat het hier voornamelijk gaat om buitenlandse, veelal Afrikaanse, slachtoffers.¹⁸ In dezelfde periode zijn slechts 106 slachtoffers van criminele uitbuiting met de Nederlandse nationaliteit gemeld, wat neerkomt op 2% van het totaal aan geregistreerde slachtoffers van mensenhandel.¹⁹

Wanneer gekeken wordt naar de vorm van criminaliteit waartoe de bij CoMensha gemelde slachtoffers worden gedwongen, blijkt dat dit in meer dan de helft van de gevallen gaat om druggerelateerde strafbare feiten. In 60% van de meldingen (n=318) gaat het om een slachtoffer dat gedwongen is tot het vervaardigen, vervoeren en/of verhandelen van drugs.²⁰ De Nationaal Rapporteur geeft aan dat het in deze gevallen vrijwel altijd betrekking heeft op buitenlandse slachtoffers, veelal afkomstig uit een Afrikaans land, die in het land van herkomst of onderweg naar Nederland zijn uitgebuit.²¹ Andere vormen van criminaliteit waartoe de slachtoffers die in beeld zijn, worden gedwongen, zijn diefstal of vermogensdelicten (13%), bedelen (8%) en het opbouwen van schulden of fraudedelicten (8%). Tot slot zijn er in deze periode ook zes slachtoffers geregistreerd die zijn gedwongen tot het ronselen van slachtoffers van seksuele uitbuiting. Deze laatste vorm betreft namelijk óók een vorm van criminele uitbuiting.

Bezien vanuit de strafrechtelijke aanpak van criminele uitbuiting blijkt dat Nederlandse opsporingsinstanties relatief weinig ervaring hebben opgedaan met deze vorm van mensenhandel. Zo hebben slechts 41 van de 954 opsporingsonderzoeken in de periode 2015-2019 betrekking op criminele uitbuiting en vonden in dezelfde periode niet meer dan 24 veroordelingen in eerste

¹² Art. 273f Sr.

¹³ Nationaal Rapporteur, 2019, p. 66; Villacampa en Torres, 2017.

¹⁴ Nationaal Rapporteur, 2017, p. 30.

¹⁵ Nationaal Rapporteur, 2019b; Nijenhuis, 2016; Bos et al., 2016.

¹⁶ CoMensha is verantwoordelijk voor de registratie van het aantal slachtoffers van mensenhanden in Nederland.

¹⁷ Nationaal Rapporteur, 2020, p. 41.

¹⁸ Nationaal Rapporteur, 2020, p. 38, 157.

¹⁹ Schriftelijke informatie van een onderzoeker van de Nationaal Rapporteur, d.d. 29 juli 2021.

²⁰ Nationaal Rapporteur, 2020, p. 45.

²¹ Ibidem.

aanleg plaats waarbij criminele uitbuiting bewezen is verklaard.²² Het lage aantal zaken omtrent deze vorm van mensenhandel leidde ertoe dat de Nationaal Rapporteur in 2019 het Openbaar Ministerie opriep om de opsporing van niet-seksueel gerelateerde uitbuiting, waaronder criminele uitbuiting, te intensiveren.²³

Uit een nadere analyse van de achtergrond van de opsporingsonderzoeken en veroordelingen omtrent criminele uitbuiting die in de literatuur zijn beschreven, valt op dat veel van deze zaken zien op het uitbuiten van slachtoffers die behoren tot de zogeheten Roma-gemeenschap.²⁴ Vaak betreft het hier minderjarigen die, al dan niet in familieverband, worden gedwongen tot winkeldiefstal, bedelen of zakkenrollerij. Hierbij kan het gaan om slachtoffers en daders die woonachtig zijn in Nederland, maar ook om zogeheten mobiele of rondtrekkende groepen die zich tussen verschillende EU-landen verplaatsen.²⁵ Opvallend is dat in de literatuur vooralsnog vrijwel geen zaken staan beschreven waarin slachtoffers zijn aangezet tot het plegen van een strafbaar feit gerelateerd aan drugscriminaliteit, nu veruit het merendeel van de (mogelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting in beeld bij CoMensha tot deze vorm van criminaliteit gedwongen wordt. In de Dadermonitor 2013-2017 van de Nationaal Rapporteur worden evenwel twee zaken beschreven met betrekking tot uitbuiting in de drugsindustrie, maar in beide zaken ging het om slachtoffers die zijn gedwongen tot het uitvoeren van internationale drugstransporten en dus niet binnen Nederland.²⁶

2.2.1. Verwevenheid tussen criminele uitbuiting en georganiseerde criminaliteit

Uit voorgaande blijkt dat in Nederland relatief weinig slachtoffers van criminele uitbuiting in beeld komen bij de officiële instanties wanneer dit wordt vergeleken met het aantal slachtoffers van seksuele uitbuiting of arbeidsuitbuiting. Diverse onderzoeken geven echter aanleiding om te vermoeden dat het daadwerkelijk aantal slachtoffers van criminele uitbuiting in Nederland veel hoger ligt dan op dit moment in de registraties voorkomt. Er lijkt derhalve sprake te zijn van een groot *dark number*. Zo blijkt bijvoorbeeld uit onderzoek van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en CoMensha uit 2020 dat 61% van de Nederlandse gemeenten vermoedt dat criminele uitbuiting binnen hun gemeente voorkomt, terwijl dit bijvoorbeeld voor seksuele

uitbuiting 59% is.²⁷ Onderzoek van de Nationaal Rapporteur uit 2017 laat daarnaast zien dat bijna 20% van de medische professionals met vermoedens van mensenhandel aangeeft in aanraking te zijn gekomen met een mogelijk slachtoffer van criminele uitbuiting.²⁸ Desalniettemin is slechts een fractie van het totaal aantal geregistreerde slachtoffers in Nederland slachtoffer van criminele uitbuiting.

Er bestaan met name zorgen over Nederlandse jongeren die slachtoffer worden van criminele uitbuiting binnen de georganiseerde drugscriminaliteit. Zo blijkt uit een studie uit 2020 van het Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel (CKM) dat 55% van de middelbare scholen en 46% van de mbo-instellingen in Nederland zich zorgen maakt dat leerlingen op hun onderwijsinstelling slachtoffer zijn of worden van criminele uitbuiting.²⁹ In de afgelopen twee jaar zouden deze zorgen bovendien zijn toegenomen. De onderwijsinstellingen zien met name dat leerlingen worden gedwongen tot het vervaardigen, vervoeren en/of verhandelen van drugs. Daarbij gaat het zowel om leerlingen in de onder- als bovenbouw. Bovendien geeft 60% van de middelbare scholen aan dat de leerlingen die worden uitgebuit in de afgelopen twee jaar jonger zijn geworden. Ook uit een studie naar het aantal slachtoffers van mensenhandel dat in beeld komt van het online hulpplatform Chat met Fier blijkt dat de het aantal slachtoffers van criminele uitbuiting in de afgelopen jaren toeneemt.³⁰ Ook hier gaat het voornamelijk om slachtoffers die worden uitgebuit binnen de drugscriminaliteit.

In recente jaren zijn bovendien ook diverse berichten in de media naar voren gekomen die suggereren dat de problematiek omtrent criminele uitbuiting meer lijkt voor te komen dan de officiële registraties doen vermoeden. Zo berichtte de Volkskrant reeds in 2017 dat veel middelbare scholen in de greep zijn van criminele bendes die zich richten op het ronselen van minderjarigen voor drugshandel.³¹ RTL Nieuws stelde in 2018 dat criminele organisaties actief scheikundestudenten rekruteren om synthetische drugs te vervaardigen in drugslaboratoria en

22 Nationaal Rapporteur, 2021, p. 120, 159.

23 Nationaal Rapporteur, 2019a, aanbeveling 4.

24 Nationaal Rapporteur, 2016, Hoofdstuk 4; Nijenhuis, 2016; Iara de Witte & Phelivan, 2014; Bos et al., 2016.

25 Nationaal Rapporteur, 2016, Hoofdstuk 4; Nijenhuis, 2016.

26 Nationaal Rapporteur, 2019a, p. 54.

27 VNG & CoMensha, 2019, p. 8. Voor dit onderzoek hebben 135 gemeenten een vragenlijst ingevuld.

28 Nationaal Rapporteur, 2017, Hoofdstuk 4. In totaal gaf iets meer dan de helft van de medische professionals binnen dit onderzoek aan weleens een vermoeden van mensenhandel te hebben gehad.

29 CKM, 2020. Voor het onderzoek werd bij 225 middelbare scholen en 52 mbo-instellingen een vragenlijst afgenomen.

30 CKM, 2021, p. 11.

31 Zie: [https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/jongeren-geronseld-voor-prostitutie-of-drugs-handel-hoe-criminele-bendes-grip-hebben-op-scholen-in-nederland~b282f841/#:~:text=Nederland%207C%20De%20Volkskrant-,Jongeren%20geronseld%20voor%20prostitutie%20of%20drugshandel%3A%20hoe%20criminele%20bendes%20grip,van%20die%20scholen%20kijken%20weg\(geraadpleegd op 18-10-2021\).](https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/jongeren-geronseld-voor-prostitutie-of-drugs-handel-hoe-criminele-bendes-grip-hebben-op-scholen-in-nederland~b282f841/#:~:text=Nederland%207C%20De%20Volkskrant-,Jongeren%20geronseld%20voor%20prostitutie%20of%20drugshandel%3A%20hoe%20criminele%20bendes%20grip,van%20die%20scholen%20kijken%20weg(geraadpleegd op 18-10-2021).)

dat zij, als zij hier eenmaal in verzeild raken, hier niet meer uitkomen.³² Het Regionale Informatie Expertise Centrum (RIEC) Midden-Nederland sprak in juli 2019 grote zorgen uit over het aantal kinderen en jongeren dat in de regio wordt ingezet in de cocaïnehandel.³³ Volgens het RIEC Midden-Nederland zou het alleen al in hun regio gaan om honderden jongeren, van wie sommigen pas acht of negen jaar oud zijn. De jongeren worden in de buurt, maar ook via sociale media, geronseld door zogeheten 'buurtprinsen'; oudere jongens in de wijk met dure kleding, horloges en auto's, die een sterke invloed uitoefenen op de jeugd. In de meeste gevallen worden de jongeren in eerste instantie voor relatief onschuldig klusjes ingezet, zoals op de uitkijk staan, maar al snel moeten zij drugs rondbrengen of verhandelen. In sommige gevallen worden de jongeren ook ingezet voor het plegen van overvallen.

De relatie tussen de georganiseerde drugscriminaliteit en criminele uitbuiting wordt ook zichtbaar wanneer gekeken wordt naar de ontwikkelingen in het Verenigd Koninkrijk. In de afgelopen vijf jaar is het aantal geregistreerde slachtoffers van criminele uitbuiting in dit land explosief toegenomen. Waar in 2016 enkele honderden slachtoffers tot het plegen van criminaliteit werden gedwongen, is dit in 2020 gestegen naar 5.158³⁴ geregistreerde slachtoffers.³⁵ Dit betekent dat bijna de helft van alle geregistreerde slachtoffers van mensenhandel in het Verenigd Koninkrijk crimineel wordt uitgebuit. Daarmee wordt deze vorm van slachtofferschap in het Verenigd Koninkrijk bijna drie keer zo vaak geregistreerd als seksuele uitbuiting. In totaal werden in 2020 1.544 slachtoffers van druggerelateerde criminele uitbuiting geregistreerd, waarvan het in ruim 80% van de gevallen minderjarige jongens betrof.³⁶

Criminele organisaties richten zich in het Verenigd Koninkrijk specifiek op minderjarigen met een kwetsbare achtergrond, bijvoorbeeld vanwege een licht verstandelijke beperking (lvb), een geschiedenis van seksueel of fysiek misbruik en/of drugsproblematiek. Uit onderzoek van Densley uit 2018 blijkt dat met name slechte(re) sociaaleconomische omstandigheden bijdragen aan de kwetsbaarheid voor criminele uitbuiting.³⁷ Slachtoffers worden vervolgens ingezet om drugs te vervoeren of verhandelen.³⁸ Met name het feit dat kinderen en kwetsbare (jong)vol-

wassenen gericht geronseld en systematisch uitgebuit worden middels schuldopbouw, dwang, intimidatie, geweld (inclusief seksueel geweld) en wapens, maakt het zorgelijk.³⁹ Storrod en Densley kaarten in hun onderzoek uit 2017 aan dat er niet altijd fysiek contact hoeft te bestaan om een slachtoffer uit te buiten, en dat de uitbuiting ook online kan plaatsvinden.⁴⁰ Hoewel er steeds meer zicht komt op hoe criminele uitbuiters te werk gaan, staat volgens Firmin met name het onderzoek naar het element van *grooming* binnen criminele uitbuiting nog in de kinderschoenen.⁴¹

Volgens de Britse Kinderombudsman heeft het probleem van criminele uitbuiting in het Verenigd Koninkrijk inmiddels dusdanige proporties aangenomen dat zij in 2019 spreekt van een nationale crisis.⁴² Meerdere redenen worden gegeven voor het feit dat jongeren vatbaar zijn voor criminele uitbuiting, waaronder geld, status, maar ook dat zij in ruil voor alcohol, drugs en huisvesting worden ingepalmd.⁴³ Sharkey, et al. plaatsen hierbij wel de volgende kanttekening:

'[...] affection and social significance alone are often sufficient to keep vulnerable youth enticed into the criminal lifestyle because gang membership provides the familiarity of family structure and represents an achievable form of success for young people who might be segregated from mainstream cultural and institutional life by virtue of age, class, race, or community.'⁴⁴

Naast de zorgen die er zijn dat Nederlandse jongeren op grotere schaal dan nu bekend is worden uitgebuit in de drugscriminaliteit, zijn er ook sterke signalen dat criminelen in Nederland kwetsbare jongeren rekruteren en dwingen om te fungeren als 'katvanger' en 'geldezel'. In geval van katvangers gaat het om personen die zichzelf beschikbaar stellen als eigenaar of registratiehouder van een voertuig, bedrijf, bankrekening of ander goed, waardoor de werkelijke eigenaar of houder zichzelf buiten het zicht van de autoriteiten kan houden.⁴⁵ Een katvanger krijgt hiervoor in de regel een betaling of een ander ruilmiddel.⁴⁶

32 Zie: <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/artikel/4503576/criminelen-ronselen-op-grote-schaal-studenten-om-te-werken-xtc-labs> (geraadpleegd op 18-10-2021).

33 Zie: <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/4794321/kinderen-cocainehandel-drugs-ben-de-steeds-meer-toename> (geraadpleegd op 18-10-2021).

34 In 2020 was er bij 1.590 slachtoffers zowel sprake van criminele- als arbeidsuitbuiting.

35 Home Office, 2020, p. 5.

36 Ibidem.

37 Densley, 2018.

38 Children's Commissioner, 2019, p. 17-20; Pepin, 2018.

39 HM Government, 2018, p. 48; Robinson, McLean & Densley, 2019, p. 695.

40 Storrod en Densley, 2017, p. 687.

41 Firmin, 2018.

42 Children's Commissioner, 2019.

43 Knowsley Safeguarding Children's Board, 2017.

44 Ontleend aan McLean & Densley, 2019, p. 697.

45 Schoenmakers et al., 2012, p.31

46 Van Schilfgaarde, 2009.

Eerder onderzoek heeft al laten zien dat mensenhandelaren⁴⁷ en drugscriminelen⁴⁸ gebruik maken van katvangers om zo buiten beeld van de autoriteiten te blijven. Vooralsnog is er weinig bekend over de omvang van het aantal katvangers in Nederland noch over de wijze waarop zij door criminelen worden benaderd.⁴⁹ Onderzoek van Malm en Bichler de Verenigde Staten uit 2013 laat zien dat het echter wel voorkomt dat katvangers middels geweld en intimidatie worden gerekruteerd.⁵⁰

Een katvanger en geldezel kennen een bepaalde overlap, maar zijn niet volledig hetzelfde. Een geldezel is namelijk 'een persoon die zijn of haar bankrekening al dan niet bewust ter beschikking stelt aan criminelen ten behoeve van het wegsluizen van frauduleus verkregen gelden'.⁵¹ Criminelen storten crimineel verdiend geld op de bankrekening van een geldezel en pinnen dit vervolgens. Voor criminelen vervullen geldezels daarmee een vitale rol, omdat zij hen helpen bij het witwassen van crimineel geld, bijvoorbeeld afkomstig uit de drugscriminaliteit. In ruil krijgt een geldezel hiervoor meestal een klein bedrag.

In hoeverre er bij het rekruteren en inzetten van geldezels sprake is van dwang zoals gedefinieerd in art. 273f Sr. is onvoldoende onderzocht. Hetgeen bekend is over de zogeheten geldezels is dat het vaak gaat om personen met een kwetsbare achtergrond, zoals jongeren die opgroeien binnen een multiprobleem gezin of dak- en thuisloos zijn of bij wie bijvoorbeeld sprake is van een licht verstandelijk beperking, middelenafhankelijkheid of schuldenproblematiek.⁵² Bovendien zouden personen die worden gebruikt als geldezel in de afgelopen jaren steeds jonger zijn geworden.⁵³ Hoewel vanuit de literatuur geen zaken bekend zijn waarin criminelen die geldezels inzetten zijn veroordeeld voor mensenhandel, blijkt uit mediaberichtgeving dat het wel degelijk voorkomt dat personen ook middels dreiging en geweld tot deze vorm van criminaliteit worden gedwongen.⁵⁴

De ontwikkeling dat kwetsbare jongeren worden geronseld voor en ingezet als geldezel is ook waar te nemen in omliggende landen. Zo berichtte *The Guardian* in 2018 over de grote zorgen die de politie in Schotland heeft over criminele organisaties die op middelbare scholen leerlingen ronselen om als geldezel te dienen.⁵⁵ De leerlingen worden zowel online als fysiek gerekruteerd met de belofte om 'gemakkelijk' geld te verdienen. Indien zij weigeren, bedreigen de criminele organisaties in sommige gevallen de potentiële geldezel en zijn of haar familie. De problematiek beperkt zich bovendien niet alleen tot Schotland. In het Verenigd Koninkrijk is het aantal zaken waarin jongeren tussen de veertien en achttien jaar oud als geldezel worden ingezet tussen 2016 en 2018 zelfs met 73% toegenomen, van respectievelijk 3.360 naar 5.819 zaken.⁵⁶ Ook in dit geval worden jongeren via sociale media benaderd, maar bijvoorbeeld ook op middelbare scholen en sportclubs. Wanneer jongeren eenmaal één keer als geldezel hebben gefungeerd, kunnen ze worden gedwongen om door te gaan.⁵⁷ Als gevolg van de maatregelen naar aanleiding van Covid-19 was er in 2020 in het Verenigd Koninkrijk bovendien een toename waar te nemen van personen tussen de 21 en 30 jaar oud die als geldezel worden ingezet. In 2020 waren er maar liefst 17.157 verdachte geldezelzaken die betrekking hadden op personen binnen deze leeftijdscategorie.⁵⁸ Criminelen zouden zich in het afgelopen jaar specifiek gericht hebben op kwetsbare jongeren die financieel getroffen zijn door de Covid-19 pandemie en op zoek waren naar manieren om toch een inkomen te genereren.

2.2. Zicht op criminele uitbuiting in Rotterdam

De gemeente Rotterdam, en de regio Rotterdam-Rijnmond waarvan de gemeente Rotterdam onderdeel uitmaakt, heeft zich in de afgelopen jaren geprofileerd als een voorlopergemeente als het gaat om de aanpak van mensenhandel. Zo was de regio Rotterdam-Rijnmond in 2018 de eerste regio in Nederland die een Strategische Agenda Mensenhandel opstelde, waarin met 32 gemeenten afspraken zijn gemaakt over hoe de aanpak van mensenhandel te versterken.⁵⁹ Daarnaast is het thema mensenhandel door de politie-eenheid Rotterdam opgenomen in de Strategische Thema's Veiligheid 2019-2022, waarin is vastgesteld op welke ontwikkelingen het

47 Verhoeven et al., 2014; Staring et al., 2005.

48 van Wijk & Bremmers, 2011.

49 Versprille, 2016.

50 Malm en Bichler, 2013.

51 Oerlemans et al., 2016.

52 Wissink, 2021, p. 22-23.

53 Wissink, 2021.

54 Zie bijvoorbeeld <https://www.rtlnieuws.nl/onderzoek/artikel/5223783/criminaliteit-zorginstellingen-ondermijning-drugshandel-prostitutie> (laatst geraadpleegd 18 oktober 2021); <https://www.ed.nl/eindhoven/jonge-meiden-in-de-klauwen-van-drugscriminelen-bendes-nemen-huis-en-bankrekening-over-aba2e3db/> (laatst geraadpleegd 18 oktober 2021).

55 Zie: <https://www.theguardian.com/world/2019/apr/29/police-scotland-warns-of-rise-in-teens-targeted-as-money-mules> (laatst geraadpleegd 18 oktober 2021).

56 Zie: <https://www.ukfinance.org.uk/press/press-releases/parents-urged-help-stop-rise-child-money-mules> (laatst geraadpleegd 18 oktober 2021).

57 Zie: <https://www.bbc.com/news/business-49717288> (laatst geraadpleegd 18 oktober 2021).

58 Cijfers over specifiek de groep 14 tot 18 jaar zijn niet uitgesplitst. Wel blijkt dat er in 2020 8.791 vermoedelijke geldezelzaken waren waarbij een persoon van onder de 21 jaar oud betrokken was. Zie: www.cifas.org.uk/newsroom/money-mules-target-generation-covid (laatst geraadpleegd 18 oktober 2021).

59 Zie het Regionaal Beleidskader Mensenhandel 2018-2022 (2018).

lokale veiligheidsbeleid van de gemeente en het Openbaar Ministerie zich in de komende jaren zal richten.⁶⁰ Bovendien heeft de gemeente Rotterdam in 2020 een eerste regionale mensenhandelmonitor uitgebracht met het doel inzicht te geven in de aard en omvang van mensenhandel in de regio evenals het in kaart brengen van nieuwe ontwikkelingen ten aanzien van de problematiek.⁶¹ Het is de bedoeling dat deze monitor jaarlijks zal verschijnen.

Ondanks deze inspanningen blijkt dat ook in Rotterdam vrijwel geen zicht bestaat op de aard en omvang van criminele uitbuiting. Zo blijkt uit de officiële mensenhandelregistraties van de Nationaal Rapporteur dat in de periode 2015-2019 slechts vijftien slachtoffers van criminele uitbuiting door de politie-eenheid Rotterdam zijn gemeld bij CoMensha.⁶² Dit betekent dat 3% van de totale meldingen van mensenhandel door deze politie-eenheid in deze periode betrekking had op criminele uitbuiting. Van deze meldingen hadden bovendien vijf slachtoffers de Nederlandse nationaliteit.⁶³ In dezelfde periode zijn er twee opsporingsonderzoeken gestart naar criminele uitbuiting, waarbij dit in één geval betrekking had op een uitbuitingssituatie waarbij een Nederlands slachtoffer betrokken was.⁶⁴ In de regionale mensenhandelmonitor wordt dan ook niet zonder reden geconstateerd dat er weinig zicht is op het fenomeen criminele uitbuiting in de gemeente Rotterdam en dat het van belang is dat hierover meer kennis wordt vergaard.⁶⁵

Tegelijkertijd blijkt dat in de gemeente Rotterdam sprake is van diverse criminaliteitsfenomenen die mogelijk wel verweven zijn met criminele uitbuiting. Zo blijkt uit de Jeugdmonitor van het Centraal Bureau van de Statistiek dat Rotterdam één van de Nederlandse gemeenten is waarin zowel in absolute als in relatieve zin sprake is van een hoge mate van jeugdcriminaliteit.⁶⁶ De zorgen gaan daarbij onder meer uit naar jongeren die terecht komen in de drugscriminaliteit.⁶⁷ Rotterdam vormt vanwege haar geografische ligging van oudsher een belangrijk logistiek knooppunt voor de invoer van drugs naar Nederland en Europa, maar in de afgelopen jaren is de drugscriminaliteit in de gemeente zelf ook toegenomen.⁶⁸ Wanneer bijvoorbeeld gekeken wordt naar het aantal druggerelateerde misdrijven in de gemeente Rotterdam, blijkt uit het Gezamen-

lijk Veiligheidsbeeld dat de afgelopen jaren een stijging heeft plaatsgevonden.⁶⁹ Waar in 2017 nog 802 druggerelateerde misdrijven werden geconstateerd, steeg dat aantal in 2019 naar 891 misdrijven, hetgeen neerkomt op een toename van 11%.⁷⁰ Ook is het aantal 'uithalers' van drugs uit zeecontainers in het afgelopen jaar enorm gestegen. In september 2021 zijn al ruim 15% meer 'drugsuithalers' aangehouden in de Rotterdamse zeehaven dan in heel 2020.⁷¹ Tot slot uit de toegenomen drugscriminaliteit zich ook in de stijging van inbeslaggenomen drugs in Rotterdam. In 2020 werd 43.000 kilogram cocaïne door de politie onderschept, maar ook dit zou in september 2021 al bereikt zijn.⁷² Bovendien blijkt volgens berichtgeving van het Parool uit 2020 dat Rotterdam een steeds centralere plek inneemt in de Nederlandse drugsindustrie.⁷³ Waar de Nederlandse drugscriminaliteit in het verleden voornamelijk werd gedomineerd door criminele organisaties die vanuit Amsterdam en Utrecht opereerden, zouden inmiddels ook steeds vaker organisaties uit Rotterdam een aansturende rol hebben.

Veertienjarige 'uithaler' aangehouden in Rotterdamse haven⁷⁴

Het aantal verdachte 'drugsuithalers' dat in de Rotterdamse haven wordt aangetroffen is het laatste jaar sterk toegenomen, bericht RTL. Het gaat hierbij vaak om jonge mannen, waarbij soms zelfs sprake is van minderjarigheid. De jongste verdachte was pas veertien jaar oud. Criminelen zouden deze jongeren speciaal rekruteren met de belofte van veel en snel geld. Het gaat daarbij in de praktijk altijd om zogeheten 'loopjongens'. De grote criminelen blijven buiten beeld. De jongeren laten zichzelf dagenlang insluiten in een container totdat ze van hun opdrachtgevers horen dat de drugs is gearriveerd. Dat dit niet altijd goed gaat, blijkt wel uit het feit dat er in september van dit jaar bijna negen uithalers omkwamen vanwege zuurstofgebrek.

60 Zie Strategische Thema's Veiligheid 2019-2022.

61 Gemeente Rotterdam, 2021.

62 Nationaal Rapporteur 2020, p. 52.

63 Schriftelijke informatie van een medewerker van de Nationaal Rapporteur d.d. 29 juli 2021.

64 Schriftelijke informatie van een medewerker van de Nationaal Rapporteur d.d. 29 juli 2021.

65 Gemeente Rotterdam, 2021, p. 1.

66 Zie: <https://longreads.cbs.nl/jeugdmonitor-2020/criminaliteit/> (laatst geraadpleegd 18 oktober 2021).

67 Zie bijvoorbeeld Schram et al., 2018.

68 Staring et al., 2019.

69 I&O Research, 2019.

70 Rotterdam, 2020. Hierbij dient te worden opgemerkt dat de bevolking in Rotterdam in deze periode is ook toegenomen, waardoor de relatieve toename van drugscriminaliteit op rond de 9% zit.

71 In heel 2020 werden in totaal 281 aanhoudingen verricht. In september 2021 lag dit aantal al op 325. Zie: <https://nos.nl/artikel/2398008-record-aantal-drugsuithalers-in-rotterdam-se-haven-om-wil-snel-nieuwe-wet>. (laatst geraadpleegd 18 oktober 2021).

72 Zie: <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2397954-in-rotterdam-en-amsterdam-worden-zo-n-40-000-lijntjes-per-dag-gesnoeven> (laatst geraadpleegd 18 oktober 2021).

73 Zie: <https://www.parool.nl/amsterdam/waarom-het-snelle-geld-uit-de-cokehandel-jongeren-blijft-lokken~b10996bf/> (laatst geraadpleegd 18 oktober 2021).

74 Zie: <https://www.rtinieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5255186/uithalers-haven-rotterdam-smokkel-drugs-cocaine-wet> (laatst geraadpleegd 18 oktober 2021).

Hoewel weinig onderzoek is gedaan naar de relatie tussen drugscriminaliteit en criminele uitbuiting in Rotterdam, blijkt uit het schaarse onderzoek en mediaberichtgeving dat tussen beide fenomenen wel degelijk overlap bestaat. Uit onderzoek van Van Eijk en Matthijsse uit 2020, waarvoor 43 sleutelfiguren zijn geïnterviewd over de relatie tussen schulden en criminaliteit in Rotterdam, komt bijvoorbeeld naar voren dat een aanzienlijk deel van de Rotterdamse jongeren met schulden zich bezighoudt met criminaliteit, waaronder drugshandel.⁷⁵ De opgebouwde schulden maakt de jongeren kwetsbaar om geronseld te worden door drugscriminelen om klusjes uit te voeren. Bovendien hebben deze jongeren naast schulden vaak ook nog andere problematiek, zoals een lichtverstandelijke beperking, een zwakke sociaaleconomische positie of zijn zij opgegroeid binnen een crimineel milieu.

Uit hetzelfde onderzoek blijkt volgens de geïnterviewde sleutelfiguren dat ook een (zeer) groot deel van de hennepsteelt in Rotterdam in handen is van georganiseerde criminele netwerken en dat deze netwerken zich specifiek richten op kwetsbare personen om hennep te kweken.⁷⁶ Twee politiemedewerkers - werkzaam in Rotterdam-Zuid - schatten in dat er bij 70% tot 90% van de personen die hennep kweken in hun eigen woning sprake is van schuldenproblematiek. Bovendien zou er bij deze personen vaak ook andere problematiek spelen. Het kan hier bijvoorbeeld gaan om ondernemers die financieel aan de grond zitten, maar bijvoorbeeld ook om vrouwen die begeleid wonen of in een opvanglocatie zitten. Naast dat zij hun woning of bedrijfspand ter beschikking stellen voor het kweken van hennep, zouden zij vaak ook worden ingezet als katvanger en/of geldezels. Op deze manier blijven de criminelen die hen hiertoe aanzetten buiten beeld.⁷⁷ Hoewel deze personen in eerste instantie vrijwillig lijken te kiezen voor het ter beschikking stellen van hun woning voor het kweken van hennep, bijvoorbeeld omdat zij dit zien als een snelle manier om schulden af te lossen, gaat het vaak al snel over in enige vorm van dwang en is het lastig om ermee te stoppen. Dat deze dwang echter maar weinig aan het licht komt, zou onder meer te wijten zijn aan intimidatie door en angst voor de criminele organisaties.

In het onderzoek Van Eijk en Matthijsse uit 2020 gaat het voornamelijk om jongeren die de leeftijd van achttien jaar hebben bereikt. Dit heeft ermee te maken dat minderjarigen vaak nog geen mogelijkheid hebben om schulden op te bouwen. Desondanks geven de sleutelfiguren wel aan dat ook minderjarigen in de drugscriminaliteit belanden. Dit wordt soms veroorzaakt doordat zij informele schulden hebben, bijvoorbeeld bij vrienden of familie, maar veel vaker handelen zij

vanuit armoede binnen het gezin en/of financieel gewin.⁷⁸ Volgens Van Eijk en Matthijsse spelen criminelen hier handig op in en maken zij gebruik van de zogeheten loverboymethodiek. Zij benaderen de jongeren, zowel fysiek als online, en sluiten (fictieve) vriendschappen met hen. Als het vertrouwen eenmaal gewonnen is, worden zij gevraagd om kleine criminele klusjes voor hun uit te voeren, waarna zij vervolgens steeds verder de criminaliteit worden ingezogen en hier nog maar moeilijk uit kunnen komen. In hoeverre hierbij sprake is van mensenhandel, zoals bepaald in art. 273f Sr. is niet onderzocht. Niettemin blijkt dat het voorkomt dat drugscriminelen actief minderjarigen ronselen in Rotterdam.

Drugsbende ronselt Rotterdamse middelbare scholieren als drugskoerier⁷⁹

In 2017 werden drie personen aangehouden voor het ronselen en inzetten van Rotterdamse minderjarige scholieren om cocaïne en heroïne te vervoeren naar België. Volgens het Openbaar Ministerie huurde de organisatie zestien- en zeventienjarige Rotterdammers in die de drugs tegen een 'gering bedrag' in onder meer Sint-Truiden afleverden. In totaal werden zeker twintig minderjarige jongens ingezet en aangehouden door de politie. De criminele organisatie maakte ook gebruik van meerderjarige drugskoeriers die vaak afkomstig waren uit zwakkere sociaaleconomische milieus of woonden in een jeugdinstelling. Naar aanleiding van de zaak maakte EenVandaag een serie over het inzetten van jonge drugskoeriers in Rotterdam.⁸⁰

Naast de drugsproblematiek zijn er in Rotterdam ook zorgen over de grote omvang van het aantal geldezels dat in de stad actief is, en waarmee mogelijk een verwevenheid bestaat met criminele uitbuiting. Rotterdam staat al jaren in de top drie van gemeenten waarin de meeste geldezels woonachtig zijn.⁸¹ Vaak gaat het hierbij om personen die – voornamelijk maar niet uitsluitend – in achterstandswijken of sociaaleconomisch achtergestelde buurten wonen. Uit het onderzoek Van Eijk en Matthijsse uit 2020 komt naar voren dat de geïnterviewde professionals van mening zijn dat het aantal geldezels in Rotterdam in de afgelopen jaren is toegenomen.⁸² Zo zouden volgens het Landelijk Meldpunt Internetoplichting sinds de uitbraak van corona alleen al zeker vierhonderd (jong)volwassenen zich mogelijk schuldig maken hieraan, van wie een

75 Van Eijk en Matthijsse, 2020.

76 Van Eijk en Matthijsse, 2020, p. 36.

77 Van Eijk en Matthijsse, 2020, p. 39.

78 Ibidem, p. 33.

79 Zie: <https://www.omroepbrabant.nl/nieuws/2558698/drugsbende-ronselde-minderjarige-drugskoeriers-op-scholen> (laatst geraadpleegd 18 oktober 2021).

80 Zie: <https://eenvandaag.avrotros.nl/item/jonge-drugskoeriers-uit-rotterdam/> (laatst geraadpleegd 18 oktober 2021).

81 Wissink, 2021, p. 10.

82 Van Eijk en Matthijsse, 2020, p. 41.

groot deel in Rotterdam-Zuid woont.⁸³ In Rotterdam zouden met name jonge en kwetsbare personen worden benaderd om als geldezel te fungeren, waarbij de criminelen ook gebruik maken van de loverboymethodiek.⁸⁴ Onderzoek van Roks en Van den Broek uit 2017 in de Rotterdamse wijk Spangen toont bovendien aan dat ook sociale media een belangrijke rol spelen bij het werven van potentiële geldezels, bijvoorbeeld door het online uitvragen van pinpassen maar ook door het laten zien tot wat voor een opbrengsten het meewerken als geldezel kan leiden.⁸⁵ Ook in de media zijn in de afgelopen jaren diverse berichten verschenen waarin melding wordt gemaakt van Rotterdamse geldezels die door de politie zijn opgepakt. Op basis van de berichtgeving lijkt het ook hierbij voornamelijk te gaan om kwetsbare personen, bijvoorbeeld vanwege schuldenproblematiek of het hebben van een licht verstandelijke beperking. Ook komt het voor dat hierbij minderjarigen betrokken zijn.

Criminelen gebruiken kwetsbare personen als geldezel in Rotterdam⁸⁶

In maart 2021 berichtte de Rotterdamse politie dat het vijftientig personen in de leeftijd van 15 tot 55 jaar had aangehouden voor het witwassen van crimineel geld. Zeventien verdachten kregen straffen opgelegd variërend van taakstraffen tot geldboetes en het betalen van schadevergoedingen. Naast een straf kregen sommige personen ook hulp aangeboden. Volgens de politie zoeken criminelen doelbewust kwetsbare mensen om te worden ingezet als geldezel, bijvoorbeeld omdat zij schulden hebben of omdat sprake is van een lichtverstandelijke beperking. In april⁸⁷ en juli⁸⁸ van hetzelfde jaar werden nog eens respectievelijk vierentwintig en zeven verdachten opgepakt.

Het is dan ook niet zonder reden dat het tegengaan van ondermijnende criminaliteit, waaronder drugscriminaliteit en het witwassen van crimineel verdiend geld, in de gemeente Rotterdam al ja-

renlang onderdeel is van het lokale veiligheidsbeleid en dat dit bijvoorbeeld een centrale plek heeft gekregen in de Strategische Thema's Veiligheid 2019-2022.⁸⁹ Ook vanuit de preventieve aanpak wordt in de gemeente Rotterdam ingezet op het voorkomen dat kwetsbare jongeren afglijden in de criminaliteit. Zo heeft de gemeente zich met een verscheidenheid aan (lokale) programma's in de afgelopen jaren ingezet voor de aanpak van jeugdcriminaliteit en voor het versterken van de weerbaarheid van wijken. Zo is er bijvoorbeeld in de programma's Nationaal Programma Rotterdam Zuid, Kansrijk Opgroeien en Elke Jongere Telt aandacht voor het voorkomen dat jongeren terecht komen in de (drugs)criminaliteit. Specifiek ten aanzien van het voorkomen dat Rotterdamse jongeren zich laten verleiden tot geldezel is de politie in 2021 een bewustwordingscampagne begonnen om de jongeren te wijzen op de verstrekende gevolgen hiervan.

2.3. Uitdagingen in de signalering van criminele uitbuiting

Uit het voorgaande blijkt dat er zowel op landelijk niveau als in Rotterdam redenen zijn om aan te nemen dat er meer slachtoffers van criminele uitbuiting zijn dan dat er in de officiële registraties voorkomen. De vraag die beantwoord dient te worden is hoe het kan dat deze buiten beeld blijven.

In de literatuur worden diverse redenen aangedragen die de signalering van slachtoffers van criminele uitbuiting belemmeren en daarmee het geringe zicht op de problematiek verklaren. Grosso modo kunnen drie oorzaken van elkaar worden onderscheiden. In de eerste plaats blijkt uit diverse onderzoeken dat er op dit moment onvoldoende bewustzijn en kennis bestaat over criminele uitbuiting om signalen te herkennen en vervolgens hieraan het juiste handelingsperspectief te koppelen.⁹⁰ De kennis en expertise die in de afgelopen jaren is opgedaan heeft zich bovendien voornamelijk gericht op criminele uitbuiting met betrekking tot de Roma-gemeenschap, waardoor slachtoffers die niet tot dit profiel behoren, ook minder snel als zodanig worden gezien.⁹¹ Uit onderzoek van Nijenhuis naar de signalering van criminele uitbuiting door de politie blijkt dat er met name een gebrek aan expertise is bij zogeheten eerstelijns professionals.⁹² Deze professionals hebben geen directe taakstelling op mensenhandel, maar komen vanwege de aard van hun werkzaamheden vaak wel als eerste in contact met (mogelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting. Het kan hierbij bijvoorbeeld gaan om politieonderdelen die zich bezighouden met drugscriminaliteit of zakkenrollerij. Aangezien zij het eerste contact hebben met

83 Zie: <https://www.politie.nl/nieuws/2021/maart/29/07-eerste-25-geldezels-aangepakt.html> (laatst geraadpleegd 18 oktober 2021); <https://www.ad.nl/geld/geldezel-voor-criminelen-verstandelijk-beperkte-jongeren-zijn-gewilde-prooi~a2dda333/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F> (laatst geraadpleegd 18 oktober 2021).

84 Ibidem.

85 Roks en Van den Broek, 2017.

86 Zie: <https://www.ad.nl/geld/geldezel-voor-criminelen-verstandelijk-beperkte-jongeren-zijn-gewilde-prooi~a2dda333/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F> (laatst geraadpleegd 18 oktober 2021).

87 Zie: <https://www.politie.nl/nieuws/2021/april/22/07-opnieuw-24-geldezels-aangepakt.html> (laatst geraadpleegd 18 oktober 2021).

88 Zie: <https://www.politie.nl/nieuws/2021/juli/8/07-opnieuw-geldezels-aangepakt.html> (laatst geraadpleegd 18 oktober 2021).

89 Zie bijvoorbeeld Regionaal Beleidsplan 2015-2018; Strategische Thema's Veiligheid 2019-2022.

90 Zie bijvoorbeeld Bos et al., 2016; Nijenhuis, 2016; VillaCampa en Torres, 2017.

91 Nationaal Rapporteur, 2018, p. 54.

92 Nijenhuis, 2016.

een (mogelijk) slachtoffer vervullen zij een cruciale rol bij het bepalen of iemand als slachtoffer of dader wordt aangemerkt, en dus bescherming krijgt of wordt vervolgd. Bos et al. stelt dat het gebrek aan expertise en handelingsperspectief niet alleen geldt voor eerstelijns professionals die werkzaam zijn bij de politie, maar voor veel meer professionals die werkzaam zijn binnen het zorg- en veiligheidsdomein.⁹³ In de Tiende rapportage mensenhandel betoogt de Nationaal Rapporteur dan ook dat het van belang is dat juist de professionals die het eerste contact hebben met (mogelijke) slachtoffers worden getraind in het herkennen en doorzetten van signalen van criminele uitbuiting.⁹⁴

Een tweede reden die de signalering van criminele uitbuiting bemoeilijkt, heeft ermee te maken dat slachtoffers van deze vorm van mensenhandel zichzelf vaak niet als zodanig identificeren.⁹⁵ Eerder onderzoek heeft uitgewezen dat zelfidentificatie onder alle slachtoffers van mensenhandel laag ligt.⁹⁶ Voor slachtoffers van criminele uitbuiting zijn er echter extra drempels die de zelfidentificatie bemoeilijken.⁹⁷ Zo komt het bijvoorbeeld voor dat slachtoffers zichzelf vanwege de afhankelijkheidspositie waarin zij verkeren solidair verklaren met hun uitbuiters.⁹⁸ Het is echter vooral het feit dat slachtoffers van criminele uitbuiting een delict hebben gepleegd dat maakt dat zij zichzelf vaak niet als slachtoffer, maar als dader percipiëren.⁹⁹ Slachtoffers hebben vanwege het plegen van het delict het idee of zelfs de overtuiging dat zij zelf ook schuld dragen aan de situatie waarin zij zitten. De moeilijkheden met betrekking tot zelfidentificatie zorgen er niet alleen voor dat slachtoffers van criminele uitbuiting zichzelf (vrijwel) nooit zelf melden bij instanties, maar hebben ook effect op het signaleren door professionals. Wanneer slachtoffers zichzelf immers als dader presenteren, is het voor professionals moeilijk om signalen van criminele uitbuiting waar te nemen.¹⁰⁰

Een laatste reden die vanuit de literatuur naar voren komt, heeft te maken met angst die slachtoffers van criminele uitbuiting hebben voor het vragen om hulp. Deze angst kan zich op verschillende manieren manifesteren. Zo kunnen slachtoffers afzien van het vragen om hulp omdat zij vrezen voor represailles vanuit de mensenhandelaar.¹⁰¹ Een andere reden kan zijn dat slachtof-

fers bang zijn dat de politie hen vervolgt voor het criminele feit dat zij hebben gepleegd ten tijde van de uitbuiting. Vanwege de aard van criminele uitbuiting lopen slachtoffers namelijk het risico dat zij worden vervolgd voor strafbare feiten die zij tijdens de uitbuiting hebben gepleegd.¹⁰²

2.4. Resumé

Uit het literatuuronderzoek blijkt dat er in Nederland weinig zicht bestaat op de aard en omvang van criminele uitbuiting, en dat Rotterdam hierop geen uitzondering vormt. Tegelijkertijd zijn er op basis van zowel nationaal als internationaal onderzoek sterke aanwijzingen dat het aantal slachtoffers van criminele uitbuiting groter is dan in de officiële registraties voorkomt. Er lijkt met name een verwevenheid te zijn tussen criminele uitbuiting en ondermijnende criminaliteit, een link waarvoor tot op heden onvoldoende aandacht is. Op basis van deze literatuurverkenning blijkt daarnaast dat kwetsbare personen en minderjarigen actief benaderd worden door criminelen voor bijvoorbeeld het witwassen van crimineel verdiend geld of om drugs te vervoeren of verhandelen. Een gebrek aan kennis en expertise bij signalerende professionals, maar ook het feit dat slachtoffers zichzelf vaak niet als zodanig identificeren en angst hebben om hulp te zoeken, ligt mogelijk ten grondslag aan het gebrekkige zicht op deze problematiek.

93 Bos et al., 2016.

94 Nationaal Rapporteur, 2017, p. 36-37.

95 Villacampa en Torres, 2017.

96 Zie bijvoorbeeld CKM, 2018.

97 VillaCampa en Torres, 2017.

98 Bos et al., 2016; VillaCampa en Torres, 2017.

99 Ibidem.

100 Bos et al., 2016.

101 Nijenhuis, 2016; VillaCampa en Torres, 2017.

102 Nationaal Rapporteur, 2018.

In dit hoofdstuk komt de methodologie aan bod. Gestart wordt met het uiteenzetten van de onderzoeksmethode (§3.1). Vervolgens wordt in §3.2 ingegaan op de dataset, waarbij de demografische kenmerken van de respondenten aan bod komen. §3.3 sluit het hoofdstuk af met de kanttekeningen van het onderzoek.

3.1 Onderzoeksmethode

Dit onderzoek is een verkenning naar de aard en omvang van gedwongen criminaliteit in de gemeente Rotterdam en betreft een mixed methods benadering. Dit houdt in dat er gebruik is gemaakt van een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden.

3.1.1. Literatuuronderzoek

Allereerst is er literatuuronderzoek uitgevoerd naar de aard en omvang van criminele uitbuiting in Nederland, de verwevenheid tussen criminele uitbuiting en de georganiseerde criminaliteit, het zicht op criminele uitbuiting in Rotterdam en de uitdagingen in de signalering van criminele uitbuiting. Hiervoor is onder meer een zoekslag uitgevoerd op Google (Scholar). Daarnaast is met behulp van de sneeuwbalmethode ook gekeken naar relevantie literatuur in de bibliografie van de gevonden studies.

3.1.2. Vragenlijst

Leidend in dit onderzoek is de vragenlijst die per email, via de gemeente, is uitgezet onder diverse eerstelijns professionals die werkzaam zijn in Rotterdam en vanuit die hoedanigheid een grote(re) kans hebben om met slachtoffers van criminele uitbuiting in contact te komen. Over een periode van vier maanden, 7 april tot 11 augustus, is getracht zoveel mogelijk eerstelijns professionals te benaderen voor deelname aan het onderzoek. Hierbij moet gedacht worden aan jongerenwerkers, straatcoaches, zorgcoördinatoren mensenhandel of jeugdhulp, buurtregisseurs, wijkagenten, buitengewoon opsporingsambtenaren, leerplichtambtenaren, professionals werkzaam in het voortgezet, middelbaar of hoger beroepsonderwijs, schuldhulpverleners, jeugdzorgmedewerkers, sociaal werkers en eerstelijns professionals werkzaam in een andere functie binnen het Sociaal Wijkteam. In overleg met de gemeente Rotterdam zijn hier nog aanvullende relevante groepen eerstelijns professionals aan toegevoegd waaronder jongerenconsulenten- of coaches, frontlijncoaches, professionals werkzaam bij het Zorg- en Veiligheidshuis, professionals werkzaam bij detentie, re-integratie en recidive, werk en participatiecoaches, sociaal raadslieden, professionals werkzaam bij de Sociale Recherche, professionals werkzaam bij de Vraagwijzer, wijkregisseurs, -netwerkers of -managers, het team wonen en wijkcoaches. De vragenlijst is in samenwerking met de gemeente Rotterdam opgesteld en direct vanuit de gemeente uitgestuurd naar minstens

1.450¹⁰³ eerstelijns professionals die voor dit onderzoek zijn geselecteerd. Vanuit de politie is de vragenlijst ook uitgestuurd naar alle wijkagenten en Senioren Jeugd.

Met het doel om lokaal inzicht te krijgen in de problematiek zijn de eerstelijns professionals ook gevraagd naar het gebied waar zij (het meest) werkzaam zijn. In de vragenlijst is ook opgenomen in welke functie eerstelijns professionals werkzaam zijn, met het doel om ook zicht te krijgen op welke eerstelijns professionals in Rotterdam in contact komen met de doelgroep, en derhalve een interessante bron van informatie zijn voor het creëren van structureel zicht op criminele uitbuiting in Rotterdam.

De vragenlijst betreft een gepersonaliseerde vragenlijst.¹⁰⁴ In de vragenlijst zijn de respondenten onder meer gevraagd naar hun kennis en ervaring met mensenhandel en criminele uitbuiting. Daarnaast zijn zij ook gevraagd of zij in de afgelopen twee jaar weleens in aanraking zijn gekomen met een persoon of personen van wie zij het vermoeden hadden dat zij slachtoffer(s) waren van criminele uitbuiting. In de vragenlijst is criminele uitbuiting als volgt omschreven:

Criminele uitbuiting is een vorm van mensenhandel waarbij een slachtoffer door iemand anders wordt gedwongen tot het plegen van criminele feiten. Criminele uitbuiting kent veel verschillende vormen. Het kan bijvoorbeeld gaan om het gedwongen handelen in drugs, zakkenrollen, het beschikbaar moeten stellen van je rekening om crimineel geld wit te wassen of om het plegen van diefstal of overvallen. Het geldt dat met het criminele feit wordt verdiend, gaat bijna volledig naar de uitbuiters; iemand met overwicht ten opzichte van het slachtoffer en hem of haar, met het oog op eigen financieel gewin, tot het plegen van criminaliteit dwingt.¹⁰⁵

Respondenten zonder vermoedens van criminele uitbuiting zijn aanvullend nog gevraagd of er binnen de werkplek afspraken bestaan over het omgaan met geconstateerde vermoedens van criminele uitbuiting, waarna de vragenlijst tot een einde kwam. Respondenten met vermoedens van criminele uitbuiting zijn aanvullend gevraagd naar onder meer de vormen van gedwongen criminaliteit, de vormen van dwang, de locaties waar slachtoffers zijn geworven of geronseld, de

¹⁰³ Honderd afwezigheidsmeldingen en tien meldingen dat de betreffende professional uit dienst is.

¹⁰⁴ De vragenlijst is afgestemd op de ervaringen van respondenten. Op deze manier kunnen er aanvullende vragen worden gesteld of vragen worden weggelaten wanneer deze al dan niet van toepassing zijn.

¹⁰⁵ Voor de volledige definitie zie Bijlage I. De vragenlijst. Deel 1. Introductie.

kenmerken van slachtoffers, het samengaan van criminele en seksuele uitbuiting en de werkwijze bij vermoedens van criminele uitbuiting. Voor alle respondenten is de vragenlijst beëindigd met de vraag of zij naar aanleiding van de vragenlijst nog mee zouden willen werken aan een verdiepend interview en of zij nog opmerkingen hebben naar aanleiding van de vragenlijst. Zie voor de gehele vragenlijst Bijlage I.

3.1.3. Verdiepende interviews

Volgend op de vragenlijst is met veertien eerstelijns professionals via Microsoft Teams een aanvullend en verdiepend interview gehouden. Dit met het doel om enerzijds meer inzicht te krijgen in hoe de resultaten uit de vragenlijst moeten worden geïnterpreteerd en anderzijds om aanvullende informatie uit te kunnen vragen. In de interviews is dieper ingegaan op de ervaringen die eerstelijns professionals hebben met criminele uitbuiting en is bovendien gesproken over de knelpunten die zij ervaren in de signalering en aanpak, hetgeen tot mogelijke interventies kan leiden.¹⁰⁶ De interviews varieerde in lengte van 45 minuten tot een uur. De interviews zijn getranscribeerd en thematisch is gekeken waar de informatie uit de interviews de resultaten uit de vragenlijst aanvult en verrijkt.

De eerstelijns professionals die deelgenomen hebben aan de interviews vervullen de volgende functies: drie jongerenwerkers, een jongerenconsulent, twee handhavers, een wijkagent, een jeugdboa, een professional werkzaam bij detentie, re-integratie en recidive, een professional die werkt op het thema jeugd binnen de politie, drie activeringscoaches en een wijkcoach.

3.1.4. Data-analyse en privacy

De resultaten van de vragenlijst zijn in SPSS verwerkt en geanalyseerd. Data in het rapport is op geen enkele wijze herleidbaar naar de deelnemende personen. Dit omvat zowel personen die de vragenlijst hebben ingevuld als personen die hebben deelgenomen aan de interviews. Betrokkenen komen alleen met hun functie in het rapport terug. Daarnaast is zorg gedragen dat eventuele operationele informatie, bijvoorbeeld over dader- en slachtoffergroepen, op geen enkele wijze herleidbaar is naar bestaande personen.

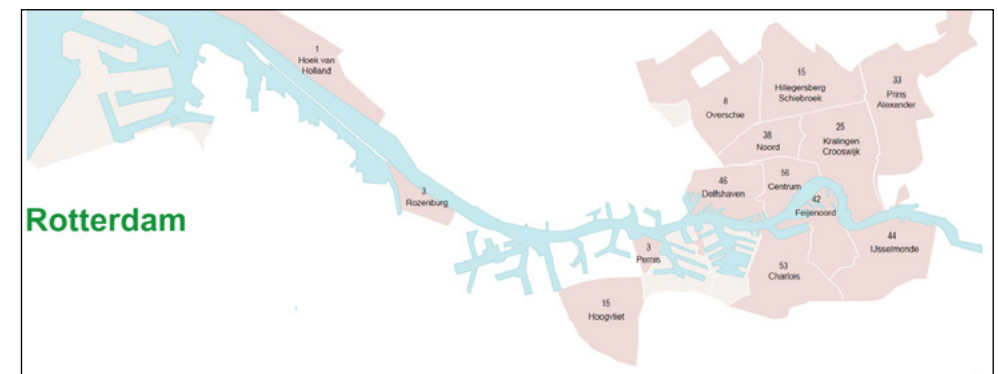
3.2 Dataset

Over een periode van vier maanden zijn 591 respondenten gestart met het invullen van de vragenlijst. 489 respondenten hebben de vragenlijst volledig ingevuld. 102 respondenten hebben de vragenlijst gedeeltelijk ingevuld. Respondenten die de vragenlijst voor minder dan 75% inge-

vuld hebben, zijn niet meegenomen in de data-analyse om de reden dat er te weinig informatie beschikbaar is om passende conclusies te kunnen verbinden aan de vermoedens die respondenten aan het begin van de vragenlijst geuit hebben.¹⁰⁷ Ook zijn respondenten geëxcludeerd van deze studie indien zij (i) niet werkzaam zijn in Rotterdam¹⁰⁸ of indien zij (ii) geen functie vervullen als eerstelijns professional én daarbij ook aangeven dat zij in de afgelopen twee jaar niet met een of meerdere personen in aanraking zijn geweest van wie zij het vermoeden hadden dat zij slachtoffer(s) waren van criminele uitbuiting.¹⁰⁹ De definitieve groep respondenten bestaat derhalve uit 499 eerstelijns professionals werkzaam in Rotterdam.

Figuur 1 geeft een kaart weer van de gemeente Rotterdam en maakt inzichtelijk hoeveel geïnccludeerde respondenten werkzaam zijn in de verschillende gebieden.

Figuur 1. Plattegrond Rotterdam en respondent aantallen per gebied



387 respondenten zijn (het meest) werkzaam in één van de elf gebieden. Vanwege het relatief laag aantal respondenten in de gebieden Hoek van Holland, Rozenburg, Pernis en Overschie, zijn deze deelgebieden in het verdere onderzoek samengevoegd tot 'de buitengebieden'. 92 respondenten vervullen een functie die betrekking heeft op de gehele gemeente. Twintig respondenten hebben bij deze vraag de optie 'anders' geselecteerd.¹¹⁰

¹⁰⁷ n=80.

¹⁰⁸ n=2.

¹⁰⁹ n=10.

¹¹⁰ Het kan hier bijvoorbeeld gaan om respondenten die in twee of meer gebieden werkzaam zijn, maar niet in de gehele gemeente.

¹⁰⁶ Voor de volledige topiclijst zie Bijlage J. Topic Lijst Interviews.

In de vragenlijst hebben de respondenten aangegeven in welke functie zij werkzaam zijn in de gemeente Rotterdam. Op basis van deze functies is in overleg met de gemeente Rotterdam een verdeling gemaakt van vijf beroepsdomeinen die aansluiten op de portefeuilles van de wethouders. Tabel 1 geeft de gebieden weer en de respons vanuit de beroepsdomeinen. Om de anonimiteit van respondenten te waarborgen worden de functies die respondenten vervullen niet in combinatie genoemd met de gebieden waar zij werkzaam zijn. Tabel 2 geeft de beroepsdomeinen weer en de respons vanuit de functies die respondenten vervullen.

Tabel 1. Gebieden en respons vanuit de beroepsdomeinen

Gebied	Domein	Frequentie	Percentage
Stadscentrum	Jeugd, zorg en gezin	14	3%
	Onderwijs	2	<1%
	Openbare orde en veiligheid	21	4%
	Werk, financiën en schulden	13	3%
	Wijk en wonen	2	<1%
	Overig	4	1%
	Totaal	56	11%
Delfshaven	Jeugd, zorg en gezin	12	2%
	Onderwijs	2	<1%
	Openbare orde en veiligheid	17	3%
	Werk, financiën en schulden	8	2%
	Wijk en wonen	6	1%
	Overig	1	<1%
	Totaal	46	9%
De buitengebieden	Jeugd, zorg en gezin	3	1%
	Onderwijs	1	<1%
	Openbare orde en veiligheid	8	2%
	Werk, financiën en schulden	5	1%
	Wijk en wonen	2	<1%
	Overig	1	<1%
	Totaal	20	4%
Noord	Jeugd, zorg en gezin	3	1%
	Onderwijs	4	1%
	Openbare orde en veiligheid	14	3%
	Werk, financiën en schulden	15	3%
	Wijk en wonen	1	<1%
	Overig	1	<1%
	Totaal	38	8%

Hillegersberg-Schiebroek	Jeugd, zorg en gezin	3	1%
	Onderwijs	3	1%
	Openbare orde en veiligheid	4	1%
	Werk, financiën en schulden	3	1%
	Wijk en wonen	2	<1%
	Overig	0	0%
	Totaal	15	3%
Kralingen-Crooswijk	Jeugd, zorg en gezin	6	1%
	Onderwijs	0	0%
	Openbare orde en veiligheid	10	2%
	Werk, financiën en schulden	5	1%
	Wijk en wonen	3	1%
	Overig	1	<1%
	Totaal	25	5%
Feijenoord	Jeugd, zorg en gezin	14	3%
	Onderwijs	2	<1%
	Openbare orde en veiligheid	6	1%
	Werk, financiën en schulden	18	4%
	Wijk en wonen	1	<1%
	Overig	1	<1%
	Totaal	42	8%
IJsselmonde	Jeugd, zorg en gezin	14	3%
	Onderwijs	2	<1%
	Openbare orde en veiligheid	6	1%
	Werk, financiën en schulden	21	4%
	Wijk en wonen	1	<1%
	Overig	0	0%
	Totaal	44	9%
Prins Alexander	Jeugd, zorg en gezin	6	1%
	Onderwijs	9	2%
	Openbare orde en veiligheid	5	1%
	Werk, financiën en schulden	10	2%
	Wijk en wonen	3	1%
	Overig	0	0%
	Totaal	33	7%

Charlois	Jeugd, zorg en gezin	19	4%
	Onderwijs	0	0%
	Openbare orde en veiligheid	10	2%
	Werk, financiën en schulden	21	4%
	Wijk en wonen	3	1%
	Overig	0	0%
	Totaal	53	11%
Hoogvliet	Jeugd, zorg en gezin	2	<1%
	Onderwijs	0	0%
	Openbare orde en veiligheid	5	1%
	Werk, financiën en schulden	6	1%
	Wijk en wonen	2	<1%
	Overig	0	0%
	Totaal	15	3%
Functie die betrekking heeft op de gehele gemeente	Jeugd, zorg en gezin	15	3%
	Onderwijs	5	1%
	Openbare orde en veiligheid	27	5%
	Werk, financiën en schulden	37	7%
	Wijk en wonen	3	1%
	Overig	5	1%
	Totaal	92	18%
Anders	Jeugd, zorg en gezin	1	<1%
	Onderwijs	1	<1%
	Openbare orde en veiligheid	7	1%
	Werk, financiën en schulden	10	2%
	Wijk en wonen	0	0%
	Overig	1	<1%
	Totaal	20	4%
TOTAAL		499	100%

Tabel 2. Beroepsdomeinen en respons vanuit de functies die respondenten vervullen

Domein	Functie	Frequentie	Percentage
Jeugd, Zorg en Gezin	Jongerenwerker	15	3%
	Jeugdzorgmedewerker	6	1%
	Sociaal werker	30	6%
	Werkzaam in een andere functie binnen het sociaal wijkteam	32	6%
	Jongerenconsulent of -coach	26	5%
	Frontlijncoach	3	1%
	Totaal	112	22%
Onderwijs	Werkzaam in het voortgezet onderwijs	2	<1%
	Werkzaam in het middelbaar of hoger beroepsonderwijs	5	1%
	Leerplichtambtenaar	24	5%
	Totaal	31	6%
Openbare Orde en Veiligheid	Politie	31	6%
	Buitengewoon opsporingsambtenaar	99	20%
	Werkzaam bij het Zorg- en Veiligheidshuis	4	1%
	Werkzaam bij detentie, re-integratie en recidive	6	1%
	Totaal	140	28%
Werk, Financiën en Schulden	Schuldhelpverlener	37	7%
	Werk en participatie coach	106	21%
	Sociaal raadslid	10	2%
	Werkzaam bij de Sociale Recherche	5	1%
	Werkzaam bij de Vraagwijzer	14	3%
	Totaal	172	34%
Wijk en Wonen	Wijkregisseur, -netwerker of -manager	21	4%
	Team wonen	4	1%
	Wijkcoach	4	1%
	Totaal	29	6%
Overig	Overig	15	3%
TOTAAL		499	100%

3.3 Kanttekeningen bij dit onderzoek

Alvorens wordt ingegaan op de resultaten van dit onderzoek is het belangrijk om kort stil te staan bij de beperkingen van deze studie. Allereerst is het van belang te benoemen dat er binnen deze studie geen gebruik is gemaakt van een aselechte steekproef. De vragenlijst is via de gemeente Rotterdam uitgezet onder een breed scala aan eerstelijns professionals die vanuit hun werkzaamheden doorgaans als eerste in contact komen met burgers en/of mogelijke slachtoffers¹¹¹ en welke vervolgens zelf de keuze hadden om al dan niet aan dit onderzoek deel te nemen. Dit heeft er mogelijk toe geleid dat eerstelijns professionals met affiniteit of ervaring met criminele uitbuiting eerder geneigd zijn geweest om aan dit onderzoek deel te nemen en daardoor oververtegenwoordigd zijn binnen deze studie. Dit heeft als gevolg dat de resultaten van dit onderzoek niet zomaar gegeneraliseerd kunnen worden naar eerstelijns professionals die niet aan dit onderzoek hebben deelgenomen.

Een tweede kanttekening bij dit onderzoek is dat eerstelijns professionals van sommige domeinen oververtegenwoordigd zijn, terwijl respondenten uit andere domeinen juist ondervertegenwoordigd zijn. Dit geldt het meest voor de eerstelijns professionals uit de domeinen Werk, Financiën en Schulden (oververtegenwoordigd) en het domein Onderwijs (ondervertegenwoordigd). Dit heeft zeer mogelijk invloed op de gemiddelde leeftijd van de door de respondenten waargenomen slachtoffers alsmede op de vormen van criminaliteit waartoe zij zijn gedwongen. Daar waar deze beperking mogelijk van invloed is op de resultaten, wordt dit in het onderzoek benoemd.

Een derde beperking van dit onderzoek is dat de respons vanuit de verschillende domeinen en gebieden in veel gevallen te klein is om verschillen en/of overeenkomsten betrouwbaar te kunnen toetsen. Dit betekent dat in veel gevallen de resultaten uitgesplitst naar de gebieden en domeinen niet vergelijkend, maar veeleer beschrijvend van aard zijn en dat voorzichtigheid is geboden met het trekken van te sterke conclusies tussen de domeinen en gebieden op basis van dit onderzoek.

Een vierde beperking met betrekking tot het onderzoek is dat de vragenlijst is uitgezet tijdens de geldende maatregelen naar aanleiding van de corona-epidemie. Uit het onderzoek blijkt ook dat de helft van de respondenten (55%) aangeeft dat de coronamaatregelen het zicht op de problematiek hebben verminderd. Het is hierdoor zeer reëel dat de eerstelijns professionals situaties van criminele uitbuiting die in de afgelopen anderhalf jaar hebben gespeeld, hebben gemist en dat de problematiek zo mogelijk nog groter is dan uit deze studie blijkt.

Een laatste beperking is dat de eerstelijns professionals in dit onderzoek zijn bevraagd naar hun waarnemingen van, en ervaringen met, vermoedelijke slachtoffers van criminele uitbuiting. Dit betekent dat er geen sprake is van formeel vastgesteld slachtofferschap.¹¹² Daarnaast hebben eerstelijns professionals in de meeste gevallen een signalerende rol en beschikken zij niet altijd over alle informatie om tot een formeel oordeel omtrent slachtofferschap te komen. Als gevolg hiervan kan niet worden uitgesloten dat personen die door de eerstelijns professionals in deze studie als slachtoffer zijn aangemerkt in de praktijk toch geen slachtoffer blijken te zijn (*false positive*). Het omgekeerde is echter ook waar. Zo is het ook mogelijk dat eerstelijns professionals mogelijk in contact zijn gekomen met personen die wél slachtoffer zijn, maar niet als zodanig zijn aangemerkt (*false negative*). Omwille van de leesbaarheid is in dit rapport gekozen om deze nuance hier te benoemen en wordt in het rapport ook kortweg gesproken over slachtoffers.

Tot slot is het goed te benoemen dat het huidige onderzoek deel uitmaakt van een landelijk onderzoek naar de aard en omvang van gedwongen criminaliteit, waarvoor in dertien (middel) grote gemeenten in Nederland eenzelfde vragenlijst is uitgezet. De verwachting is dat dit onderzoek in de eerste helft van 2022 zal verschijnen.

111 Bos et al. 2016, p. 19.

112 De Nationaal Rapporteur merkt in zijn slachtoffermonitor ook op dat er geen formeel vastgestelde wijze is om slachtofferschap vast te stellen (2018) (Slachtoffermonitor 2013-2017).

Hoofdstuk 4 betreft een verkenning naar de aard en omvang van criminele uitbuiting in Rotterdam. Dit hoofdstuk beschrijft de resultaten van het onderzoek voortkomend uit de vragenlijst en de veertien interviews met eerstelijns professionals die werkzaam zijn in Rotterdam. Bij de beschrijving wordt waar mogelijk een uitsplitsing gemaakt naar de verschillende gebieden. Daarbij is het belangrijk om te benadrukken dat het hier gaat om een analyse die niet zozeer vergelijkend is tussen de gebieden, maar voornamelijk beschrijvend van aard is.¹¹³ In deze vorm probeert het onderzoek inzicht te geven in de door de eerstelijns professionals ervaren problematiek in de verschillende delen van de stad. Het doel daarvan is om richting te geven aan het formuleren van lokaal beleid.

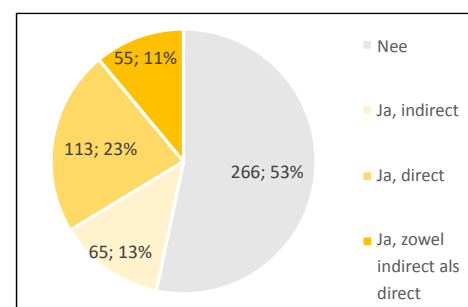
Zoals geschreven in §3.3 over de kanttekeningen van het onderzoek rusten er ook beperkingen op deze resultaten. Het gaat namelijk om waarnemingen van eerstelijns professionals die in de afgelopen twee jaar in aanraking zijn geweest met een persoon of personen van wie zij het vermoeden hadden dat zij slachtoffer(s) of dader(s) waren van criminele uitbuiting. In het verlengde hiervan moet opgemerkt worden dat de resultaten zoals weergegeven in dit hoofdstuk gaan over vermoedelijke slachtoffers en vermoedelijke daders. Omwille van de leesbaarheid wordt soms kortweg gesproken over slachtoffers en daders. Niettemin geeft dit verkennende onderzoek een goed beeld van de ervaringen van eerstelijns professionals en daarmee handvatten voor het genereren van meer zicht op de problematiek en/of om de aanpak te versterken. In dit hoofdstuk worden de termen eerstelijns professionals en respondenten afwisselend gebruikt.

Hoofdstuk 4 vangt aan met een beschrijving van de vermoedens van criminele uitbuiting die eerstelijns professionals in de afgelopen twee jaar hebben gehad (§4.1). Vervolgens wordt in §4.2 ingegaan op de situationele kenmerken van deze vermoedens. Gestart wordt met de vormen van gedwongen criminaliteit, waarna vervolgens wordt ingegaan op de wijze waarop en locaties waar slachtoffers zijn geworven of geronseld en de manieren waarop zij in de criminaliteit zijn gedwongen. Aansluitend behandelt §4.3 de achtergrondkenmerken van de slachtoffers. Hoewel niet de focus van dit onderzoek, richt §4.4 zich op de overlap van vermoedens van criminele uitbuiting met vermoedens van seksuele uitbuiting. In §4.5 wordt stilgestaan bij de daders van criminele uitbuiting. Het hoofdstuk wordt tot slot afgesloten met een resumé in §4.6.

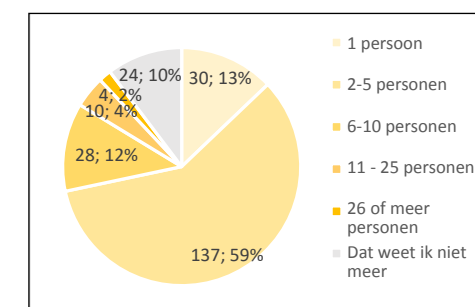
4.1 Vermoedens van criminele uitbuiting

Deze paragraaf gaat in op de vraag of eerstelijns professionals in de afgelopen twee jaar weleens in aanraking zijn gekomen met een persoon of personen van wie zij het vermoeden hadden dat zij slachtoffer(s) waren van criminele uitbuiting. Figuur 2 en 3 laten zien dat 233 van de 499 respondenten aangeven dat zij in de afgelopen twee jaar in aanraking zijn geweest met een of meerdere slachtoffers van criminele uitbuiting (47%). De meesten van hen geven aan dat zij bij minstens één van de vermoedens direct in aanraking zijn geweest met (vermoedelijke) slachtoffers. Voorgaande zegt iets over het contact dat eerstelijns professionals hebben met de doelgroep en dat het in veel gevallen lijkt te gaan om direct contact en niet (enkel) om signalen of vermoedens uit tweede hand.

Figuur 2. In aanraking geweest met slachtoffers (n=499)



Figuur 3. Aantal waargenomen (vermoedelijke) slachtoffers (n=233)



Meer dan de helft van de respondenten geeft aan dat het naar schatting gaat om twee tot en met vijf slachtoffers in de afgelopen twee jaar (59%).¹¹⁴ 28 respondenten schatten dat zij met zes tot en met tien slachtoffers in aanraking zijn geweest (12%) en bij veertien respondenten gaat het zelfs om een schatting van elf of meer slachtoffers (6%). De resultaten laten zien dat de vermoedens wijdverspreid zijn over de stad, waarbij het gaat om ten minste 686 geschatte waarnemingen

113 Zie §3.3 Kanttekeningen bij dit onderzoek.

114 Totaal n=233, 59% staat gelijk aan n=137. Totaal n=233 betreft het totaal aantal respondenten die aangeven dat zij in de afgelopen twee jaar in aanraking zijn geweest met een of meerdere (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting.

over de laatste twee jaar.¹¹⁵ Op dit cijfer rusten wel grote beperkingen. Het is aannemelijk dat er sprake is van dubbeltellingen en het gaat om geschatte waarnemingen van de eerstelijns professionals zelf. Dit onderzoek kan het werkelijke aantal slachtoffers niet vaststellen. Niettemin tonen deze cijfers aan dat criminele uitbuiting als een reëel en aanwezig probleem wordt ervaren door de eerstelijns professionals in Rotterdam.

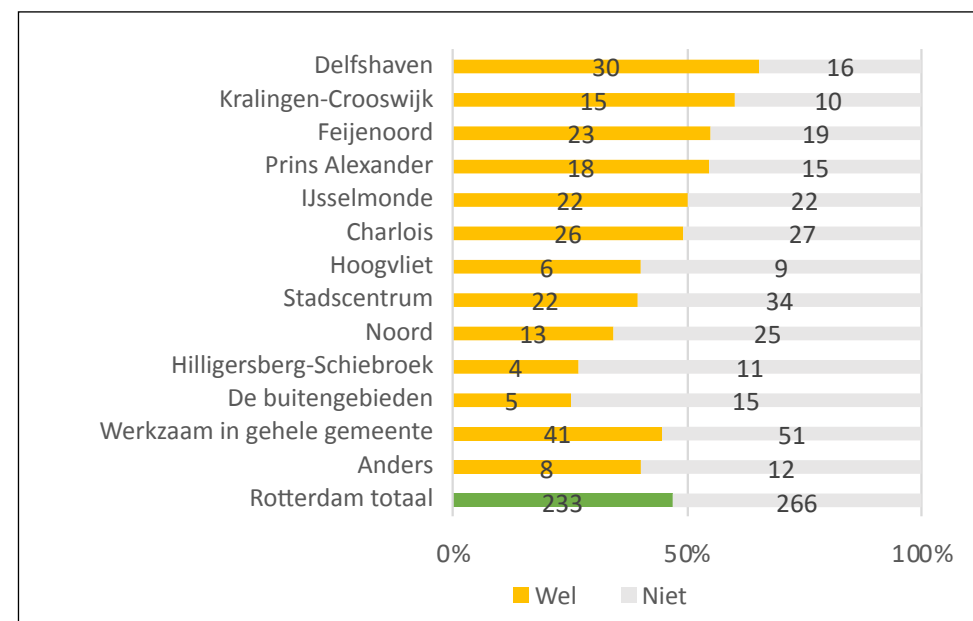
Gevraagd naar waarom respondenten te maken denken te hebben met een slachtoffer van criminele uitbuiting, blijkt dat respondenten in de interviews aangeven dat dit vooral samenvalt met waargenomen kwetsbaarheden bij (vermoedelijke) slachtoffers waar daders misbruik van maken. Het gaat volgens hen veelal om personen waarbij sprake is van een lichtverstandelijke beperking en/of een zeer jonge leeftijd. Bovendien speelt er vaak armoede, schuldenproblematiek en/of groeien zij op in een instabiele thuissituatie. Verder wordt door een aantal respondenten genoemd dat vermoedens vaak ontstaan bij een onderbuikgevoel dat er iets niet klopt en dat er mogelijk meer aan de hand is dan dat iemand laat zien of uitsprekt. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om cliënten die niet verschijnen op afspraken of om personen die op simpele vragen geen duidelijke of juist heel uitgebreide antwoorden geven. Ook gaat het om gedrag en reacties waaruit volgens de respondenten blijkt dat de (vermoedelijke) slachtoffers zelf geen grip hebben op bepaalde situaties, omdat het erop lijkt dat iemand anders dan zij hierover gaan. Over het ontstaan van vermoedens, zegt een jongerenconsulent het volgende:

“Meestal [ontstaan deze vermoedens] al tijdens de intake. Als je ziet dat een jongere heel kwetsbaar is en ziet dat hij niet in staat is om bepaalde zaken zelf uiteen te zetten en zelf te doen. Dan heb je al eigenlijk een soort van ingeving of vermoeden. Want het wordt nooit zodanig geuit dat ze zeggen dat ze zijn uitgebuit. [...] Het wordt een beetje weg-gemoffeld tijdens zo een gesprek, maar het vermoeden is er wel.” (Jongerenconsulent)

4.1.1 Uitgesplitst naar gebied¹¹⁶

Figuur 4 geeft voor de gebieden het aantal eerstelijns professionals weer dat aangeeft in de afgelopen twee jaar weleens in aanraking te zijn geweest met een persoon of personen van wie zij het vermoeden hadden dat zij slachtoffer waren van criminele uitbuiting.

Figuur 4. In aanraking geweest met slachtoffers verspreid over de gebieden (n=499)



Wat opvalt, is dat binnen dit onderzoek een significant verschil is tussen de gebieden als het gaat om vermoedens van criminele uitbuiting in de laatste twee jaren.¹¹⁷ Zo blijkt dat respondenten werkzaam in Delfshaven, Kralingen-Crooswijk, Feijenoord, Prins Alexander, IJsselmonde en Charlois vaker dan gemiddeld aangeven dat zij in de afgelopen twee jaar in aanraking zijn geweest met slachtoffers van criminele uitbuiting.

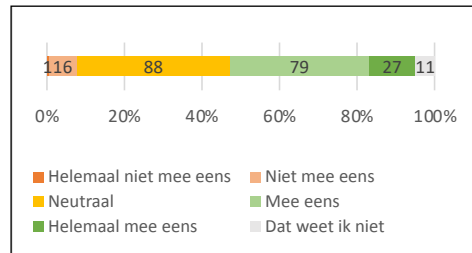
Ook nemen de zorgen over criminele uitbuiting in alle gebieden bij een groot deel van de respondenten toe en zien veel respondenten een toename in het aantal slachtoffers van criminele uitbuiting in het gebied waar zij werken (Figuur 5).

¹¹⁵ Dit cijfer is berekend aan de hand van de geschatte waarnemingen van respondenten. Voor elke respondent is uitgegaan van het laagst geschatte aantal. Al deze aantallen zijn bij elkaar opgeteld. Voorbeeld: schat een respondent dat het gaat om twee tot en met vijf personen is voor deze respondent het aantal twee aangehouden.

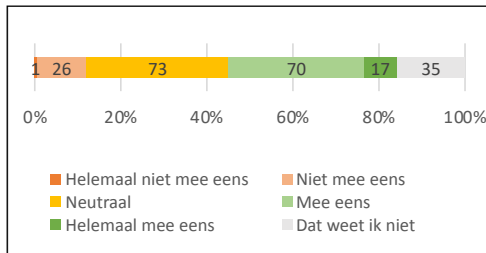
¹¹⁶ Zie Bijlage A. Factsheets Stadsgebieden.

¹¹⁷ $(X^2(10) = 20,277, p = 0,027)$.

Figuur 5. Ik ben mij in de afgelopen twee jaar meer zorgen gaan maken over criminele uitbuiting in het gebied waar ik werk (n=222)



Figuur 6. Ik heb in de afgelopen twee jaar een toename gezien in het aantal (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting in het gebied waar ik werk (n=222)



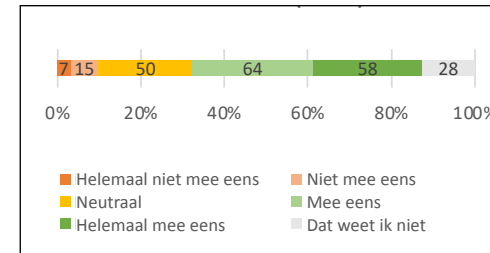
Bijna de helft van de respondenten geeft aan dat zij zich in de afgelopen twee jaar meer zorgen zijn gaan maken over criminele uitbuiting in het gebied waar zij werkzaam zijn (48%) (Figuur 5).¹¹⁸ Voor 39% van de respondenten geldt dat zij in de afgelopen twee jaar ook daadwerkelijk een toename hebben gezien in het aantal (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting (Figuur 6).¹¹⁹

Wanneer gekeken wordt op gebiedsniveau valt op dat respondenten in Delfshaven en in het Stadscentrum meer dan gemiddeld aangeven dat zij in de afgelopen twee jaar een toename gezien hebben in het aantal slachtoffers van criminele uitbuiting. In het Stadscentrum geldt dit voor de helft van de respondenten en in Delfshaven voor iets minder dan de helft van de respondenten. Hierbij is het van belang te benoemen dat dit beeld indicatief van aard is, omdat niet kan worden uitgesloten dat de cijfers door de kleine respondentengroepen vertekend zijn.¹²⁰

4.1.2. Invloed van corona

Ook is er aandacht besteed aan de situatie omtrent corona, nu de vragenlijst tijdens de corona-epidemie is uitgezet. Respondenten zijn gevraagd naar de invloed van de coronamaatregelen op de signalering van situaties van criminele uitbuiting (Figuur 7).

Figuur 7. Door de coronamaatregelen heb ik het afgelopen jaar minder goed zicht gehad op criminele uitbuiting in het gebied waar ik werk (n=222)



er door respondenten gewezen op het gebrek aan activiteiten voor jongeren door onder meer de sluiting van sportvelden en buurtcentra. Als gevolg hiervan zijn jongeren zich gaan vervelen en gaan rondhangen, wat de risico's op criminaliteit alsook criminele uitbuiting vergroot. Interessant is dat de maatregelen naar aanleiding van corona volgens een geïnterviewde juist ook tot méér zicht zouden hebben geleid. Zo zegt een jeugdrechercheur het volgende over signalen die worden opgemerkt door de invloed van corona:

"[...] leerkrachten [hebben] in bepaalde fases lesmateriaal aan de deur [gebracht], omdat die jongens het niet op kwamen halen. Komen ze achter de voordeur en eigenlijk staan ze dan vol verbazing hoe de gezinssituatie is. Die ze daarvoor vier jaar lang op de basisschool niet gezien hebben." (Jeugdrechercheur)

4.2. Situationele kenmerken van criminele uitbuiting

Paragraaf 4.2 behandelt de delicten waartoe slachtoffers van criminele uitbuiting zijn gedwongen, de locaties waar en wijze waarop slachtoffers zijn geworven of gersonseld, en de manier waarop slachtoffers zijn gedwongen of gechanteerde.

4.2.1. Vormen van gedwongen criminaliteit

In de vragenlijst zijn de eerstelijns professionals gevraagd naar de vormen van gedwongen criminaliteit die zij hebben waargenomen. Bij deze vraag was het mogelijk om meerdere ant-

¹¹⁸ Totaal n=222, 48% staat gelijk aan n=106. In dit onderzoek zijn alle respondenten meegenomen die de vragenlijst voor minstens 75% ingevuld hebben, wat verklaart dat bij de stellingen de totale n afwijkt ten opzichte van de andere delen van de vragenlijst waar de totale n=233.

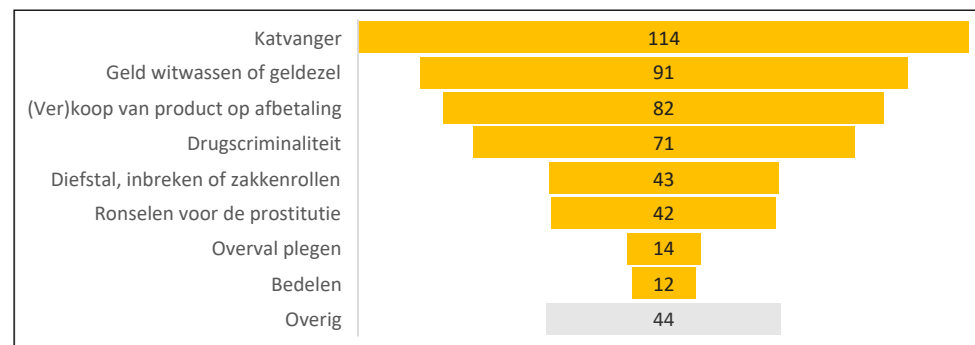
¹¹⁹ Totaal n=222, 39% staat gelijk aan n=87.

¹²⁰ Zie Bijlage A. Factsheets Stadsgebieden.

¹²¹ Totaal n=222, 55% staat gelijk aan n=122.

woorden in te vullen, waardoor het totaal hoger is dan 233. De delicten waartoe de slachtoffers volgens respondenten zijn gedwongen staan weergegeven in Figuur 8.

Figuur 8. Vormen van gedwongen criminaliteit (n=233)



Wat als eerste opvalt is dat de top drie vormen van gedwongen criminaliteit financiële delicten betreffen. Minstens één op de drie respondenten is in aanraking geweest met slachtoffers die zijn ingezet als katvanger, gedwongen zijn tot het witwassen van geld of zijn ingezet als geldezel, en/of gedwongen zijn tot het kopen van een product op afbetaling of verkoop van telefoonabonnementen. Met name respondenten werkzaam in het Stadscentrum, Delfshaven, de buitengebieden, Hillegersberg-Schiebroek en Feijenoord geven dit beeld.¹²²

Een kanttekening bij deze resultaten is dat deze voor een deel mogelijk veroorzaakt worden doordat ongeveer een derde van de respondenten binnen dit onderzoek werkzaam is in het domein Werk, Financiën en Schulden. Zij komen bij uitstek in contact met personen die financieel kwetsbaar zijn en hebben ook vooral zicht op de financiële context van een persoon. Het mag dus geen verrassing heten dat zij vooral met slachtoffers van deze vormen van criminele uitbuiting in aanraking komen. Dat dit niet de gehele verklaring betreft, blijkt uit het feit dat ook respondenten werkzaam in andere domeinen op aanzienlijke schaal de financiële vormen van criminele uitbuiting benoemen.¹²³ Daarnaast wordt dit beeld ook onderstreept in de interviews. Verder valt op dat - naast de financiële delicten - het vervaardigen, uithalen, vervoeren of verhandelen van drugs veelvuldig wordt genoemd. Bijna één op de drie eerstelijns professionals geeft aan dat de slachtoffers met wie zij in aanraking komen vermoedelijk zijn gedwongen tot

drugscriminaliteit (30%).¹²⁴ Dit geldt vooral voor Kralingen-Crooswijk, IJsselmonde, Prins Alexander en Charlois. In deze gebieden behoort ook drugscriminaliteit tot één van de drie meest genoemde vormen van gedwongen criminaliteit.¹²⁵ Zo zegt een eerstelijns professional¹²⁶ die werkzaam is in Charlois het volgende over signalen van gedwongen criminaliteit:

“Jongeren die meegenomen worden in een overval, dat soort toestanden. Of met drugs aan de slag. Drugs verstoppin in je huis, koerieren, dat soort dingen.” (Eerstelijns professional Charlois)

Het beeld dat er een sterke vertegenwoordiging is van het drugscircuit binnen criminele uitbuiting, komt ook sterk naar voren in de interviews. Elf van de veertien eerstelijns professionals in de interviews spreken over ervaringen met en/of vermoedens van gedwongen criminaliteit binnen de drugsindustrie. Over het contact met een slachtoffer van criminele uitbuiting vertelt een jongerenwerker het volgende:

“Dan praat ik over het uithalen van drugs uit containers. Van Rotterdamse haven tot Antwerpse haven, maar ook een hele jonge jongen waarvan ik dus eigenlijk net al zeg van, je weet gewoon dat... die jongens zitten daar zelf niet achter.” (Jongerenwerker A)

Tot slot valt op dat Charlois het enige gebied is waar diefstal, inbreken of zakkenrollen tot de drie meest genoemde vormen van gedwongen criminaliteit behoort (23%).¹²⁷

4.2.2. Locaties van werven en ronselen

In de vragenlijst zijn eerstelijns professionals gevraagd naar de locaties waar (vermoedelijke) slachtoffers zijn geworven of geronseld (Figuur 9). Ook hierbij konden respondenten meerdere antwoorden aangeven, waardoor het totaal aantal antwoorden hoger is dan 233.

¹²² Zie Bijlage A. Factsheets Stadsgebieden.

¹²³ Zie §5.1. Eerstelijns professionals die in contact komen met criminele uitbuiting in Rotterdam.

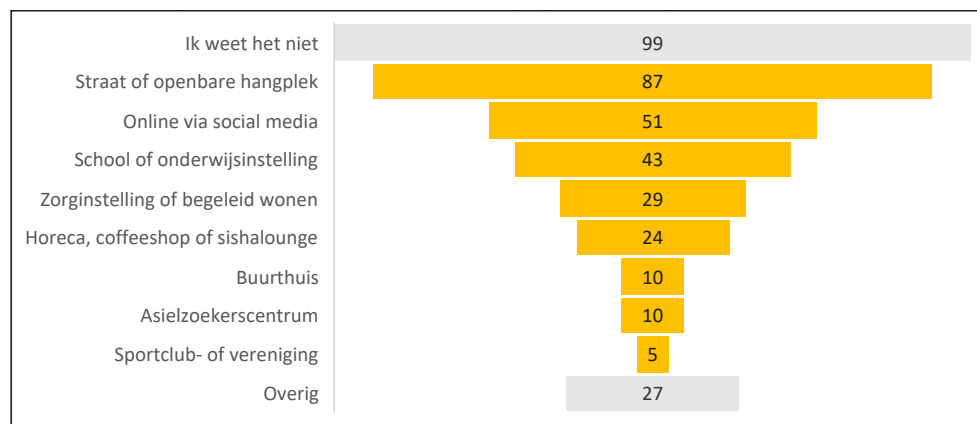
¹²⁴ Totaal n=233, 30% staat gelijk aan n=71.

¹²⁵ Zie Bijlage A. Factsheets Stadsgebieden.

¹²⁶ Om de anonimiteit van respondenten te waarborgen worden de functies die respondenten vervullen niet in combinatie genoemd met de gebieden waar zij werkzaam zijn.

¹²⁷ Totaal Charlois n=26, 23% staat gelijk aan n=6. Totaal Charlois n=26 staat gelijk aan het aantal respondenten die (het meest) werkzaam zijn in het gebied en aangeven dat zij in de afgelopen twee jaar in aanraking zijn geweest met (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting. Zie Bijlage A. Factsheets Stadsgebieden.

Figuur 9. Locaties waar slachtoffers zijn geworven of geronseld (n=233)



Wanneer gekeken wordt naar de locatie van werving van slachtoffers, valt op dat de straat of openbare hangplekken, online via sociale media en scholen of onderwijsinstellingen het meest genoemd worden. In alle gebieden is 'de straat of openbare hangplekken' de meest waargenomen locatie waar slachtoffers van criminele uitbuiting zijn geworven of geronseld. Bijna 40% van de respondenten noemt dit antwoord.¹²⁸ Tegelijkertijd geeft een groot deel van de respondenten aan niet te weten waar slachtoffers geronseld of geworven zijn (42%).¹²⁹ Dit geldt in het bijzonder voor de gebieden Charlois, Noord en Hoogvliet.¹³⁰ Dit is niet onverwacht, nu het ronselen van slachtoffers zich vaak in het verborgene afspeelt en het ook niet (altijd) tot het takenpakket van eerstelijns professionals behoort om hier naar te vragen wanneer zij in contact komen met slachtoffers. Het toont echter wel aan dat op dit gebied nog veel winst te behalen valt.

Andere locaties die veelvuldig genoemd worden zijn het online werven of ronselen van slachtoffers via sociale media, bijvoorbeeld Instagram, Snapchat, Facebook, TikTok of andere online kanalen (22%) en het werven of ronselen van slachtoffers op scholen of onderwijsinstellingen (18%).¹³¹ Laatstgenoemde is interessant in het licht dat dit zo vaak genoemd is, ondanks dat slechts een beperkt aantal eerstelijns professionals uit het onderwijs aan het onderzoek hebben

deelgenomen.¹³² Gevraagd naar het type onderwijsinstelling geeft meer dan de helft van 43 respondenten aan dat slachtoffers zijn geronseld op een praktijkschool (51%) of op een middelbare school (51%).¹³³ In mindere mate wordt het middelbaar beroepsonderwijs (37%) en het hoger beroepsonderwijs of de universiteit genoemd (5%).¹³⁴ Ten slotte geven vijf eerstelijns professionals aan dat (een deel van) de (vermoedelijke) slachtoffers waar zij mee in contact zijn gekomen, zijn geronseld op de basisschool. Een zorgelijke bevinding, omdat het in dit geval per definitie over (zeer) jonge kinderen gaat.

Tevens is opmerkelijk dat ongeveer één op de acht eerstelijns professionals aangeeft dat slachtoffers van criminele uitbuiting geworven of geronseld zijn in een zorginstelling of op een begeleid wonen locatie. Ook dit is een zorgwekkend signaal nu er van uit kan worden gegaan dat dit in het bijzonder kwetsbare personen betreft die een grote afhankelijkheid kennen en voor hun bescherming opgenomen zijn of begeleid worden.

Het beeld dat ontstaat uit de interviews is dat veelal jonge en kwetsbare jongeren worden gelokt met geld, mooie spullen en vriendschap. Door één van de activeringscoaches wordt het vergeleken met de bekende (ouderwetse) loverboypraktijken.¹³⁵ Een wijkcoach spreekt over "gouden bergen" die worden beloofd. Uit meerdere interviews komt daarnaast naar voren dat slachtoffers en daders elkaar vaak al kennen vanuit de wijk, via school, via vrienden, via sociale media, of binnen de familie. Er wordt gesproken over daders die rondom scholen, op pleintjes, in de wijken, in parken en op sociale media actief zijn om een indruk te krijgen van de jongeren die zij kunnen ronselen. Over locaties van werving zegt een van de geïnterviewde jongerenwerkers:

"Vooral op schoolpleinen waar ze vaak bij elkaar komen. En dat zou ook op internet gebeuren. Daar hebben we niet altijd alle zicht op. Maar die jongens die zitten natuurlijk in heel veel groepchats met elkaar, met allerlei jongeren uit de wijk. En vooral op pleinen, daarin zie je dat ook oudere jongeren misschien af en toe daar komen en het contact leggen met die jongeren." (Jongerenwerker B)

Verder wordt er in meerdere interviews gesproken over daders die oog hebben voor jonge en/

128 Totaal n=233, 37% staat gelijk aan n=87.

129 Totaal n=233, 42% staat gelijk aan n=99.

130 Zie Bijlage A. Factsheets Stadsgebieden.

131 Totaal n=233, 22% staat gelijk aan n=51, 18% staat gelijk aan n=43.

132 Zie §3.2 Dataset.

133 Totaal n=43, beide 51% staan gelijk aan n=22. Totaal n=43 staat gelijk aan de respondenten die benoemen dat (vermoedelijke) slachtoffers zijn geworven of geronseld op scholen of onderwijsinstellingen.

134 Totaal n=43, 37% staat gelijk aan n=16, 5% staat gelijk aan n=2.

135 De loverboymethodiek ten aanzien van seksuele uitbuiting behoort steeds meer tot het verleden. Zie rapport over daders van binnenlandse en seksuele uitbuiting (CKM, 2021).

of kwetsbare jongeren die op zoek zijn naar houvast en ergens bij willen horen. Dezelfde jongerenwerker als in het vorige citaat zegt het als volgt:

“Zij weten hoe zij die jongens moeten benaderen en welke jongens zij moeten benaderen.” (Jongerenwerker B)

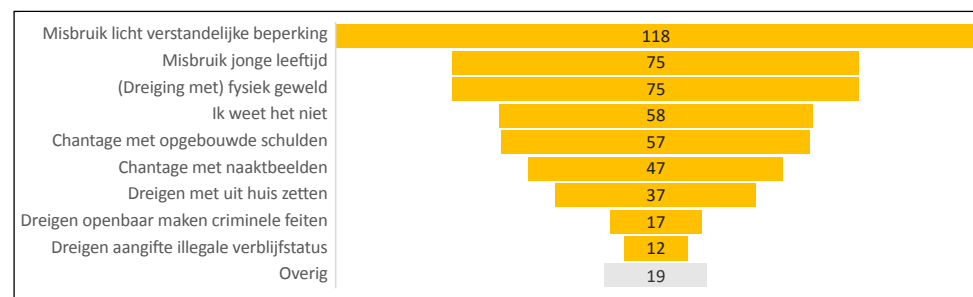
Een geïnterviewde activeringscoach zegt hierover het volgende:

“Veelal toch kwetsbaar. [...] Ik wil niet direct een heel erg vast plaatje ervan maken, maar [...] er is [veelal] sprake van een licht verstandelijke beperking. Ik denk altijd als ik dit soort dingen tegenkom: het zijn echt lafaards, want ze weten precies wie ze pakken. Want dit zijn mensen die daar niet tegen opgewassen zijn en die zo hun best doen om staande te blijven, maar ook geen tegengas geven.” (Activeringscoach A)

4.2.3 Manieren van dwang

Eerstelijns professionals zijn gevraagd naar de manieren waarop (vermoedelijke) slachtoffers in de criminaliteit zijn gedwongen (Figuur 10). Bij deze vraag konden respondenten meerdere antwoorden invullen, waardoor het totaal hoger is dan 233.

Figuur 10. Manieren waarop slachtoffers in de criminaliteit zijn gedwongen (n=233)



Het misbruik maken van iemand met een lichtverstandelijke beperking, het misbruik maken van iemand zijn of haar jonge leeftijd en (het dreigen met) fysiek geweld zijn de meest genoemde vormen van dwang waarop slachtoffers volgens de respondenten in de criminaliteit zijn gedwongen. Waar respondenten enerzijds noemen dat slachtoffers op expliciete manieren zijn gedwongen of gechanteerd tot het plegen van delicten, wordt nog vaker genoemd dat er misbruik gemaakt is van de kwetsbare positie van slachtoffers. Zo blijkt dat ruim de helft van de respondenten aangeeft dat er misbruik is gemaakt van een slachtoffer die een licht verstande-

lijke beperking heeft (51%).¹³⁶ Ook geven 75 respondenten aan dat er bij een slachtoffer misbruik is gemaakt van diens jonge leeftijd (32%), iets dat ook sterk in de interviews naar voren komt. Diverse professionals benoemen dat dit misbruik vaak net na de basisschool begint en spreken over jongens van twaalf, dertien en veertien jaar oud. Zo vertelt een van de jongerenwerkers:

“Echt gewoon jongens van 13 jaar, net van de basisschool af, die al begonnen met drugsrunnen.” (Jongerenwerker A)

Daarnaast valt op dat in de vragenlijst ook expliciete vormen van dwang vaak genoemd worden. Bijna één op de drie professionals geeft aan dat er sprake was van (dreiging met) fysiek geweld richting het (vermoedelijke) slachtoffer en/of zijn of haar sociale omgeving zoals familie of vrienden (32%).¹³⁷ Daarnaast geeft ongeveer één op de vier professionals aan dat er sprake is geweest van chantage met opgebouwde schulden die het slachtoffer moest afbetalen aan zijn of haar uitbouter (24%), en één op de vijf dat er sprake is geweest van chantage met naaktbeelden (20%).¹³⁸

Uit de interviews komt naar voren dat professionals moeilijkheden ervaren in het signaleren van het dwangelement, wat hen kan belemmeren in het concretiseren van vermoedens en in het vaststellen van slachtofferschap bij criminele uitbuiting. Dwang is volgens een professional werkzaam bij detentie, re-integratie en recidive een zogenoemd ‘grijs gebied’. Hiermee wordt bedoeld dat het voor professionals lastig kan zijn om te achterhalen in hoeverre er sprake is van dwang, om de reden dat dwang zich ook in mindere expliciete vormen voordoet. Meerdere professionals omschrijven hoe veelal jonge en kwetsbare jongeren worden misleid en gemanipuleerd tot het plegen van delicten.¹³⁹ Een van de activeringscoaches benoemt het dat als volgt:

“Ze krijgen een schouderklop, maar tegelijkertijd ook een schop tegen de schenen. Dus dat is ook verwarrend. Maar ik denk dat het vooral gaande is vanuit [kwetsbaarheid] ergens bij willen horen. Die daarin dan concessies gaat doen en niet in de gaten heeft dat hij die concessies doet.” (Activeringscoach A)

Bovendien speelt volgens verschillende geïnterviewden ook een rol dat veel slachtoffers opgroeien binnen een straatcultuur waarin status, respect en loyaliteit een grote rol spelen, het-

¹³⁶ Totaal n=233, 51% staat gelijk aan n=118.

¹³⁷ Totaal n=233, 32% staat gelijk aan n=75.

¹³⁸ Totaal n=233, 24% staat gelijk aan n=57, 20% staat gelijk aan n=47.

¹³⁹ Zie §4.2.2 over locaties van werven en ronselen.

geen hen gevoelig maakt voor de invloed van potentiële uitbuiters. Een jeugdboa stelt dat de jongeren om deze redenen eigenlijk “geen keuze” hebben.

Meerdere professionals beargumenteren dat de grens tussen slachtoffer van criminele uitbuiting en dader van een delict onduidelijk kan zijn. Bij minder expliciete vormen van dwang kan het voor professionals moeilijk zijn om te beoordelen in hoeverre een slachtoffer verantwoordelijk is voor zijn of haar daden, zeker wanneer een vermoedelijk slachtoffer ook een beloning ontvangt voor diens criminele activiteiten. Meerdere respondenten stellen dan dat dit ertoe leidt dat (vermoedelijke) slachtoffers in de praktijk veelal gezien en behandeld worden als dader.

Bovenstaande factoren zorgen ervoor dat de signalering en identificatie van slachtoffers van criminele uitbuiting complex is. Niet alleen de eerstelijns professionals hebben moeite met het signaleren en identificeren van slachtoffers, maar ook slachtoffers zelf identificeren zichzelf niet snel als zodanig. Zo zegt één van de activeringscoaches:

“Je doet iets wat niet mag en dat ga je niet aan de grote klok hangen, toch? En ze moeten eerst in de gaten krijgen, mensen moeten eerst gaan snappen in welk wespennest ze zitten. Want dat weet je niet in het begin. Dat weet je gewoon niet.” (Activeringscoach A)

Verder komt ook uit de interviews naar voren dat dwang zich op verschillende manieren manifesteert en dat slachtoffers zowel te maken kunnen krijgen met expliciete als minder expliciete elementen van dwang. Tevens kan de chronologie hiervan per uitbuitingssituatie verschillen en kunnen vormen van dwang elkaar afwisselen. Een wijkagent beschrijft hierover:

“[...] Sommigen doen het vanuit groepsdruk. Doen ze het dan nog niet, dan gaat het wel over tot bedreigen. Willen ze op basis van dreigementen nog niet, dan gebeurt het weleens met een afranseling in een kelderhok, daar hebben we ook voorbeelden van.” (Wijkagent)

Meerdere professionals spreken eveneens over een geleidelijk proces en omschrijven hoe slachtoffers van criminele uitbuiting steeds verder in de criminaliteit kunnen vastraken, niet wetende hoe zij er nog uit kunnen komen. Dit is niet alleen schadelijk voor de veiligheid van slachtoffers, maar brengt óók het risico met zich mee dat slachtoffers zich in een later stadium ontwikkelen binnen het criminele circuit en dader worden. Volgens de eerstelijns professionals onderstreept dit dan ook het belang van preventie en vroegtijdige signalering en hulpverlening.

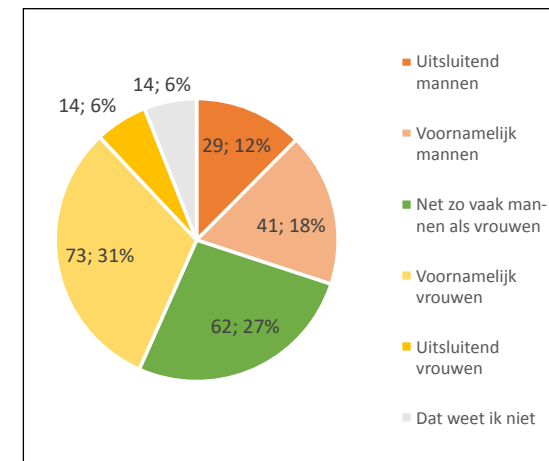
4.3 Kenmerken van slachtoffers

Deze paragraaf gaat in op de achtergrondkenmerken van slachtoffers met wie de eerstelijns professionals in contact zijn gekomen. Onder meer wordt in gegaan op wie de slachtoffers van criminele uitbuiting zijn en in hoeverre er sprake is van een kwetsbare achtergrond.

4.3.1. Geslacht slachtoffers

Uit de vragenlijst blijkt dat de slachtoffers waarmee de eerstelijns professionals in de afgelopen twee jaar in aanraking zijn gekomen, bijna net zo vaak mannen als vrouwen zijn (Figuur 11).

Figuur 11. Geslacht slachtoffers (n=233)



Van de 233 respondenten geven 87 aan dat de (vermoedelijke) slachtoffers voornamelijk of uitsluitend vrouwen zijn (37%). Volgens 70 professionals zijn de slachtoffers voornamelijk of uitsluitend mannen (30%) en 62 professionals geven aan dat slachtoffers net zo vaak mannen als vrouwen zijn (27%).

Naast de vormen van gedwongen criminaliteit, zijn de eerstelijns professionals ook gevraagd naar de vorm van gedwongen criminaliteit die zij het vaakst zagen. Opvallend is

dat professionals die voornamelijk of uitsluitend mannelijke slachtoffers zien, grotendeels dezelfde vormen van gedwongen criminaliteit waarnemen als respondenten die aangeven dat zij voornamelijk of uitsluitend vrouwelijke slachtoffers zien. Op de eerste plaats wordt genoemd dat de (vermoedelijke) slachtoffers het vaakst zijn gedwongen tot het witwassen van geld of ingezet zijn als geldezel. Op de tweede plaats wordt genoemd dat slachtoffers het vaakst gedwongen ingezet zijn als katvanger. Op de derde plaats wordt het vervaardigen, uithalen, vervoeren of verhandelen van drugs genoemd. Daarbij valt op dat professionals die voornamelijk of uitsluitend met vrouwelijke slachtoffers in contact zijn gekomen op de derde plaats ook benoemen dat slachtoffers het vaakst werden gedwongen tot het kopen van een product op afbetaling of het verkopen van telefoonabonnementen.

Wanneer wordt ingezoomd op gedwongen criminaliteit in het drugsircuit valt op dat het hier net iets vaker lijkt te gaan om mannelijke slachtoffers dan om vrouwelijke. Zo geven 33 professionals aan dat het vervaardigen, uithalen, vervoeren of verhandelen van drugs de vorm van gedwongen criminaliteit was die zij het vaakst waarnemen. Maar dat ook hier de marges gering zijn, blijkt uit de resultaten. Vijftien van de 33 respondenten geven aan dat zij voornamelijk of uitsluitend met mannelijke slachtoffers in contact komen, tegenover elf professionals die met name vrouwelijke slachtoffers zien. Eveneens geven vijf professionals aan dat zij net zo vaak mannelijke als vrouwelijke slachtoffers zien en twee benoemen dat zij het geslacht van de slachtoffers niet weten.

Verder blijkt uit de resultaten dat twaalf respondenten aangeven dat slachtoffers het vaakst zijn gedwongen tot het ronselen van andere meiden of jongens voor de prostitutie. Acht van deze respondenten geven aan dat zij voornamelijk of uitsluitend vrouwelijke slachtoffers zien. De vier andere professionals die deze vorm van gedwongen criminaliteit ook het vaakst waarnemen, noemen dat zij net zo vaak met mannelijke als met vrouwelijke slachtoffers in aanraking zijn geweest. Derhalve lijkt het voornamelijk te gaan om vrouwen die worden gedwongen tot het ronselen van andere personen voor de prostitutie.

Opvallend is dat uit de resultaten van de vragenlijst blijkt dat slachtoffers net iets vaker, maar bijna net zo vaak, vrouwen/meiden zijn en dat in de interviews vaker en veelal gesproken wordt over jongens. Slechts enkele respondenten gaan in de interviews nader in op slachtofferschap van meiden. Niettemin noemen geïnterviewde respondenten dat zij verschillen ervaren tussen jongens en meiden als het gaat om de delicten waartoe slachtoffers gedwongen worden. In geval van vrouwen/meiden wordt er veelal verwezen naar fraudegerelateerde delicten zoals het gedwongen afsluiten van telefoonabonnementen en gesproken over hoe bij vrouwen/meiden criminele uitbuiting veelal samengaat met vormen van seksuele uitbuiting. Opvallend is dat wanneer wordt gesproken over geweldsdelicten en gedwongen criminaliteit in het drugsircuit, zoals 'drugsrunnen' en het uithalen van drugs in de haven, er veelal wordt gesproken over jongens. Over het verschil tussen mannelijke en vrouwelijke slachtoffers vertelt een jongerenconsulent:

"Bij meiden zie ik vaak het afsluiten van abonnementen en dat soort. En ik heb ook een paar die mishandeling hebben gepleegd. Dat soort dingen, maar voornamelijk fraude, bij meisjes. En bij de jongens wat ik qua criminele handelingen zie... Ik denk dat het heel verschillend is. Ik heb jongeren die geweldsdelicten plegen, diefstal. Het is echt heel verschillend. Bij jongens is het echt verschillend en meestal gaat het wel gepaard met geweldsdelicten, de laatste periode." (Jongerenconsulent)

Een jeugdrechercheur vult aan:

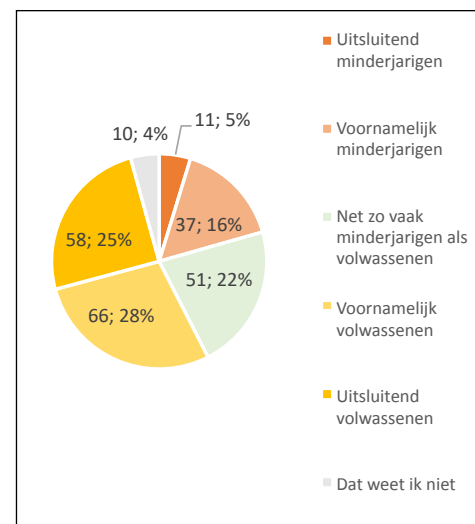
"[...] meiden zitten niet heel erg in een drugsachtige setting waar ze bijvoorbeeld geronseld worden voor, ga eventjes dit halen, of lever even dit af. Dat zit toch echt wel bij de jongens." (Jeugdrechercheur)

Verder wordt in een aantal interviews belicht dat de professionals verschillen in dwang waarnemen tussen mannelijke en vrouwelijke slachtoffers. Zo beschrijft een van de handhavers hoe jongens veelal te maken krijgen met fysiek en verbaal geweld en hoe meiden daarentegen eerder gechanteerd worden met naaktbeelden.

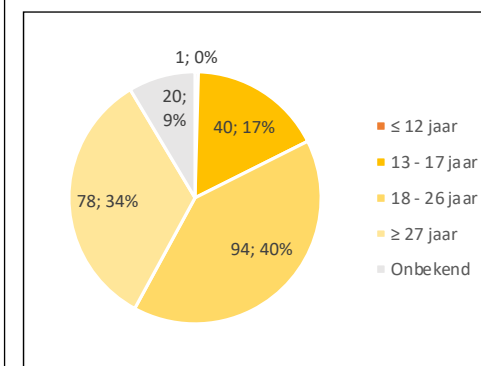
4.3.2 Leeftijd slachtoffers

Eerstelijns professionals geven aan in de afgelopen twee jaar vooral in aanraking te zijn gekomen met (vermoedelijke) slachtoffers die vielen in de adolescentie leeftijd (Figuur 12 en 13).

Figuur 12. Leeftijdscategorie slachtoffers (n=233)



Figuur 13. Leeftijd slachtoffers (n=233)



Meer dan de helft van de eerstelijns professionals geeft aan dat zij voornamelijk of uitsluitend in contact zijn gekomen met volwassen slachtoffers (53%).¹⁴⁰ De groep eerstelijns professionals die in aanraking is gekomen met voornamelijk of uitsluitend minderjarigen is veel kleiner, ongeveer 21%.¹⁴¹

Gevraagd naar de leeftijd van slachtoffers, geeft ongeveer 40% van de eerstelijns professionals aan dat slachtoffers in veel gevallen tussen de 18 en 26 jaar oud zijn en geeft ongeveer 33% aan dat slachtoffers veelal ouder zijn dan 27 jaar.¹⁴² Deze cijfers kunnen niettemin vertekend zijn door dat eerstelijns professionals van sommige domeinen oververtegenwoordigd zijn, terwijl respondenten uit andere domeinen juist ondervertegenwoordigd zijn.¹⁴³ Ongeveer een derde van de eerstelijns professionals die de vragenlijst heeft ingevuld, is werkzaam in het domein Werk, Financiën en Schulden. Vanuit hun werk komen zij bijna uitsluitend in aanraking met personen ouder dan achttien jaar. Daar staat tegenover dat slechts een gering aantal eerstelijns professionals werkzaam is op middelbare scholen, wat mogelijk zorgt voor het feit dat minderjarigen ondervertegenwoordigd zijn.¹⁴⁴

Gevraagd naar de vorm van gedwongen criminaliteit die de respondenten het vaakst zien, valt op dat van de eerstelijns professionals die met name minderjarige slachtoffers zien, het relatief gezien veel gaat om het witwassen van geld en geldezel-constructies (37%) of drugscriminaliteit (24%).¹⁴⁵ Eerstelijns professionals die veelal in aanraking komen met slachtoffers van 18 jaar of ouder geven in veel mindere mate aan dat het gaat om gedwongen drugscriminaliteit (12%).¹⁴⁶

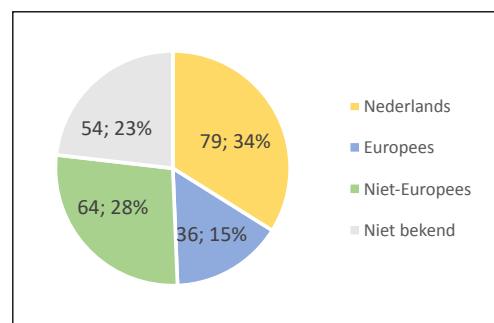
Anders dan in de vragenlijst, wordt in de interviews vooral gesproken over minderjarige slachtoffers van criminele uitbuiting. In de interviews wordt door elf van de veertien eerstelijns professionals belicht hoe met name minderjarigen geronseld, geworven en gedwongen worden tot criminaliteit. Opvallend is dat in bijna al deze gesprekken naar voren komt hoe veelal kwetsbare jongeren vaak al geronseld worden vanaf twaalf, dertien en veertien jaar oud. Evenwel wordt in meerdere interviews ook gesproken over jongeren van vijftien, zestien en zeventien jaar oud en over jongvolwassenen. Dit kan mogelijk verklaard worden doordat er in de interviews veel

gesproken wordt over gedwongen criminaliteit in het drugsircuit. De drie interviews waarin jongeren niet genoemd worden, betreffen interviews met eerstelijns professionals die vanuit hun werk bijna uitsluitend in aanraking komen met personen ouder dan achttien jaar.

4.3.3. Achtergrond slachtoffers

(Vermoedelijke) slachtoffers hebben volgens de eerstelijns professionals in de meeste gevallen een Nederlandse achtergrond, wat betekent dat respondenten aangeven dat de slachtoffers in Nederland geboren en opgegroeid zijn (Figuur 14).¹⁴⁷

Figuur 14. Achtergrond slachtoffers (n=233)



Hetgeen naar voren komt is dat ruim één op de drie eerstelijns professionals aangeeft het vaakst slachtoffers te zien met een Nederlandse achtergrond (34%).¹⁴⁸ Gevraagd naar de vorm van gedwongen criminaliteit die het vaakst is gezien wordt door hen het witwassen van geld of de geldezel-constructie het meest genoemd (41%).¹⁴⁹ Vervolgens wordt gedwongen drugscriminaliteit genoemd (14%) en op de gedeelde derde plaats staan de katvan-

ger-constructie en het gedwongen kopen van een product op afbetaling of verkopen van telefoonabonnementen (11%).¹⁵⁰

Verder geeft iets minder dan één op de drie eerstelijns professionals aan dat zij in de meeste gevallen (vermoedelijke) slachtoffers zien met een niet-Europese achtergrond (27%).¹⁵¹ Respondenten zien onder deze groep met name slachtoffers van de katvanger-constructie (19%), het onder dwang kopen van een product op afbetaling, of verkopen van telefoonabonnementen (19%) en tot slot het vervaardigen, uithalen, vervoeren of verhandelen van drugs (13%).¹⁵²

140 Totaal n=233, 53% staat gelijk aan n=124.

141 Totaal n=233, 21% staat gelijk aan n=48.

142 Totaal n=233, 40% staat gelijk aan n=94, 33% staat gelijk aan n=78.

143 Zie §3.3 over de kanttekeningen van het onderzoek.

144 Zie Hoofdstuk 5 waarin nader wordt ingegaan op de verschillende beroepsdomeinen en de leeftijd van slachtoffers.

145 Totaal n=41, 37% staat gelijk aan n=15, 24% staat gelijk aan n=10.

146 Totaal n=172, 12% staat gelijk aan n=20.

147 Zie Bijlage I. De Vragenlijst. Vraag 14.

148 Totaal n=233, 34% staat gelijk aan n=79.

149 Totaal n=79, 41% staat gelijk aan n=32.

150 Totaal n=79, 14% staat gelijk aan n=11, beide 11% staan gelijk aan n=9.

151 Totaal n=233, 27% staat gelijk aan n=64.

152 Totaal n=64, beide 19% staan gelijk aan n=12, 13% staat gelijk aan n=8.

Voorgaande drie vormen van gedwongen criminaliteit worden ook het meest genoemd door eerstelijns professionals die het vaakst Europese slachtoffers zien (15%).¹⁵³ Opvallend is echter dat het gedwongen witwassen van geld of het ingezet worden als geldezel nauwelijks en veel minder genoemd wordt door eerstelijns professionals als het gaat om Europese slachtoffers (6%).¹⁵⁴

4.3.3. Kwetsbaarheid van slachtoffers

Uit de interviews komt naar voren dat (meervoudige) kwetsbaarheden, zoals onder meer een jonge leeftijd, een lichtverstandelijke beperking en/of armoede en schuldenproblematiek, veelal als het meest kenmerkend worden gezien voor slachtoffers van criminele uitbuiting.¹⁵⁵ Dergelijke kwetsbaarheden worden in enkele interviews zelfs als een zogenoemde vereiste gezien om te kunnen spreken van slachtofferschap van criminele uitbuiting, hetgeen gevolgen kan hebben voor de signalering van slachtoffers die niet aan dit slachtofferbeeld voldoen.

Door meerdere respondenten wordt in de interviews omschreven hoe personen wegens hun jonge leeftijd kwetsbaar kunnen zijn voor criminele uitbuiting. Zo wordt gesproken over hoe jonge slachtoffers vanwege hun leeftijd de gevolgen van hun daden minder goed kunnen overzien en dat zij door de leeftijd tevens zeer gevoelig zijn voor de invloed van personen die ouder zijn dan hen. Een jongerenwerker omschrijft dit als volgt:

“Het is een bepaalde beweging in de wijk waarin je ziet dat jongens heel erg gevoelig zijn voor status en die eigenlijk op kijken naar de grotere jongens. En dat hoeven geen eens perse jongens te zijn die veel geld hebben, dat kunnen ook gewoon jongens zijn die wat ouder zijn. En dan praat ik over jongens misschien van zestien/zeventien die opkijken naar jongens misschien die 22/23 zijn.” (Jongerenwerker B)

De jonge leeftijd van slachtoffers van criminele uitbuiting staat echter vaak niet op zichzelf. In de interviews met eerstelijns professionals is het hebben van een licht verstandelijke beperking de meest genoemde vorm van kwetsbaarheid voor criminele uitbuiting. In bijna alle interviews komt het hebben van een licht verstandelijke beperking ter sprake, en in mindere mate ook het krijgen

van leerwegondersteunend onderwijs, ontwikkelingsproblematiek en gedragsstoornissen. Dit beeld wordt zowel bij jongens als meiden signaleerd. Een jongerenconsulent benoemt:

“We zien heel veel terug dat zij [jongeren met een licht verstandelijke beperking] juist wel makkelijker zijn om aan te kunnen zetten tot dat soort criminele gedragingen. Zowel jongens als meiden. Ik heb ook meiden van wie we het vermoeden hebben van LVB, of bij wie het is gediagnostiseerd, die heel kwetsbaar zijn en daardoor heel open zijn om mee te gaan met dat soort gedragingen.” (Jongerenconsulent)

Een andere veel genoemde vorm van kwetsbaarheid is armoede en schuldenproblematiek, hetgeen slachtoffers financieel kwetsbaar en gevoelig maakt voor schijnbare financiële beloftes. Een handhaver zegt hierover het volgende:

“Drie, vier jongens met een moeder, gescheiden moeder, alleenstaande moeder. Ze hebben geen wasmachine, ze hebben geen koelkast, ze zitten helemaal alleen. Gewoon echt armoede. Het is echt verschrikkelijk. Ze zitten zwaar in de schulden en dan moet zo een jongen. Dan is het een ander verhaal. Zo een jongen die veertien, vijftien is. Ja dat is een risico. Want eerlijk, hij hoeft maar één keer in aanraking te komen met zo iemand en dan is hij gelijk binnen.” (Handhaver A)

Tot slot wordt door enkele respondenten gesproken over verslavingsproblematiek bij slachtoffers van criminele uitbuiting. Zo legt een specialist detentie, re-integratie en recidive uit dat personen met een verslaving makkelijker te manipuleren zijn om bepaalde handelingen uit te voeren als deze handelingen ervoor zorgen dat zij hiermee hun verslaving kunnen bekostigen. Aan deze studie hebben geen eerstelijns professionals uit de verslavingszorg specifiek deelgenomen. Het is hierdoor zeer reëel dat de invloed van verslavingsproblematiek mogelijk groter is dan uit deze studie naar voren komt.

4.4. Overlap van criminele en seksuele uitbuiting

Deze paragraaf staat stil bij de (vermoedelijke) slachtoffers die volgens respondenten zowel seksueel als crimineel zijn uitgebuit. Beschreven wordt hoeveel eerstelijns professionals in de afgelopen twee jaar dergelijke vermoedens hebben gehad, om welke vormen van gedwongen criminaliteit het gaat en wat het geslacht is van de slachtoffers.

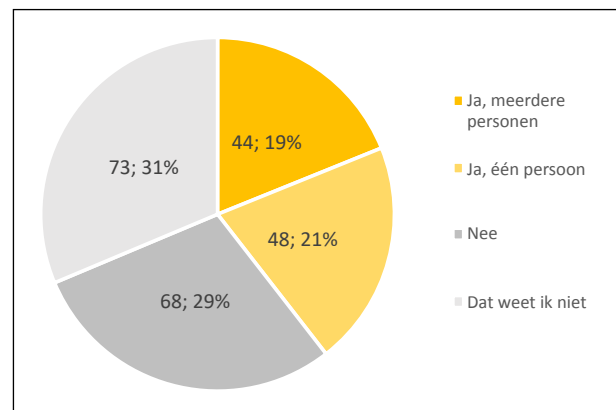
Uit de resultaten valt op dat er een relatief grote groep eerstelijns professionals in de afgelopen twee jaar in aanraking zijn geweest met slachtoffers die zowel seksueel als crimineel zijn uitgebuit (Figuur 15).

¹⁵³ Totaal n=233, 15% staat gelijk aan n=36.

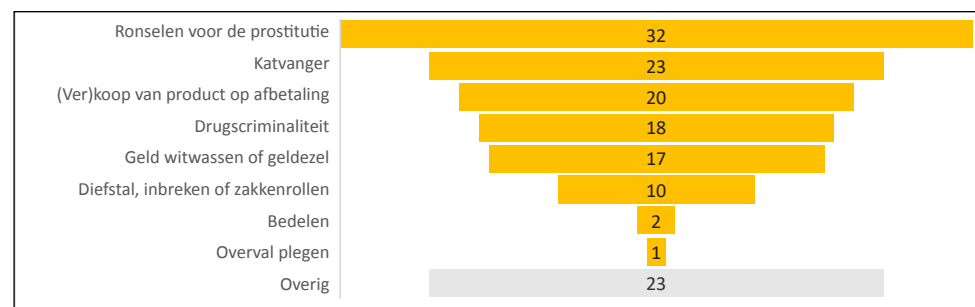
¹⁵⁴ Totaal n=36, 6% staat gelijk aan n=2.

¹⁵⁵ Ook uit de vragenlijst komen de kwetsbaarheden van (vermoedelijke) slachtoffers naar voren. Waar eerstelijns professionals in de vragenlijst enerzijds noemen dat slachtoffers op expliciete manieren gedwongen of gechanteerd zijn tot het plegen van delicten, wordt nog vaker genoemd dat er misbruik is gemaakt van de kwetsbare positie van slachtoffers. Zie §4.2.3 Manieren van dwang.

Figuur 15. Vermoedens dat slachtoffers zowel crimineel als seksueel zijn uitgebuit (n=233)



Figuur 16. Vormen van gedwongen criminaliteit bij seksuele uitbuiting (n=92)



Hetgeen opvalt is dat eerstelijns professionals veelal benoemen dat seksuele uitbuiting samen gaat met het gedwongen ronselen van andere meiden, jongens, vrouwen of mannen voor de prostitutie (35%).¹⁵⁶ Verder valt op dat veel respondenten slachtoffers zien van de katvanger-constructie (25%).¹⁵⁷

¹⁵⁶ Totaal n=92, 35% staat gelijk aan n=32.

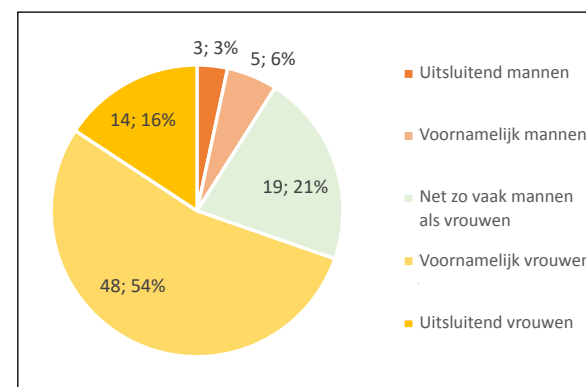
¹⁵⁷ Totaal n=92, 25% staat gelijk aan n=23.

In de vragenlijst uiten 92 van de 233 eerstelijns professionals hun vermoedens over slachtoffers die zowel crimineel als seksueel zijn uitgebuit (39%).

Vervolgens zijn deze professionals gevraagd naar de vormen van criminele uitbuiting waar de seksuele uitbuiting mee is samengegaan (Figuur 16). Bij deze vraag konden respondenten meerdere antwoorden invullen, waardoor het totaal hoger is dan 92.

Daarnaast blijkt uit de vragenlijst en de interviews dat, wanneer vermoedens van criminele en seksuele uitbuiting samengaan, vooral vrouwelijke slachtoffers naar voren komen (Figuur 17).

Figuur 17. Geslacht slachtoffers van criminele en seksuele uitbuiting (n=89)



Van de 89 eerstelijns professionals geven 62 aan dat zij voornamelijk of uitsluitend met vrouwelijke slachtoffers in aanraking zijn geweest (70%).¹⁵⁸ Evenwel laten de resultaten zien dat het samengaan van criminele en seksuele uitbuiting niet uitsluitend vrouwelijke slachtoffers betreft. Opvallend is dat acht eerstelijns professionals aangeven dat zij voornamelijk of uitsluitend mannelijke slachtoffers zien (9%) en negentien eerstelijns professionals zien net zo vaak mannelijke als vrouwelijke slachtoffers (21%).

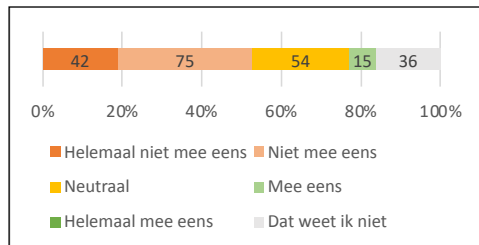
Zoals geschreven in §4.3.1. wordt in enkele interviews gesproken over hoe bij meiden/vrouwen criminele uitbuiting veelal samengaat met vormen van seksuele uitbuiting. Een jeugdrechercheur benoemt als voorbeeld een casus waarin een slachtoffer is gedwongen tot het plegen van winkeldiefstallen en tevens seksuele handelingen moest verrichten bij derden. Verder wordt in een aantal interviews belicht dat de professionals verschillen in dwang waarnemen tussen mannelijke en vrouwelijke slachtoffers. Zo beschrijft een van de handhavers dat in tegenstelling tot jongens, meiden eerder gehanteerd worden met naaktbeelden.

4.5. Kenmerken van daders

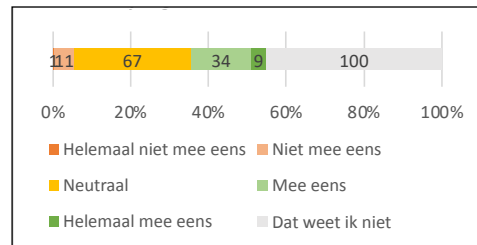
Deze paragraaf behandelt de kenmerken van daders. In deze paragraaf wordt ingegaan op wat respondenten weten over de achtergrond en gehanteerde modus operandi van vermoedelijke daders van criminele uitbuiting. Uit dit onderzoek komt naar voren dat eerstelijns professionals maar beperkt zicht hebben op wie de daders van criminele uitbuiting zijn (Figuur 18 en 19).

¹⁵⁸ Zie ook §4.3.1. geslacht slachtoffers.

Figuur 18. Ik heb goed zicht op wie de criminelen zijn die personen dwingen tot het plegen van criminaliteit in het gebied waar ik werk (n=222)



Figuur 19. De criminelen die personen dwingen tot het plegen van criminaliteit in het gebied waar ik werk zijn goed georganiseerde (jeugd)netwerken (n=222)



Slechts 7% van de eerstelijns professionals geeft aan goed zicht te hebben op wie de daders zijn van criminele uitbuiting.¹⁵⁹ In de buitengebieden, Noord, Hillegersberg-Schiebroek, Kralingen-Crooswijk, IJsselmonde, Prins Alexander en Hoogvliet geeft geen enkele professional aan hier goed zicht op te hebben. Toch is het opvallend dat 41 eerstelijns professionals vervolgens aangeven te weten dat het gaat om goed georganiseerde (jeugd)netwerken. Wanneer verder wordt ingezoomd op de resultaten, blijkt dat het hierbij met name om eerstelijns professionals in Kralingen-Crooswijk gaat (36%).¹⁶⁰

In de interviews wordt een voorzichtig beeld geschetst van wie de vermoedelijke daders zijn en hoe zij te werk gaan. In gegeven voorbeelden worden vooral mannen aangehaald. Vaak de wat oudere jongens of jongvolwassen mannen, die al langere tijd in de criminaliteit zitten, gehard zijn, en ook al eerder in aanraking zijn geweest met de politie. Gesproken wordt over jongens met status en aanzien in de buurt en op school. Daders die *streetwise* zijn, net iets slimmer dan de slachtoffers en weten hoe zij dit kunnen gebruiken om er zelf beter van te worden.

Maar waar het beeld enerzijds geschetst wordt van jongens die op zoek zijn naar mooie spullen en gevoelig zijn voor veel geld, ontstaat ook het beeld van jongens die moeten zien te overleven op straat, zij die echt leven in armoede. Verschillende eerstelijns professionals laten naar voren

komen het bij de daders veelal gaat om dezelfde kwetsbaarheden als die van de slachtoffers, alsmede dat ze beide een problematische jeugd gekend kunnen hebben. Vaak hebben de daders behoefte om gezien te worden en proberen ze invloed te hebben door deze uit te oefenen op een ander die net iets kwetsbaarder is.

Bovendien wordt uit de interviews duidelijk dat wat begint als een persoon die slachtoffer is van uitbuiting, naarmate iemand langer actief is, ook kan omslaan in daderschap. Het is goed mogelijk dat zo iemand een bepaald netwerk creëert en zelf als dader gaat opereren. Gesproken over wat slachtoffers en daders wellicht bindt zegt een van de geïnterviewde jongerenwerkers:

“Ze hebben eigenlijk allemaal verkeerde rolmodellen.” (Jongerenwerker B)

Als het gaat om of en in hoeverre er sprake is van een organisatiegraad, houden de geïnterviewden zich evenwel op de vlakte. Daders blijven volgens hen meestal uit beeld, houden zich op de achtergrond en laten andere personen dingen voor hen regelen. Desondanks spreken meerdere eerstelijns professionals uit dat er daders zijn die zowel individueel te werk gaan als daders die opereren binnen een bepaald netwerk of groepsverband waarin sprake is van enige mate van hiërarchie. Genoemde voorbeelden in de interviews tonen de diversiteit waarop daders te werk gaan. Zo wordt gesproken over opportunisme en individualisme binnen en tussen groepen waarin men van elkaar gebruik maakt, van netwerken waar jongeren *gecharterd* worden voor bijvoorbeeld het drugscircuit, van oudere en invloedrijke jongens die jongere personen in de wijk ronselen en aan zich binden, en van leiders met een groep licht verstandelijke beperkte jongeren om zich heen. Vaak kenmerken de relaties tussen daders en slachtoffers zich door een schijnbare wederkerigheid, waarbij een van de jongerenwerkers dit als volgt samenvat:

“Ik doe iets voor jou, jij doet iets voor mij.” (Jongerenwerker C)

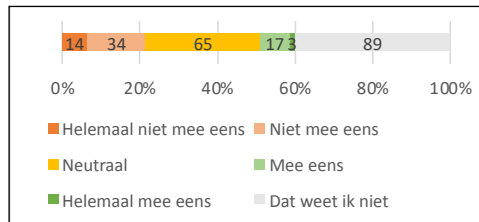
Verder wordt in een aantal interviews ook criminele uitbuiting binnen familieverbanden belicht. Zo spreekt een jongerenwerker over familienetwerken die diep in de drugshandel zitten en waar van generatie op generatie het bijna vanzelfsprekend, maar niet zozeer vrijwillig is, dat jongere leden binnen de familie de werkzaamheden overnemen. In deze zin lijkt er sprake te zijn van intergenerationele overdracht van criminaliteit, waarbij de vraag zich opdoet in hoeverre hier sprake kan zijn van vrijwilligheid.

Tot slot blijkt dat de eerstelijns professionals binnen dit onderzoek van mening zijn dat het onvoldoende lukt om daders van criminele uitbuiting aan te pakken, en dat er ook onvoldoende maatregelen worden genomen om te voorkomen dat (kwetsbare) personen worden geronseld door criminelen (Figuur 20 en 21).

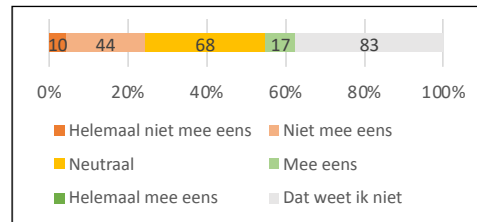
¹⁵⁹ Totaal n=222, 7% staat gelijk aan n=15.

¹⁶⁰ Totaal Kralingen-Crooswijk n=14, 36% staat gelijk aan n=5. Totaal Kralingen-Crooswijk n=14 staat gelijk aan het aantal respondenten die (het meest) werkzaam zijn in het gebied en aangeven dat zij in de afgelopen twee jaar in aanraking zijn geweest met (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting. Zie Bijlage A. Factsheets Stadsgebieden.

Figuur 20. In het gebied waar ik werk lukt het goed om de criminelen die personen dwingen tot criminaliteit aan te pakken (n=222)



Figuur 21. In het gebied waar ik werk worden voldoende maatregelen genomen om te voorkomen dat personen worden geronseld door criminelen (n=222)



De meeste eerstelijns professionals geven aan niet te weten of het in het gebied waar zij werken lukt om criminelen die personen dwingen tot criminaliteit aan te pakken (40%).¹⁶¹ In elk gebied geven weinig tot geen eerstelijns professionals aan dat het goed lukt om criminele uitbuiters aan te pakken in hun werkgebied (zie Factsheets). Wat opvalt is dat vooral eerstelijns professionals werkzaam in Delfshaven, het Stadscentrum, Kralingen-Crooswijk en IJsselmonde, meer dan in andere gebieden, vinden dat het in hun werkgebied onvoldoende lukt om de criminelen die personen dwingen tot criminaliteit aan te pakken.¹⁶² Daarnaast geven de meeste eerstelijns professionals aan überhaupt niet te weten of er voldoende maatregelen genomen worden om te voorkomen dat personen worden geronseld door criminelen (37%).¹⁶³ Slechts 8% van de eerstelijns professionals geeft aan dat zij vinden dat er in het gebied waar zij werken wél voldoende maatregelen genomen worden.¹⁶⁴ Het meest geldt dit voor de gebieden Charlois, Prins Alexander en IJsselmonde. De eerstelijns professionals werkzaam in het Stadscentrum, Delfshaven, Noord, en Kralingen-Crooswijk, benoemen meer dan in de andere gebieden dat er onvoldoende maatregelen genomen worden om te voorkomen dat personen worden geronseld door criminelen.¹⁶⁵

Ook de interviews impliceren dat er weinig tot onvoldoende grip is op daders van criminele uitbuiting. Over het aanpakken van daders zegt een jeugdboa:

“Uiteindelijk, als de politie optreedt, wordt negen van de tien keer de verkeerde aangehouden.” (Jeugdboa)

¹⁶¹ Totaal n=222, 40% staat gelijk aan n=89.

¹⁶² Zie Bijlage A. Factsheets Stadsgebieden.

¹⁶³ Totaal n=222, 37% staat gelijk aan n=83.

¹⁶⁴ Totaal n=222, 8% staat gelijk aan n=17.

¹⁶⁵ Zie Bijlage A. Factsheets Stadsgebieden.

Gevraagd naar wie de personen zijn die worden aangehouden, vervolgt de jeugdboa:

“Bijvoorbeeld die LVB'er die wordt gebruikt om een misdrijf te plegen. Of bijvoorbeeld juist dat ene jongetje van tien jaar waartegen wordt gezegd: je moet een blikje energy stelen. Dit zijn vaak de jongens die worden aangehouden en niet de opdrachtgever of groepsleider.” (Jeugdboa)

Op de vraag of er grip is op daders van criminele uitbuiting antwoord bijvoorbeeld een wijkagent:

“Nee, absoluut niet.” (Wijkagent)

Verder geven een aantal eerstelijns professionals te kennen dat wanneer er wel zicht is op daders, ze alsnog niet worden aangepakt. Zo zegt een activeringscoach:

“Ik weet soms dat ze er goed zicht op hebben en dat ze er ook niets aan doen.” (Activeringscoach B)

Een ander voorbeeld wordt belicht door een handhaver:

“Je geeft het wel door aan de politie, ja. Je geeft het wel door. En dan zie je wel dat diegene nog steeds doorgaat met zijn activiteiten.” (Handhaver A)

In relatie hiertoe wordt gebrek aan bewijsvoering meerdere keren benoemd. Zo wordt onder meer belicht hoe een licht verstandelijke beperking bij slachtoffers en het gebrek aan kennis en expertise vanuit eerstelijns professionals om met deze kwetsbaarheid om te gaan, het contact tussen hen belemmert. Bovendien stellen de eerstelijns professionals dat er een zwijgcultuur bestaat onder slachtoffers en dat daders zelden verlinkt worden, wat de bewijsvoering bemoeilijkt. Hierover vertelt een jeugdrechtsercheur het volgende:

“In een gemiddeld verhoor van jeugdigen staat zwijgrecht. Zelfs op de vraag hoe gaat het met je, zeggen ze ‘zwijgrecht’.” (Jeugdrechtsercheur)

Over gebrek aan bewijsvoering vertelt een activeringscoach:

“Ik denk dat het teveel energie kost, de bewijsvoering. Dan beginnen ze er niet aan. Dan vinden ze het te minimaal. Je kan altijd wel bewijs boven water krijgen, maar de vraag is wat voor prioriteit het heeft.” (Activeringscoach B)

Een wijkagent uit zijn frustratie over het gebrek aan expertise bij de politie om passend en efficiënt om te kunnen gaan met de beperkingen van personen met een licht verstandelijke beperking. Het feit dat zaken bijna nooit tot een opvolging leiden, heeft volgens de wijkagent ook invloed op de aangiftebereidheid van slachtoffers en de afschrikkende werking op daders:

“Het zijn allemaal een beetje slappe zaken, dus dan wordt het uiteindelijk weer geseponeerd en daarmee ziet het slachtoffer dat het eigenlijk geen zin heeft om aangifte te doen. En een dader denkt: ik word verhoord en kom er toch weer mee weg.” (Wijkagent)

Een van de handhavers geeft aan dat er vanuit de wijk of ouders soms ook zicht is op daders, maar dat er voor een rechter onvoldoende bewijs is om de dader te veroordelen. Volgens een wijkagent is het voor het verkrijgen van bewijs in zaken rondom criminele uitbuiting daarom nodig om “zelf een stap extra te moeten zetten”, maar die ruimte is er vaak niet.

In de aanpak van criminele uitbuiting geeft een activeringscoach te kennen dat het aan mankracht ontbreekt, zeker in risicogebieden in de stad. Ook wordt het belang benadrukt van het delen en verstrekken van informatie tussen relevante en betrokken partijen. Een wijkagent benoemt daarnaast het belang van (vroegtijdige) hulpverlening aan daders en het uitblijven van een nodige persoonsgerichte aanpak in zaken van criminele uitbuiting. Want, zo zegt de wijkagent:

“Wat je vaak ziet is dat zo een dader eigenlijk ook gewoon een puinhoop van zijn leven maakt.” (Wijkagent)

Een laatste knelpunt ten aanzien van het verbeteren van de aanpak van daders die uit de interviews naar voren komt is de belangrijke rol van jeugdreclassering. Zo stelt een jeugdboa dat jeugdreclassering een onmisbare partij is die op dit moment ontbreekt in de aanpak van criminele uitbuiting. Eerstelijns professionals kunnen gebaat zijn bij het verkrijgen en delen van signalen omtrent ouderschap. Jeugdreclassering kan hierbij richting geven en derhalve een goede adviserende rol innemen in de ketenaanpak.

4.6. Resumé

In dit hoofdstuk is ingegaan op de aard en omvang van criminele uitbuiting in Rotterdam. Uit de resultaten blijkt dat bijna de helft van de eerstelijns professionals die deelgenomen heeft aan dit onderzoek in de afgelopen twee jaar in aanraking is geweest met een of meerdere personen van wie zij het vermoeden hadden dat zij slachtoffers waren van criminele uitbuiting. In alle gebieden nemen bij een groot deel van de respondenten de zorgen over criminele uitbuiting toe en veel respondenten zien een toename in het aantal (vermoedelijke) slachtoffers in het gebied waar zij werken.

Wat uit de resultaten opvalt, is dat de meest genoemde vormen van gedwongen criminaliteit financiële, fraudegerelateerde delicten en criminaliteit in het drugscircuit betreffen. Slachtoffers zijn het meest geworven en geronseld op straat of openbare hangplekken, online via sociale media, en op scholen of onderwijsinstellingen. Laatstgenoemde betreft veelal het praktijk- en leerwegondersteunend onderwijs en middelbare scholen. Het misbruik maken van iemands lichtverstandelijke beperking, iemands jonge leeftijd, en (het dreigen met) fysiek geweld, zijn de meest genoemde vormen waarop slachtoffers in de criminaliteit zijn gedwongen.

Slachtoffers waarmee de eerstelijns professionals in de afgelopen twee jaar in aanraking zijn gekomen, zijn bijna net zo vaak mannen als vrouwen, blijkt uit de respons op de vragenlijst. Desalniettemin wordt in de diepte-interviews vaker en veelal gesproken over mannelijke slachtoffers. In de vragenlijst geven eerstelijns professionals met name aan dat zij in de afgelopen twee jaar in aanraking zijn gekomen met slachtoffers die vielen in de adolescentie leeftijd. In de interviews wordt evenwel belicht hoe ook vaak minderjarigen (al vanaf twaalf, dertien en veertien jaar oud) geronseld, geworven en gedwongen worden tot criminaliteit. Slachtoffers blijken volgens de eerstelijns professionals in de meeste gevallen een Nederlandse achtergrond te hebben, waarbij ze in Nederland geboren en opgegroeid zijn, gevolgd door slachtoffers met een niet-Europese achtergrond en Europese slachtoffers. Alles overziend komt naar voren dat het vooral (meervoudige) kwetsbaarheden zijn als het hebben van een lichtverstandelijke beperking, een jonge leeftijd en/of armoede en schuldenproblematiek die als meest kenmerkend worden gezien voor (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting.

Een relatief grote groep eerstelijns professionals is in de afgelopen twee jaar in aanraking is geweest met slachtoffers die zowel seksueel als crimineel zijn uitgebuit. Seksuele uitbuiting valt in dit onderzoek het meest samen met het ronselen van andere meiden, jongens, vrouwen of mannen voor de prostitutie en met de katvanger-constructie, en lijkt voornamelijk vrouwelijke slachtoffers te betreffen.

Tot slot geven eerstelijns professionals in dit onderzoek aan maar zeer beperkt zicht te hebben op wie de daders van criminele uitbuiting zijn. Niettemin wordt in de interviews een voorzichtig beeld geschetst van de vaak wat oudere jongens of jongvolwassen mannen, die al langere tijd in de criminaliteit zitten en status en aanzien hebben in de buurt, die invloed uitoefenen kwetsbare personen in de wijk. Eerstelijns professionals binnen dit onderzoek zijn tot slot van mening dat het onvoldoende lukt om de daders van criminele uitbuiting aan te pakken en dat er ook onvoldoende maatregelen worden genomen om te voorkomen dat (kwetsbare) personen geronseld worden door criminelen.

HOOFDSTUK 5. AANPAK VAN CRIMINELE UITBUITING EN MOGELIJKHEDEN OM DEZE TE VERSTERKEN

Hoofdstuk 5 beschrijft de resultaten voortkomend uit de verkenning naar de wijze waarop de aanpak van criminele uitbuiting op dit moment in Rotterdam vormgegeven wordt en naar de mogelijkheden die er zijn om deze aanpak te versterken. Om een beter beeld te krijgen welke groepen eerstelijns professionals in contact komen met slachtoffers van criminele uitbuiting en welk beeld zij specifiek hebben over wie de (vermoedelijke) slachtoffers zijn, is er in dit hoofdstuk een uitsplitsing gemaakt naar vijf beroepsdomeinen die samenvallen met de portefeuilles van de wethouders in Rotterdam. Dit zijn Jeugd, Zorg en Gezin, Onderwijs, Openbare Orde en Veiligheid, Werk, financiën en Schulden, en Wijk en Wonen.¹⁶⁶

Daarbij is de kanttekening van belang dat dit niet gedaan is om een vergelijking te maken en geen oordeel te vellen. Het moet handvatten bieden voor groepen eerstelijns professionals die elk hun eigen merites en uitdagingen kennen. Ook voor dit hoofdstuk geldt dat het gaat om waarnemingen van slachtofferschap. Omwille van de leesbaarheid wordt soms kortweg gesproken over slachtoffers.¹⁶⁷ In dit hoofdstuk worden de termen eerstelijnsprofessionals en respondenten afwisselend gebruikt.

Dit hoofdstuk start met een beschrijving van de groepen eerstelijns professionals die in contact komen met (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting in Rotterdam. §5.2. geeft inzicht in de bewustwording en kennis ten aanzien van criminele uitbuiting van de betrokken eerstelijns professionals en §5.3 in de werkwijze van eerstelijns professionals bij signalen en vermoedens van criminele uitbuiting. Paragraaf 5.4. staat vervolgens stil bij de genoemde barrières en verbeteringen in de huidige aanpak en poogt inzicht te geven in hetgeen eerstelijns professionals nodig hebben om de problematiek te signaleren en te adresseren. Dit hoofdstuk sluit af met een resumé (§5.5).

5.1 Eerstelijns professionals die in contact komen met criminele uitbuiting in Rotterdam

Deze paragraaf gaat in op de wijze waarop eerstelijns professionals in aanraking komen met slachtoffers van criminele uitbuiting, op de vormen van gedwongen criminaliteit die zij waarnemen en op de kenmerken van (vermoedelijke) slachtoffers. In vergelijking met Hoofdstuk 4 wordt hier een andere insteek gekozen, omdat de eerstelijns professionals per beroepsdomein

worden besproken. Deze domeinen zijn opgedeeld aan de hand van de portefeuilverdeling van wethouders in Rotterdam.

Belangrijk om hierbij te benadrukken is de over- en ondervertegenwoordiging van professionals in dit onderzoek, in een aantal beroepsdomeinen en functies, hetgeen ertoe leidt dat de resultaten niet zonder meer gegeneraliseerd kunnen worden. Deze beperkingen worden waar van toepassing per domein besproken. Het is voor nu van belang om te benoemen dat de resultaten in dit hoofdstuk in de regel indicatief van aard zijn, geldend voor de groep eerstelijnsprofessionals bij wie de vragenlijst is afgenomen. Daarom dient voorzichtigheid te worden getracht met het generaliseren van de resultaten. Ter bevordering van de leesbaarheid worden per domein alleen de opvallendste resultaten beknopt weergegeven. Voor een completer overzicht wordt verwezen naar de tabellen in de bijlagen.

5.1.1. Sociaal domein Jeugd, Zorg en Gezin

Figuur 22. Vermoedens van criminele uitbuiting in het sociaal domein Jeugd, Zorg en Gezin



¹⁶⁶ Deze beroepsdomeinen sluiten aan op de portefeuilverdeling onder de wethouders.

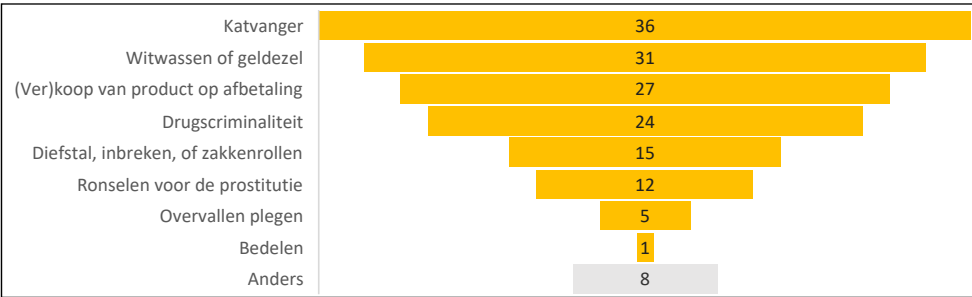
¹⁶⁷ Zie voor de beperkingen van dit onderzoek hoofdstuk 3 'Methodologie'.

Van de 499 eerstelijns professionals die de vragenlijst hebben ingevuld vervullen 112 personen een functie binnen het sociaal domein Jeugd, Zorg en Gezin (22%). Het betreffen voornamelijk jongerenwerkers, sociaal werkers, jongerenconsulenten- of coaches en professionals werkzaam binnen het sociaal wijkteam.

Meer dan de helft van de eerstelijns professionals binnen dit domein geeft aan dat zij in de afgelopen twee jaar direct en/of indirect in aanraking zijn geweest met een of meerdere slachtoffers van criminele uitbuiting (56%).¹⁶⁸ Dit geldt vooral voor eerstelijns professionals werkzaam binnen het sociaal wijkteam, jongerenconsulenten of coaches, sociaal werkers en jeugdzorgmedewerkers. In mindere mate geldt dit voor jongerenwerkers en frontlijncoaches. Gevraagd naar het aantal (vermoedelijke) slachtoffers in de afgelopen twee jaar, schat de meerderheid van de respondenten dat het gaat om twee tot en met vijf personen (65%).¹⁶⁹ Zorgelijk is dat vijf eerstelijns professionals zelfs aangeven dat zij in de afgelopen twee jaar met zes tot en met tien slachtoffers in aanraking zijn geweest (8%) en vier eerstelijns professionals met elf of meer (6%).¹⁷⁰ Hoewel dit op basis van de data niet onderzocht kan worden, is het aannemelijk dat eerstelijns professionals een deel van dezelfde (vermoedelijke) slachtoffers in hun werk tegen zijn gekomen (zogeheten dubbeltellingen). Het is daarom niet mogelijk om een uitspraak te doen over de daadwerkelijke omvang van slachtoffers.

De vormen van gedwongen criminaliteit die van toepassing waren bij de vermoedens staan weergegeven in Figuur 23.¹⁷¹ Zie voor een uitgebreid overzicht Bijlage D.

Figuur 23. Vormen van gedwongen criminaliteit (n=63)



168 Totaal n=112, 56% staat gelijk aan n=63. Zie Bijlage B. Werkgebieden en vermoedens van criminele uitbuiting.
 169 Totaal n=63, 65% staat gelijk aan n=41. Zie Bijlage C. Werkgebieden en aantal waargenomen (vermoedelijke) slachtoffers.
 170 Totaal n=63.
 171 Let op, respondenten mochten meerdere antwoorden geven, waardoor het verder dan 63 optelt.

De resultaten laten zien dat meer dan de helft van de eerstelijns professionals benoemt dat zij met (vermoedelijke) slachtoffers in contact zijn gekomen die gedwongen zijn ingezet als katvanger (57%).¹⁷² Bijna de helft van de eerstelijns professionals geeft aan dat zij in contact zijn gekomen met slachtoffers die gedwongen zijn tot het witwassen van geld of ingezet zijn als geldezel (49%) en 43% geeft aan dat zij een of meerdere slachtoffers hebben waargenomen die gedwongen zijn tot het kopen van een product op afbetaling of verkoop van telefoonabonnementen.¹⁷³ Op de vierde plaats wordt ook gedwongen drugscriminaliteit veelvuldig genoemd. Ruim een derde van 63 eerstelijns professionals binnen het domein Jeugd, Zorg en Gezin geeft aan deze vorm van criminele uitbuiting onder de groep (vermoedelijke) slachtoffers te zien (38%).¹⁷⁴ Gevraagd naar de kenmerken van slachtoffers, geeft 37% van de eerstelijns professionals aan dat zij in de meeste gevallen Nederlandse slachtoffers zien, gevolgd door niet-Europese slachtoffers (27%) en slachtoffers met een Europese achtergrond (10%).¹⁷⁵

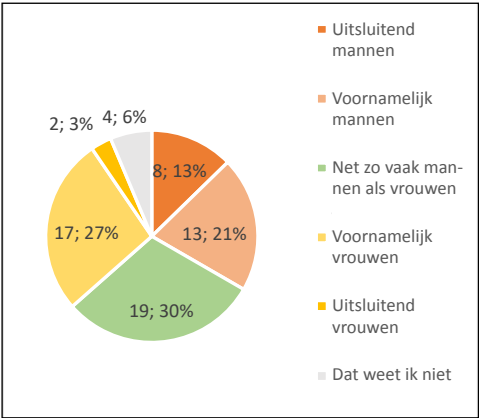
Gekeken naar het geslacht van de slachtoffers ziet deze groep eerstelijns professionals ongeveer net zo vaak mannelijke als vrouwelijke slachtoffers (Figuur 24). Hetgeen opvalt is dat alle drie de jeugdzorgmedewerkers aangeven dat zij voornamelijk of uitsluitend mannelijke slachtoffers zien.¹⁷⁶

Gelet op de leeftijd van slachtoffers valt op dat de eerstelijns professionals grotendeels meerderjarige slachtoffers zien (54%) (Figuur 25).¹⁷⁷ Dit geldt vooral voor jongerenconsulenten- of coaches en eerstelijns professionals werkzaam binnen het sociaal wijkteam. Slachtoffers waarmee eerstelijns professionals uit Jeugd, Zorg en Gezin in aanraking komen zijn veelvuldig adolescent. Gevraagd naar de leeftijd van slachtoffers geeft minstens de helft van hen aan dat slachtoffers in de meeste gevallen tussen de achttien en 26 jaar oud zijn (52%).¹⁷⁸ Een aanzienlijk deel van de eerstelijns professionals uit Jeugd, Zorg en Gezin reageert neutraal op de stelling dat

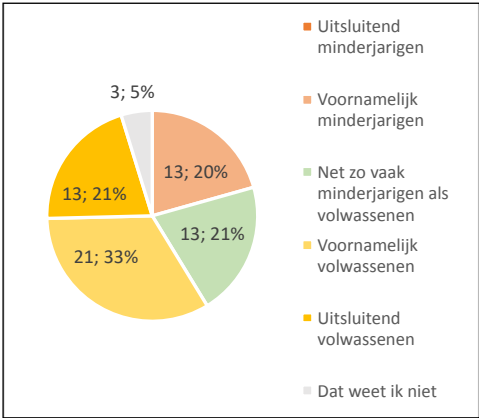
172 Totaal n=63, 57% staat gelijk aan n=36.
 173 Totaal n=63, 49% staat gelijk aan n=31, 43% staat gelijk aan n=27.
 174 Totaal n=63, 38% staat gelijk aan n=24.
 175 Totaal n=63, 37% staat gelijk aan n=23, 27% staat gelijk aan n=17, 10% staat gelijk aan n=6. Zeventien respondenten geven aan dat dit voor hen onbekend is. Zie Bijlage E. Werkgebieden en achtergrond (vermoedelijke) slachtoffers.
 176 Zie Bijlage F. Werkgebieden en geslacht (vermoedelijke) slachtoffers.
 177 Totaal n=63, 54% staat gelijk aan n=34. Zie Bijlage G. Werkgebieden en leeftijdscategorie (vermoedelijke) slachtoffers.
 178 Totaal n=63, 52% staat gelijk aan n=33. Zie Bijlage H. Werkgebieden en meest waargenomen leeftijd (vermoedelijke) slachtoffers.

slachtoffers in de afgelopen twee jaar jonger zijn geworden (38%).¹⁷⁹ Toch zijn bijna twee keer zoveel eerstelijns professionals het meer eens met deze stelling dan oneens (11% versus 22%).

Figuur 24. Geslacht slachtoffers (n=63)



Figuur 25. Leeftijdscategorie slachtoffers (n=63)



5.1.2. Domein Onderwijs

Figuur 26. Vermoedens van criminele uitbuiting in het domein Onderwijs



179 Totaal n=63, 38% staat gelijk aan n=24.

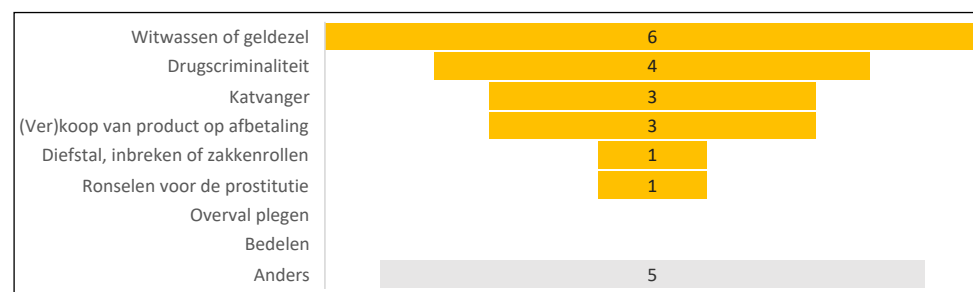
Van de 499 respondenten die de vragenlijst hebben ingevuld voeren 31 personen een functie uit binnen het domein Onderwijs (6%). Het betreffen voornamelijk leerplchtambtenaren en enkele eerstelijns professionals werkzaam in het onderwijs. Het domein Onderwijs betreft een gering aantal respondenten ten opzichte van de andere werkgebieden en er is dan ook sprake van een sterke ondervertegenwoordiging van scholen binnen dit onderzoek. Zoals eerder geschreven zijn de resultaten om die reden slechts indicatief van aard. Helaas kan dit onderzoek daardoor onvoldoende de aard en omvang van criminele uitbuiting op scholen in beeld brengen.

Ongeveer de helft van de eerstelijns professionals geeft aan dat zij in de afgelopen twee jaar in aanraking zijn geweest met een of meerdere slachtoffers van criminele uitbuiting (45%).¹⁸⁰ Gevraagd naar het aantal (vermoedelijke) slachtoffers in de afgelopen twee jaar, schat de meerderheid van de respondenten dat het gaat om twee tot en met vijf personen (71%).¹⁸¹ Hoewel dit op basis van de data niet onderzocht kan worden, is het aannemelijk dat eerstelijns professionals een deel van dezelfde (vermoedelijke) slachtoffers in hun werk tegen zijn gekomen (zogenheten dubbeltellingen). Het is daarom niet mogelijk om een uitspraak te doen over de daadwerkelijke omvang van slachtoffers. Hetgeen opvalt is dat van de 24 leerplchtambtenaren meer dan de helft aangeeft dat zij in de afgelopen twee jaar niet in aanraking zijn geweest met slachtoffers van criminele uitbuiting (63%).¹⁸² Voor de eerstelijns professionals werkzaam in het voortgezet, middelbaar of hoger beroepsonderwijs geldt dit slechts voor twee van de zeven eerstelijns professionals (29%). Laatstgenoemde betekent dat de meerderheid van de eerstelijns professionals werkzaam op scholen in de afgelopen twee jaar slachtoffers heeft gezien. Eerder in het onderzoek is geschreven over hoe scholen en onderwijsinstellingen onder de meest genoemde locaties vallen waar slachtoffers zijn geworven of geronseld.¹⁸³ Mede om deze redenen is het een gemis dat het in dit onderzoek niet gelukt is om de ervaringen van scholen meer in beeld te krijgen.

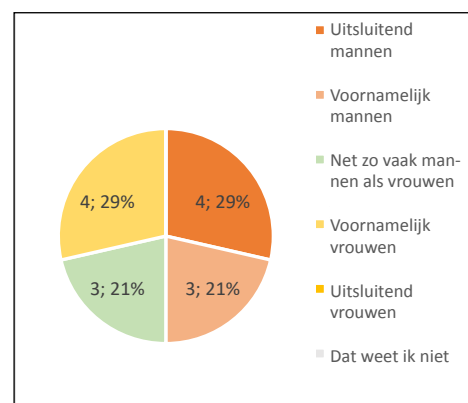
De vormen van gedwongen criminaliteit die van toepassing waren bij de vermoedens staan weergegeven in Figuur 27.¹⁸⁴ Zie voor een uitgebreid overzicht Bijlage D.

180 Totaal n=31, 45% staat gelijk aan n=14. Zie Bijlage B. Werkgebieden en vermoedens van criminele uitbuiting.
181 Totaal n=14, 71% staat gelijk aan n=10. Zie Bijlage C. Werkgebieden en aantal waargenomen (vermoedelijke) slachtoffers.
182 Totaal n=24, 63% staat gelijk aan n=15. Zie Bijlage B. Werkgebieden en vermoedens van criminele uitbuiting.
183 Zie §4.2.2 over locaties van werven en ronselen.
184 Let op, respondenten mochten meerdere antwoorden geven, waardoor het verder dan 14 optelt.

Figuur 27. Vormen van gedwongen criminaliteit (n=14)



Figuur 28. Geslacht slachtoffers (n=14)

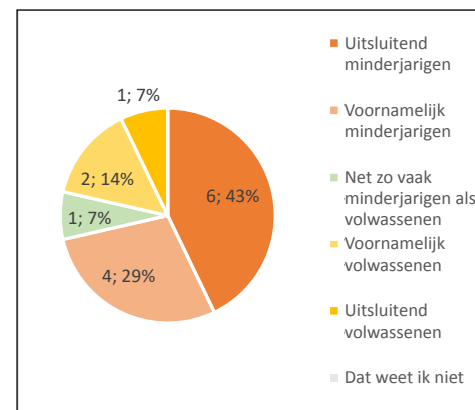


Gekeken naar het geslacht van de slachtoffers neemt deze groep eerstelijns professionals meer mannelijke dan vrouwelijke slachtoffers waar (50%) (Figuur 28).¹⁸⁷ Dit betreft vooral eerstelijns professionals werkzaam in het voortgezet, middelbaar of hoger beroepsonderwijs.

De resultaten laten zien dat iets minder dan de helft van de veertien eerstelijns professionals benoemt dat slachtoffers zijn gedwongen tot het witwassen van geld of ingezet zijn als geldezel (43%).¹⁸⁵ Vier eerstelijns professionals geven aan dat slachtoffers zijn gedwongen tot het vervaardigen, uithalen, vervoeren, of verhandelen van drugs (29%).

Gevraagd naar de kenmerken van slachtoffers geven negen van de veertien eerstelijns professionals aan dat zij in de meeste gevallen Nederlandse slachtoffers zien (64%), gevolgd door Europese slachtoffers (7%) en slachtoffers met een niet-Europese achtergrond (7%).¹⁸⁶

Figuur 29. Leeftijdscategorie slachtoffers (n=14)



Gelet op de leeftijd van slachtoffers valt op dat de professionals grotendeels minderjarige slachtoffers zien (71%) (Figuur 29).¹⁸⁸ Voorgaande valt op ten opzichte van de andere domeinen, maar wordt waarschijnlijk verklaard doordat het vooral jongeren betreft die nog leerplichtig zijn. Van de veertien respondenten reageren vijf eerstelijns professionals neutraal op de stelling dat slachtoffers in de afgelopen twee jaar jonger zijn geworden (42%).

5.1.3. Domein Openbare Orde en Veiligheid

Figuur 30. Vermoedens van criminele uitbuiting in het domein Openbare Orde en Veiligheid



¹⁸⁵ Totaal n=14, 43% staat gelijk aan n=6.

¹⁸⁶ Totaal n=14, Beide 7% staan gelijk aan n=1. Drie respondenten geven aan dat dit voor hen onbekend is. Zie Bijlage E. Werkgebieden en achtergrond (vermoedelijke) slachtoffers.

¹⁸⁷ Totaal n=14, 50% staat gelijk aan n=7. Zie Bijlage F. Werkgebieden en geslacht (vermoedelijke) slachtoffers.

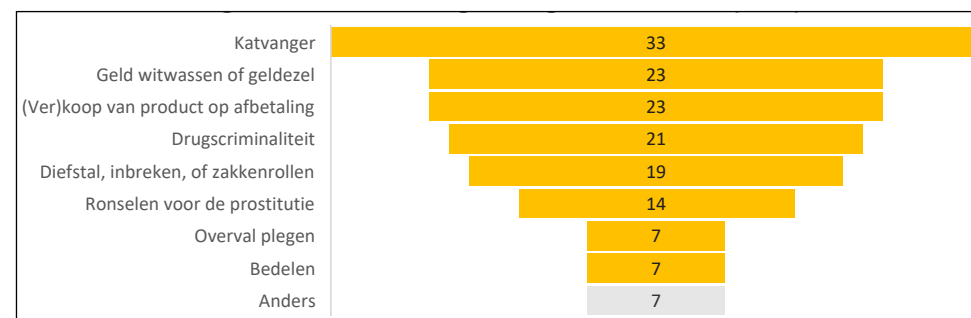
¹⁸⁸ Totaal n=15, 71% staat gelijk aan n=10. Zie Bijlage G. Werkgebieden en leeftijdscategorie (vermoedelijke) slachtoffers. Zie Bijlage H. Werkgebieden en meest waargenomen leeftijd (vermoedelijke) slachtoffers.

Van de 499 respondenten die de vragenlijst hebben ingevuld voeren 140 personen een functie uit binnen het domein Openbare Orde en Veiligheid (28%). Het betreffen voornamelijk buitengewoon opsporingsambtenaren en eerstelijns professionals werkzaam bij de politie. In veel mindere mate betreffen het eerstelijns professionals werkzaam bij het Zorg- en Veiligheidshuis en eerstelijns professionals werkzaam bij detentie, re-integratie en recidive.

Van de 140 eerstelijns professionals geeft 41% aan in de afgelopen twee jaar direct en/of indirect in aanraking te zijn geweest met een of meerdere slachtoffers van criminele uitbuiting.¹⁸⁹ Hetgeen opvalt is dat buitengewoon opsporingsambtenaren in veel mindere mate aangeven dat zij in aanraking zijn geweest met slachtoffers van criminele uitbuiting (23%).¹⁹⁰ Voor de eerstelijns professionals werkzaam bij politie, het Zorg en Veiligheidshuis of Detentie, re-integratie en recidive geldt dat op enkele eerstelijns professionals na zij allen in aanraking zijn geweest met slachtoffers van criminele uitbuiting (83%).¹⁹¹ Gevraagd naar het aantal (vermoedelijke) slachtoffers in de afgelopen twee jaar, schat meer dan 40% van de respondenten dat het gaat om twee tot en met vijf personen.¹⁹² Zorgelijk is dat tien eerstelijns professionals zelfs aangeven dat zij in de afgelopen twee jaar met zes tot en met tien slachtoffers in aanraking zijn geweest (18%) en dat het bij negen eerstelijns professionals zelfs gaat om elf of meer slachtoffers (16%).¹⁹³ Hoewel dit op basis van de data niet onderzocht kan worden, is het aannemelijk dat eerstelijns professionals een deel van dezelfde (vermoedelijke) slachtoffers in hun werk tegen zijn gekomen (zogenoeten dubbeltellingen). Het is daarom niet mogelijk om een uitspraak te doen over de daadwerkelijke omvang van slachtoffers.

De vormen van gedwongen criminaliteit die van toepassing waren bij de vermoedens staan weergegeven in Figuur 31.¹⁹⁴ Zie voor een uitgebreid overzicht Bijlage D.

Figuur 31. Vormen van gedwongen criminaliteit (n=57)



De resultaten laten zien dat meer dan de helft van deze groep eerstelijns professionals benoemt dat zij met slachtoffers in contact zijn gekomen die gedwongen zijn ingezet als katvanger (58%).¹⁹⁵ Een groot deel van de respondenten benoemt dat zij in contact kwamen met slachtoffers die gedwongen zijn tot het witwassen van geld of ingezet zijn als geldezel (40%), met slachtoffers die gedwongen zijn tot het kopen van een product op afbetaling of verkopen van telefoonabonnementen (40%) en/of met slachtoffers die gedwongen zijn in de drugscriminaliteit (37%).¹⁹⁶

Uit het onderzoek blijkt dat eerstelijns professionals werkzaam bij de politie veelvuldig in aanraking komen met slachtoffers van criminele uitbuiting. Maar liefst 84% van hen geeft aan in de afgelopen twee jaar in aanraking te zijn geweest met een of meerdere slachtoffers.¹⁹⁷ De resultaten laten zien dat het om minstens honderd geschatte waarnemingen door politiemedewerkers gaat over de laatste twee jaar.¹⁹⁸ Op dit cijfer rusten wel grote beperkingen. Het is aannemelijk dat er sprake is van dubbeltellingen en het gaat om geschatte waarnemingen van de eerstelijns professionals zelf. Dit onderzoek kan het werkelijke aantal slachtoffers niet vaststellen.

189 Totaal n= 140, 41% staat gelijk aan n=57. Zie Bijlage B. Werkgebieden en vermoedens van criminele uitbuiting.

190 Totaal n=99, 23% staat gelijk aan n=23.

191 Totaal n=41, 83% staat gelijk aan n=34.

192 Totaal n=57, meer dan 40% staat gelijk aan 42% staat gelijk aan n=24. Zie Bijlage C. Werkgebieden en aantal waargenomen (vermoedelijke) slachtoffers.

193 Totaal n=57.

194 Let op, respondenten mochten meerdere antwoorden geven, waardoor het verder dan 63 optelt.

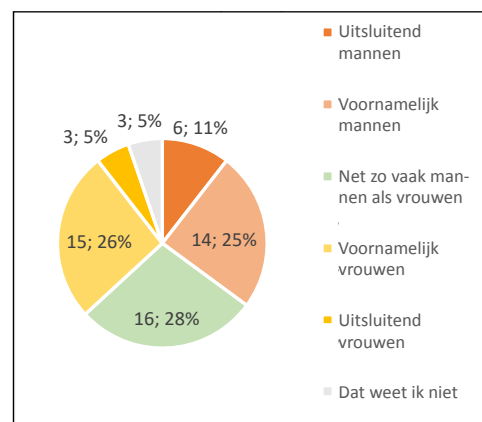
195 Totaal n=57, 58% staat gelijk aan n=33.

196 Totaal n=57, beide 40% staat gelijk aan n=23, 37% staat gelijk aan n=21.

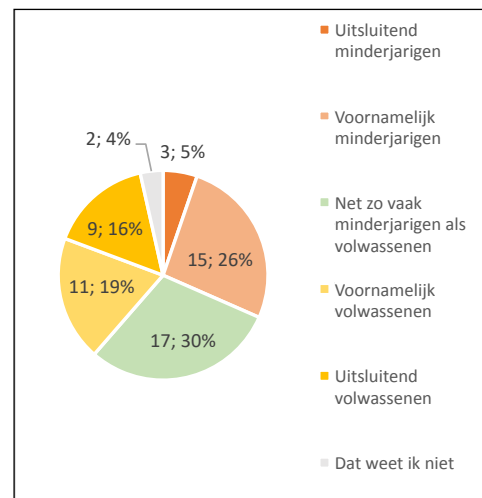
197 Totaal n=31, 84% staat gelijk aan n=26. Zie Bijlage B. Werkgebieden en vermoedens van criminele uitbuiting.

198 Dit cijfer is berekend aan de hand van de geschatte waarnemingen van respondenten. Voor elke respondent is uitgegaan van het laagst geschatte aantal. Al deze aantallen zijn bij elkaar opgeteld. Voorbeeld: schat een respondent dat het gaat om twee tot en met vijf personen is voor deze respondent het aantal twee aangehouden. Zie Bijlage C. Werkgebieden en aantal waargenomen (vermoedelijke) slachtoffers.

Figuur 32. Geslacht slachtoffers (n=57)



Figuur 33. Leeftijdscategorie slachtoffers (n=57)



Hetgeen daarnaast opvalt zijn de groep eerstelijns professionals werkzaam bij detentie, re-integratie en recidive. Binnen de grenzen van dit onderzoek geven zij meer dan gemiddeld aan slachtoffers waar te nemen (vijf van de zes respondenten). Ook geven zij relatief hoge schattingen van het aantal (vermoedelijke) slachtoffers. Allen schatten dat zij in de afgelopen twee jaar met meer dan zes slachtoffers in aanraking zijn geweest, waarvan twee eerstelijns professionals zelfs schatten dat het 26 of meer slachtoffers betreft.¹⁹⁹ Verder valt op dat deze groep eerstelijns professionals relatief veel vormen van gedwongen criminaliteit waarnemen, meer dan twee keer zoveel dan het gemiddelde (vijf versus twee).²⁰⁰

Gevraagd naar de kenmerken van slachtoffers, geeft ongeveer een derde van de eerstelijns professionals aan in de meeste gevallen Europese slachtoffers te zien (32%), gevolgd door Nederlandse slachtoffers (25%) en niet-Europese slachtoffers (19%).

Gekeken naar het geslacht van de slachtoffers ziet deze groep eerstelijns professionals ongeveer net zo vaak mannelijke als vrouwelijke slachtoffers (Figuur 32).²⁰¹ Wat opvalt is dat, van de eerstelijns professionals met vermoedens van criminele uitbuiting, alle eerstelijns professionals werkzaam bij het Zorgen Veiligheidshuis en detentie, re-integratie

en recidive aangeven dat zij voornamelijk of uitsluitend mannelijke slachtoffers zien.

Gelet op de leeftijd van slachtoffers valt op dat respondenten bijna net zo vaak minderjarige als meerderjarige slachtoffers zien (Figuur 33).²⁰² 35% geeft aan dat slachtoffers in de meeste gevallen tussen de achttien en 26 jaar oud zijn, gevolgd door zeventien eerstelijns professionals die benoemen dat slachtoffers veelal tussen de dertien en zeventien jaar oud zijn (30%) en dertien eerstelijns professionals die benoemen dat de meeste slachtoffers ouder zijn dan 27 jaar.²⁰³ Daarnaast geeft de helft van de eerstelijns professionals uit Openbare Orde en Veiligheid aan dat slachtoffers van criminele uitbuiting in de afgelopen twee jaar steeds jonger zijn geworden (50%).²⁰⁴

5.1.4. Sociaal domein Werk, Financiën en Schulden

Figuur 34. Vermoedens van criminele uitbuiting in sociaal domein Werk, Financiën en Schulden



De grootste groep eerstelijns professionals in dit onderzoek vervult een functie binnen het domein Werk, Financiën en Schulden (34%).²⁰⁵ Het betreffen voornamelijk werk- en participatie-

¹⁹⁹ Zie Bijlage C. Werkgebieden en aantal waargenomen (vermoedelijke) slachtoffers.

²⁰⁰ Zie Bijlage D. Werkgebieden en vormen van gedwongen criminaliteit.

²⁰¹ Zie Bijlage F. Werkgebieden en geslacht van (vermoedelijke) slachtoffers.

²⁰² Zie Bijlage G. Werkgebieden en leeftijdscategorie (vermoedelijke) slachtoffers.

²⁰³ Totaal n=57, 35% staat gelijk aan n=20. Zie Bijlage H. Werkgebieden en meest waargenomen leeftijd (vermoedelijke) slachtoffers.

²⁰⁴ Totaal n=54, 50% staat gelijk aan n=27.

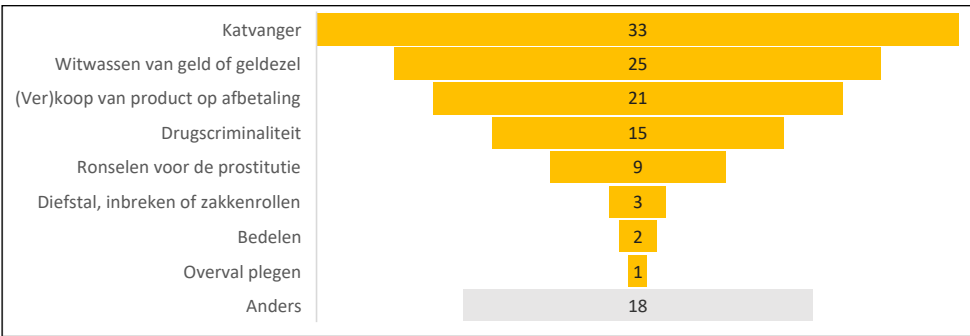
²⁰⁵ Totaal n=499, 34% staat gelijk aan n=172.

coaches en schuldhelpverleners. In mindere mate betreffen het ook sociaal raadsleden en eerstelijns professionals werkzaam bij de sociaal recherche of Vraagwijzer.

Minder dan de helft van de eerstelijns professionals binnen dit domein geeft aan dat zij in de afgelopen twee jaar direct en/of indirect in aanraking zijn geweest met een of meerdere slachtoffers van criminele uitbuiting (45%).²⁰⁶ Dit geldt vooral voor schuldhelpverleners en werk- en participatiecoaches. Van de sociaal raadsleden, eerstelijns professionals werkzaam bij de sociaal recherche en eerstelijns professionals werkzaam bij de Vraagwijzer geeft de helft of meer aan dat zij in de afgelopen twee jaar in aanraking zijn geweest met een of meerdere slachtoffers van criminele uitbuiting. Gevraagd naar het aantal (vermoedelijke) slachtoffers in de afgelopen twee jaar schat het merendeel dat zij met twee tot en met vijf personen in aanraking zijn geweest (65%) en geven zeven eerstelijns professionals geven aan dat het zelfs om zes tot en met tien personen gaat (9%).²⁰⁷ Ook voor deze groep geldt dat het aannemelijk is dat eerstelijns professionals een deel van dezelfde vermoedelijke slachtoffers in hun werk zijn tegengekomen (zogenheten dubbeltellingen). Hierdoor is het niet mogelijk om een uitspraak te doen over de daadwerkelijke omvang van slachtoffers.

De vormen van gedwongen criminaliteit die van toepassing waren bij de vermoedens staan weergegeven in Figuur 35.²⁰⁸ Zie voor een uitgebreid overzicht Bijlage D.

Figuur 35. Vormen van gedwongen criminaliteit (n=78)



²⁰⁶ Totaal n=172, 45% staat gelijk aan n=78. Zie Bijlage B. Werkgebieden en vermoedens van criminele uitbuiting.

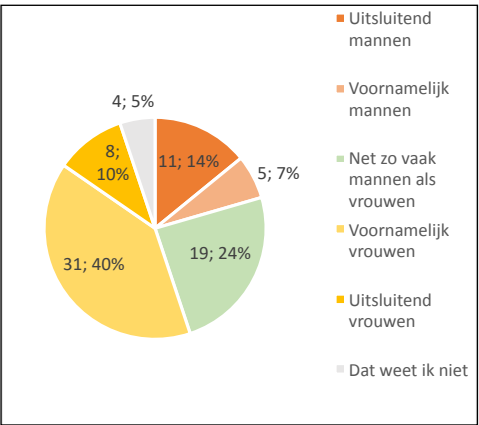
²⁰⁷ Totaal n=78, 65% staat gelijk aan n=51 Zie Bijlage C. Werkgebieden en aantal waargenomen (vermoedelijke) slachtoffers.

²⁰⁸ Let op, respondenten mochten meerdere antwoorden geven, waardoor het verder dan 63 optelt.

De resultaten laten zien dat een aanzienlijk deel van de eerstelijns professionals benoemt dat zij met (vermoedelijke) slachtoffers in contact zijn gekomen die gedwongen zijn ingezet als katvanger (42%).²⁰⁹ Dit geldt voor alle zeven eerstelijns professionals werkzaam bij de Vraagwijzer, voor meer dan de helft van de sociaal raadsleden en eerstelijns professionals werkzaam bij de Sociale Recherche en voor bijna de helft van de schuldhelpverleners.²¹⁰ Daarnaast geeft ongeveer een derde van de eerstelijns professionals aan dat zij in aanraking zijn geweest met slachtoffers die gedwongen zijn tot het witwassen van geld of ingezet zijn als geldezels.

Gevraagd naar de kenmerken van slachtoffers, geeft 37% van de eerstelijns professionals aan dat zij in de meeste gevallen niet-Europese slachtoffers zien, gevolgd door Nederlandse slachtoffers (33%) en slachtoffers met een Europese achtergrond (9%).²¹¹

Figuur 36. Geslacht slachtoffers (n=78)



Gekeken naar het geslacht van slachtoffers valt op dat van de 78 eerstelijns professionals de helft voornamelijk of uitsluitend vrouwelijke slachtoffers ziet (50%) (Figuur 36).²¹² Dit geldt vooral voor de schuldhelpverleners en de werk- en participatiecoaches.

Gelet op de leeftijd van slachtoffers valt op dat deze groep eerstelijns professionals veel meer dan gemiddeld aangeeft voornamelijk of uitsluitend meerderjarige slachtoffers te zien (72% vs. 53%) (Figuur 37).²¹³ Op de sociaal raadsleden na geldt dit voor alle beroepsgroepen binnen dit domein. Iets meer

²⁰⁹ Totaal n=78, 42% staat gelijk aan n=33.

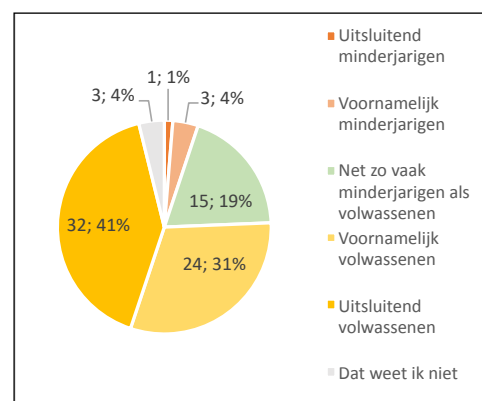
²¹⁰ Totaal n betreft de professionals die in de afgelopen twee jaar in aanraking zijn geweest met een of meerdere (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting.

²¹¹ Totaal n=78, 37% staat gelijk aan n=29, 33% staat gelijk aan n=26, 9% staat gelijk aan n=7. Zestien respondenten geven aan dat dit voor hen onbekend is. Zie Bijlage E. Werkgebieden en achtergrond (vermoedelijke) slachtoffers.

²¹² Totaal n=78, 50% staat gelijk aan n=39. Zie Bijlage F. Werkgebieden en geslacht (vermoedelijke) slachtoffers.

²¹³ Zie §4.3.2 Leeftijd slachtoffers. Zie Bijlage G. Werkgebieden en leeftijdscategorie (vermoedelijke) slachtoffers.

Figuur 37. Leeftijd slachtoffers (n=57)



dan de helft van de eerstelijns professionals benoemt dat slachtoffers in de meeste gevallen ouder zijn dan 27 jaar (55%).²¹⁴ Dit geldt voor de meerderheid van de schuldhulpverleners en voor de meerderheid van de werk- en participatiecoaches. 28 eerstelijns professionals geven aan dat slachtoffers in de meeste gevallen het vaakst tussen de 18 en 26 jaar oud zijn (36%). Dit geldt voor alle zeven eerstelijns professionals werkzaam bij de Vraagwijzer en voor de meerderheid van de sociaal raadsleden. Ongeveer een derde van de respondenten geeft aan niet te weten of slachtoffers in de afgelopen twee jaar steeds jonger zijn geworden (32%). Bijna een derde geeft aan hier neutraal in te staan (29%).²¹⁵

5.1.5. Sociaal domein Wijk en Wonen

Figuur 38. Vermoedens van criminele uitbuiting in het sociaal domein Wijk en Wonen



De kleinste groep eerstelijns professionals in dit onderzoek geeft aan een functie te vervullen binnen het domein Wijk en Wonen (6%).²¹⁶ Het betreffen voornamelijk wijkregisseurs, -netwerkers, of -managers. In mindere mate betreffen het ook een aantal wijkcoaches en eerstelijns professionals binnen team wonen. Het domein Wijk en Wonen betreft een beperkt aantal respondenten ten opzichte van de andere werkgebieden en er is derhalve sprake van een ondervertegenwoordiging binnen dit onderzoek. Zoals eerder geschreven zijn de resultaten om die reden slechts indicatief en ter verkenning.

Van de 29 eerstelijns professionals geven zes respondenten aan dat zij in de afgelopen twee jaar direct en/of indirect in aanraking zij geweest met een of meerdere slachtoffers van criminele uitbuiting (21%).²¹⁷ Vier van deze zes eerstelijns professionals zijn werkzaam als wijkregisseur, netwerker of manager, en twee als wijkcoach. Dit betekent dat van de vier eerstelijns professionals werkzaam binnen het team wonen niemand in de afgelopen twee jaar vermoedens heeft gehad van criminele uitbuiting. Gevraagd naar het aantal (vermoedelijke) slachtoffers in de afgelopen twee jaar, schatten vier van de zes eerstelijns professionals dat het gaat om twee tot en met vijf personen. Volgens één professional gaat het naar schatting om zes tot en met tien slachtoffers.²¹⁸ Hoewel dit op basis van de data niet onderzocht kan worden, is het aannemelijk dat ook eerstelijns professionals binnen dit domein een deel van dezelfde (vermoedelijke) slachtoffers in hun werk tegen zijn gekomen (zogenoemde dubbeltellingen). Ook in dit geval is het daarom niet mogelijk om een uitspraak te doen over de daadwerkelijke omvang van slachtoffers. De vormen van gedwongen criminaliteit die van toepassing waren bij de vermoedens staan weergegeven in Figuur 39.²¹⁹ Zie voor een uitgebreid overzicht Bijlage D.

²¹⁴ Totaal n=78, 55% staat gelijk aan n=43. Zie Bijlage H. Werkgebieden en meest waargenomen leeftijd (vermoedelijke) slachtoffers.

²¹⁵ Totaal n=75, 32% staat gelijk aan n=24, 29% staat gelijk aan n=22.

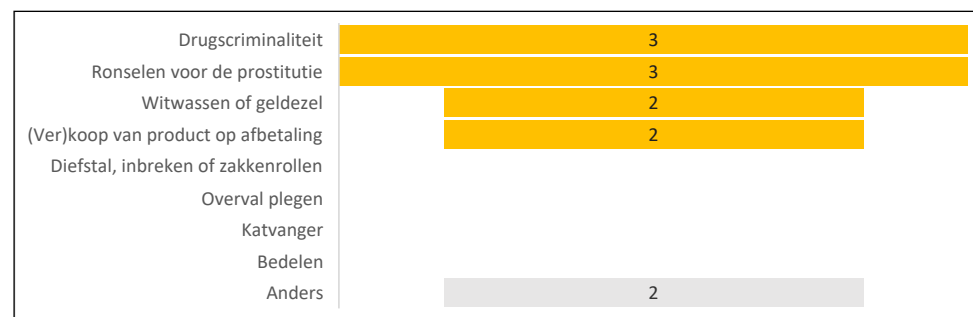
²¹⁶ Totaal n=499, 6% staat gelijk aan n=29.

²¹⁷ Zie Bijlage B. Werkgebieden en vermoedens van criminele uitbuiting.

²¹⁸ Zie Bijlage C. Werkgebieden en aantal waargenomen (vermoedelijke) slachtoffers.

²¹⁹ Let op, respondenten mochten meerdere antwoorden geven, waardoor het verder dan 63 optelt.

Figuur 39. Vormen van gedwongen criminaliteit (n=6)



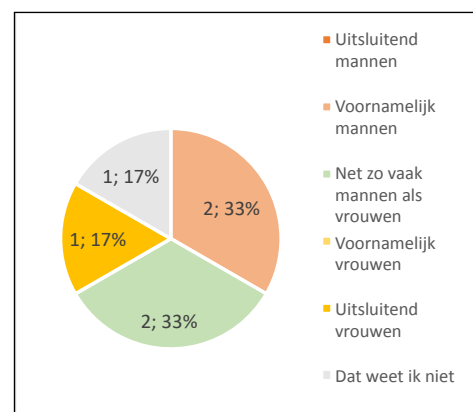
De resultaten laten zien dat het vervaardigen, uithalen, vervoeren of verhandelen van drugs en het ronselen van andere meiden of jongens voor de prostitutie, de meest genoemde vormen van gedwongen criminaliteit zijn binnen het domein Wijk en Wonen. Drie van de zes eerstelijns professionals, allen werkzaam als wijkregisseur, -netwerker, of -manager geven aan dat slachtoffers gedwongen zijn tot het vervaardigen, uithalen, vervoeren of verhandelen van drugs. Ook geven drie van de zes eerstelijns professionals aan dat slachtoffers gedwongen zijn tot het ronselen van andere jongens of meiden voor de prostitutie. Dit geldt voor één wijkregisseur, -netwerker of -manager en voor beide wijkcoaches. Hierbij dient wel in ogenschouw te worden genomen dat het domein Wijk en Wonen een laag aantal respondenten betreft. De resultaten zijn om die reden slechts indicatief van aard en het is dan ook niet uit te sluiten dat professionals binnen dit domein niet ook met andere vormen van gedwongen criminaliteit in aanraking komen.

Gevraagd naar de kenmerken van slachtoffers, geven van de zes eerstelijns professionals twee personen aan dat zij in de meeste gevallen Nederlandse slachtoffers zien en twee eerstelijns professionals benoemen dat het in de meeste gevallen gaat om slachtoffers met een niet-Europese achtergrond.²²⁰ Verder blijkt uit de resultaten dat eerstelijns professionals zowel mannelijke als vrouwelijke slachtoffers zien en zowel minderjarige als meerderjarige slachtoffers (Figuur 40 en 41).²²¹ Van de zes eerstelijns professionals geven vier respondenten aan dat slachtoffers met wie zij vanuit het werk in aanraking komen, in de afgelopen twee jaar steeds jonger zijn geworden.

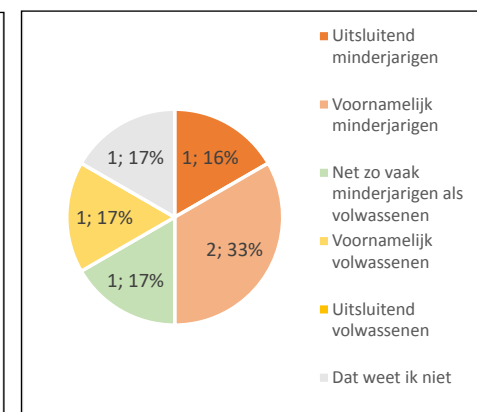
²²⁰ Twee respondenten geven aan dat dit voor hen onbekend is. Zie Bijlage E. Werkgebieden en achtergrond (vermoedelijke) slachtoffers.

²²¹ Zie Bijlage F. Werkgebieden en geslacht (vermoedelijke) slachtoffers. Zie Bijlage G. Werkgebieden en leeftijdscategorie (vermoedelijke) slachtoffers. Zie Bijlage H. Werkgebieden en meest waargenomen leeftijd (vermoedelijke) slachtoffers.

Figuur 40. Geslacht slachtoffers (n=6)



Figuur 41. Leeftijdscategorie slachtoffers (n=6)



5.2 Bewustwording en kennis ten aanzien van criminele uitbuiting

Deze paragraaf behandelt de bewustwording en kennis ten aanzien van criminele uitbuiting van eerstelijns professionals in Rotterdam. Uit de antwoorden die eerstelijns professionals geven, blijkt dat zij het lastig vinden om in te schatten hoe hun kennis is als het gaat om het herkennen van signalen van mensenhandel in het algemeen en van criminele uitbuiting in het bijzonder.²²² Dat resulteert erin dat over de gehele linie eerstelijns professionals over het algemeen 'neutraal' antwoorden op de vraag of en in hoeverre zij bekend zijn met signalen die kunnen wijzen op mensenhandel (breed) en, specifiek, criminele uitbuiting. De eerstelijns professionals binnen dit onderzoek geven derhalve aan niet bekend maar ook niet onbekend te zijn met signalen en kiezen voor de middenweg. Dit resultaat moet gelezen worden in relatie tot de andere vragen die gesteld zijn op het thema kennis en bewustwording.

In antwoord op de vraag of eerstelijns professionals een opleiding, training, cursus en/of nascholing hebben gevolgd over het herkennen van signalen van mensenhandel geeft meer dan driekwart aan dit niet te hebben gevolgd (78%).²²³ Van de eerstelijns professionals die dit wel hebben gevolgd, geeft iets meer dan de helft aan dat hierin geen specifieke aandacht was voor

²²² Er is ook geen significant verschil in scores voor de mate waarin respondenten aangeven bekend te zijn met signalen van mensenhandel ($M = 2,88$, $SD = 0,96$) en de mate waarin zij aangeven bekend te zijn met signalen van criminele uitbuiting ($M = 2,87$, $SD = 0,97$); $t(498) = 0,45$, $P = 0,65$.

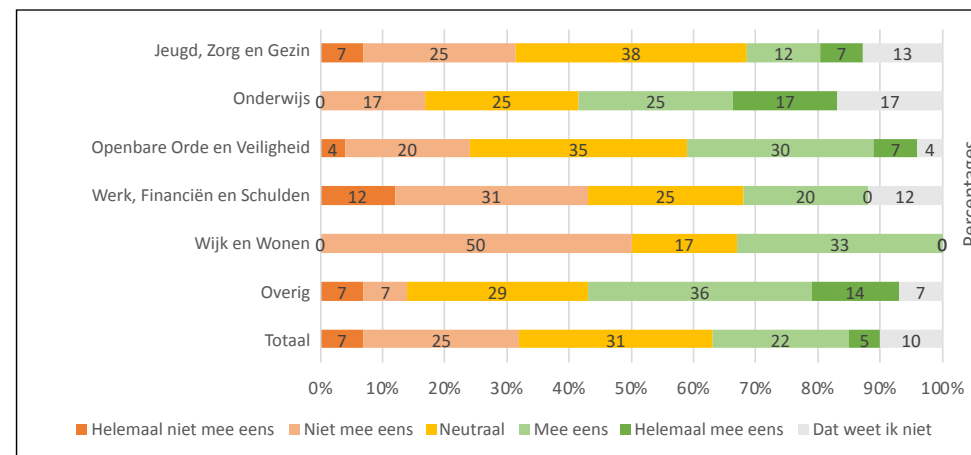
²²³ Totaal $n=499$, 78% staat gelijk aan $n=388$.

het onderwerp criminele uitbuiting, of dat zij niet weten of hier aandacht voor was (55%).²²⁴ Wat opvalt is dat bijna alle eerstelijns professionals aangeven geïnteresseerd te zijn in het volgen van een (korte) training of cursus over het herkennen van specifieke signalen van criminele uitbuiting (95%).²²⁵ Als dat in relatie wordt gelezen met het antwoord of en in hoeverre eerstelijns professionals signalen kennen van specifiek criminele uitbuiting, dan suggereert dit dat een groot deel van de eerstelijns professionals zichzelf onvoldoende kennis toedicht en bij wilt leren.

Dat een dergelijke training van waarde kan zijn, blijkt ook uit de resultaten die een significant verschil laten zien tussen respondenten die ooit een training gevolgd hebben over het herkennen van signalen en respondenten die dit niet hebben gevolgd, en hun vermoedens van criminele uitbuiting.²²⁶ Zo blijkt dat respondenten die een opleiding of training gevolgd hebben over het herkennen van signalen van mensenhandel gemiddeld vaker aangeven dat zij in de afgelopen twee jaar in aanraking zijn geweest met (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting (61%), ten opzichte van respondenten die geen dergelijke opleiding of training hebben gevolgd (43%).²²⁷

Figuur 42 geeft uitgesplitst naar beroepsdomein weer wat de mate is waarin eerstelijns professionals aangeven te weten wat te doen bij het vermoeden dat een persoon slachtoffer is van criminele uitbuiting.

Figuur 42. Ik weet precies wat ik moet doen wanneer ik vermoed dat een persoon slachtoffer is van criminele uitbuiting (n=222)



Minder dan 30% van de eerstelijns professionals geeft aan dat zij weten wat zij moeten doen bij het vermoeden dat iemand slachtoffer is van crimineel uitbuiting (27%).²²⁸ Met name de eerstelijns professionals werkzaam in de domeinen Jeugd, Zorg en Gezin en Werk Financiën en Schulden geven minder dan gemiddeld aan dat zij weten wat ze moeten doen bij vermoedens van criminele uitbuiting. Er is een significant verschil gevonden tussen de eerstelijns professionals die aangeven ooit een dergelijke opleiding te hebben gevolgd en eerstelijns professionals die aangeven dit niet te hebben gevolgd in de mate waarin zij het eens zijn over de stelling dat zij precies weten wat te doen wanneer zij vermoeden dat een persoon slachtoffer is van criminele uitbuiting.²²⁹ Eerstelijns professionals die aangeven ooit een opleiding of iets dergelijks te hebben gevolgd, geven vaker dan gemiddeld aan dat zij precies weten wat zij moeten doen bij vermoedens van criminele uitbuiting. Dit betekent dat een training niet alleen helpt bij het vergroten van kennis omtrent het signaleren, maar eveneens bijdraagt aan het versterken van het handelingskader.

In de interviews is ook gevraagd aan welke kennis eerstelijns professionals behoefte hebben. Door respondenten wordt aangegeven dat ze verlangen naar meer achterliggende en algemene

224 Totaal n=111, 55% staat gelijk aan n=61.

225 Totaal n=499, 95% staat gelijk aan n=474.

226 $X^2(1) = 12,172$, $p < ,001$.

227 Totaal n=111. 61% staat gelijk aan n=68, totaal n = 388, 43% staat gelijk aan 165.

228 Totaal n=222, 27% staat gelijk aan n=60.

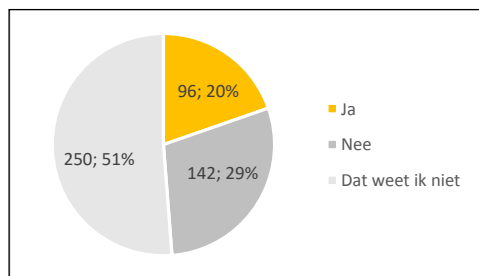
229 $X^2(5) = 28,241$, $p < ,001$.

informatie, bijvoorbeeld over wat criminele uitbuiting nu precies inhoudt, welke criteria er van toepassing zijn, wie de slachtoffers en daders zijn, hoe zij herkend kunnen worden en waar zij mee geholpen zouden zijn. Met deze kennis kunnen ze beter inschatten of ze mogelijk anderszins te maken hebben met een slachtoffer, ook bij aanhouding of detentie, zodat slachtoffers herkend kunnen worden en passende ondersteuning gegeven kan worden.

5.3 Werkwijze eerstelijns professionals rondom criminele uitbuiting

Deze paragraaf beschrijft beknopt de resultaten uit de vragenlijst aangaande de werkwijze rondom criminele uitbuiting in Rotterdam. Aan de eerstelijns professionals is gevraagd of er binnen de werkplek afspraken bestaan over het omgaan met vermoedens van criminele uitbuiting (Figuur 43).

Figuur 43. Bestaan er binnen uw werkplek afspraken over het omgaan met vermoedens van criminele uitbuiting? (n=488)

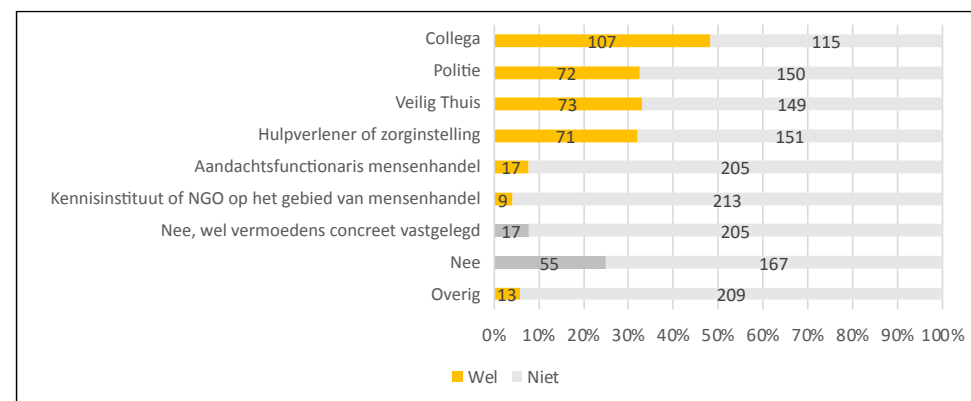


criminele uitbuiting ooit contact hebben opgenomen met iemand van de eigen organisatie of een andere organisatie (Figuur 44). Bij deze vraag konden respondenten meerdere antwoorden invullen, waardoor het totaal hoger is dan 222.

Figuur 43 laat zien dat minder dan een kwart van de eerstelijns professionals aangeeft dat er op de werkplek dergelijke afspraken bestaan (20%).²³⁰ Dit laat zien dat slechts weinig organisaties beschikken over werkspraken rondom criminele uitbuiting, of dat hun werknemers hier in ieder geval niet mee bekend zijn.

Ook is aan eerstelijns professionals die ervaring hebben met (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting²³¹ gevraagd of zij naar aanleiding van vermoedens van

Figuur 44. Contact naar aanleiding van vermoedens van criminele uitbuiting (n=222)



De resultaten laten zien dat een meerderheid van de respondenten ooit contact heeft opgenomen met iemand binnen de eigen organisatie of een andere organisatie naar aanleiding van vermoedens van criminele uitbuiting. De resultaten suggereren dat de drempel het laagst lijkt te zijn om vermoedens te bespreken met een collega uit de eigen organisatie. Zo geeft bijna de helft van de respondenten aan vermoedens ooit besproken te hebben met een collega (48%).²³² Verder geeft respectievelijk één op de drie eerstelijns professionals aan vermoedens besproken te hebben met Veilig Thuis, politie en/of een hulpverlener en/of een zorginstelling. Ook is het opvallend dat verreweg de meeste eerstelijns professionals in ieder geval het vermoeden bespreekbaar maakt binnen of buiten de organisatie. Er is derhalve een grote welwillendheid vanuit deze groep om de problematiek te signaleren en verder te brengen. Dit blijkt ook uit de interviews. In meerdere interviews komt naar voren dat handelingen zich vooral richten op het bespreekbaar maken van signalen en op het doorverwijzen naar, waar mogelijk, passende hulpverlening. Om erachter te komen wat vervolgens wordt gedaan met vermoedens en/of er ook melding wordt gedaan en/of dat er op andere wijze opvolging aan wordt gegeven, is niettemin vervolgonderzoek nodig.

Tot slot valt op dat bijna een kwart van de eerstelijns professionals aangeeft dat zij, ondanks dat zij in aanraking zijn gekomen met slachtoffers van criminele uitbuiting, geen contact hebben opgenomen met iemand anders noch dat zij de signalen hebben vastgelegd in een dossier. Dit suggereert dat bijna een kwart van de professionals die een vermoeden van criminele uitbuiting heeft waargenomen hier in het geheel geen opvolging aan heeft gegeven.

²³⁰ Totaal n=488, 20% staat gelijk aan n=96. Gecontroleerd op het verschil, neemt het percentage "Dat weet ik niet" af wanneer alleen gekeken wordt naar respondenten die in de afgelopen twee jaar in aanraking zijn geweest met een of meer (vermoedelijke) slachtoffers, verder neemt het percentage "nee" toe tot 36% en neemt het percentage "ja" toe tot 24%.

²³¹ N=222.

²³² Totaal n=222, 48% staat gelijk aan n=107.

5.4 Barrières en verbeteringen in de aanpak

Deze paragraaf behandelt de gesignaleerde knelpunten in de aanpak van criminele uitbuiting in Rotterdam, en punten ter verbetering. Onder meer wordt ingegaan op wat de eerstelijns professionals nodig hebben om de problematiek te signaleren en te adresseren.

5.4.1. Kennis en handelingskader

De resultaten wijzen op een behoefte aan kennis en expertise om slachtoffers van criminele uitbuiting te signaleren, door te verwijzen naar de juiste instantie(s) en om informatie met relevante en betrokken partijen te kunnen delen. Zoals is gebleken uit §5.3 geeft de meerderheid van de eerstelijns professionals aan geen opleiding, training, cursus en/of nascholing gevolgd te hebben inzake het herkennen van signalen van mensenhandel of criminele uitbuiting en bijna elke professional geeft aan daar wel behoefte aan te hebben. Daar komt bij dat minder dan de helft van de respondenten aangeeft precies te weten wat te doen bij vermoedens van criminele uitbuiting. Hier liggen kansen ter verbetering van de aanpak. Temeer, omdat uit §5.3 blijkt dat eerstelijns professionals die getraind zijn, zichzelf beter in staat achten om te signaleren én ook vaker en beter weten wat te doen als ze een vermoedelijk slachtoffer van criminele uitbuiting signaleren. Bovendien nemen zij in de praktijk ook vaker uitbuitingssituaties waar.

Dit beeld wordt in de interviews versterkt en waarin daarnaast naar voren komt dat er ruimte ligt voor verbetering als het gaat om het opvangen van signalen. Het beeld dat de respondenten geven in de interviews is dat naar verwachting een deel van de signalen, en vooral vroegtijdige signalen, worden gemist. Een wijkcoach benoemt het als volgt:

“Ik denk dat er heel veel onder onze neus gebeurt dat we niet doorhebben.” (Wijkcoach)

Over het missen van vroegtijdige signalen, zegt een jeugdrechercheur:

“Bijvoorbeeld dat jongetje wat op een school zit, waar je signalen van ziet op de basisschool. Bij wijze van: Dat kan beginnen met het feit dat die niet elke dag zijn brood bij zich heeft, omdat moeder in armoede leeft. En dan ineens drie jaar later heeft hij de ‘mooiste’ en ‘lekkerste’ boterhammen bij zich.” (Jeugdrechercheur)

De respondenten benoemen in de interviews ook het gebrek aan expertise en kennis over criminele uitbuiting. Hierover vertelt een handhaver het volgende:

“Van de honderd collega’s die hier rondlopen, kan ik denk ik op één hand tellen wie weet wat criminele uitbuiting is.” (Handhaver B)

Over de behoefte aan training vervolgt de handhaver:

“Waar ik mee geholpen zou zijn, is dat er bij een werkoverleg eens iemand langskomt die kan vertellen wat criminele uitbuiting is, welke signalen we kunnen tegenkomen en wat we ermee kunnen doen.” [...] “Op het moment dat we dingen kunnen signaleren, komt automatisch het gevolg dat we ook dingen kunnen aanpakken.” (Handhaver B)

Ook komt in een aantal interviews ter sprake dat als er (vermoedelijke) slachtoffers gesignaleerd worden, eerstelijns professionals niet goed weten waar zij met signalen of vermoedens terecht kunnen en waar zij slachtoffers naar kunnen doorverwijzen. Dit blijkt ook uit het feit dat bijna een kwart van de respondenten geen opvolging geeft aan waarnemingen van criminele uitbuiting. Benoemd wordt dat zowel voor slachtoffers van criminele uitbuiting als voor eerstelijns professionals met vermoedens van criminele uitbuiting geen passende plek is voor gericht en passend advies. Gevraagd naar wat dit betekent voor slachtoffers, zegt een activeringscoach het volgende:

“Dat ik het laat gaan, wat kan ik anders? Bij wie zou ik die vermoedens moeten melden? Voor dit soort dingen weet ik niet wie ik moet bellen.” (Activeringscoach B)

Tot slot wordt in meerdere interviews gewezen op het gebrek aan kennis over welke informatie er wanneer en met wie gedeeld mag worden en de mogelijkheid om dit te kunnen doen. Meerdere malen uiten eerstelijns professionals de behoefte aan rechtstreekse samenwerking in het delen van informatie tussen betrokken en relevante partijen. Tegelijkertijd is er het gevoel dat dingen niet gedeeld mogen worden wat maakt dat eerstelijns professionals terughoudend zijn in hun handelen. In relatie hiertoe lijkt de privacywetgeving eerstelijns professionals te belemmeren in het delen van informatie, hetgeen eerstelijns professionals bemoeilijkt in het signaleren van slachtoffers van criminele uitbuiting.

5.4.2. Contact met de doelgroep

Eerstelijns professionals wijzen op een gebrek aan contact met de doelgroep, hetgeen hen belemmert in zowel de (vroegtijdige) signalering van slachtoffers als in de (preventieve) aanpak van criminele uitbuiting. In meerdere interviews komt het gebrek aan contact met de doelgroep als een groot knelpunt naar voren in de preventie, signalering en aanpak van criminele uitbuiting.

Eerstelijns professionals schetsen het beeld dat veel slachtoffers terughoudend zijn in het delen van hun verhaal en dat het contact vaak belemmerd wordt door angst, groepsdruk, wantrouwen en schaamte vanuit het slachtoffer en diens ouders. Over deze angst zegt een activeringscoach het volgende:

“Mensen zijn bang dat als ze dingen vertellen. Dat ze verder in de put komen.” (Active-ringscoach B)

In de interviews wijzen eerstelijns professionals hierbij op angst bij slachtoffers voor daders en om als dader gezien te worden door anderen. Onzekerheid over het eigen aandeel in een zaak kan ertoe leiden dat een slachtoffer geen melding of aangifte wilt of durft te doen. Ook wordt door geïnterviewde professionals angst en wantrouwen gesignaleerd vanuit slachtoffers en diens ouders ten opzichte van overheidsinstanties en hulpverleners. Zo noemt een handhaver de angst van ouders voor het stopzetten of terugvorderen van een uitkering wanneer een kind als dader van een delict in beeld komt. Ook wordt gesproken over terughoudendheid bij slachtoffers om zich te melden, en dat deze voortkomt uit groepsdruk en de cultuur op straat. Een jongerenwerker zegt hierover het volgende:

“Dat zeggen ze al als ze acht jaar oud zijn in Rotterdam, zo simpel is dat. Wat er ook gebeurt, ik zal nooit praten, ik zal nooit iets zeggen. Die jongens die worden gewoon gestuurd. Die doen dingen en die worden zelfs gepakt.” (Jongerenwerker A)

Voorgaande maakt dat contact met de doelgroep van groot belang wordt geacht. Het is noodzakelijk dat eerstelijns professionals informatie zelf proactief verzamelen, aangezien slachtoffers zelf niet snel hun verhaal delen. Het is derhalve zorgelijk dat in bijna alle interviews wordt benoemd hoe moeilijk het is om met slachtoffers van criminele uitbuiting in contact te komen, onder meer doordat eerstelijns professionals nauwelijks tot geen ruimte ervaren om proactief te investeren in een relatie met de doelgroep.

In meer dan de helft van de interviews wordt door eerstelijns professionals de behoefte geuit om in de wijken (weer) meer aanwezig te zijn. Zo wordt gesproken over hoe bezuinigingen en coronamaatregelen hebben geresulteerd in het feit dat eerstelijns professionals niet of minder in de wijken aanwezig zijn, dat buurtcentra zijn gesloten, dat een gebrek aan activiteiten is ontstaan en dat er een verandering heeft plaatsgevonden in hun werkzaamheden, van een aanbodgerichte (proactieve) naar een vraaggerichte (reactieve) werkwijze. Over laatstgenoemde verandering zegt één van de jongerenwerkers:

“Ik vind dat dit in [...] achterstandswijken niet de juiste aanpak is, omdat jongens vanuit de straatcultuur jou [niet zelf gaan benaderen]. Jij moet zelf een activiteit organiseren waardoor je hun binnen kunt halen. En daar vind ik dat de gemeente Rotterdam wel in heeft gefaald.” (Jongerenwerker B)

Een ander punt dat naar voren komt in de interviews is dat enerzijds het gebrek aan kennis en handelingskader bij eerstelijns professionals (zie §5.3) en anderzijds de terughoudendheid van slachtoffers en ouders, eerstelijns professionals belemmert in het concretiseren van vermoedens en het identificeren van slachtoffers van criminele uitbuiting. In meerdere interviews wordt benoemd dat slachtoffers én daders van criminele uitbuiting daardoor buiten beeld blijven en dat slachtoffers opnieuw slachtoffer worden of gezien worden als dader, en/of dat er nieuwe slachtoffers worden gemaakt. Eén van de handhavers geeft het volgende aan als het gaat om de slachtoffer versus dader perceptie:

“Mensen zien al snel iemand die een strafbaar feit pleegt. Dus je bent een dader. Klaar. Ze horen vaak niet het verhaal erachter.” (Handhaver B)

De geïnterviewde wijkagent signaleert ook een knelpunt als het gaat om het begeleiden en goed horen van kwetsbare slachtoffers, bijvoorbeeld als een lichtverstandelijke beperking bij slachtoffers een rol speelt. Dezelfde wijkagent geeft aan dat voor slachtoffers met een lichtverstandelijke beperking het contact met politie lastig is en vice versa, en signaleert dat politie met grote regelmaat aangiftes derhalve laat vallen.

“Voor de politie is het dan makkelijk om te zeggen: weg ermee, het slachtoffer werkt niet mee.” (Wijkagent)

De wijkagent vervolgt dat als er al een extra stap gezet wordt om tot een aangifte te komen, zaken vaak alsnog geseponeerd worden wegens gebrek aan bewijs.

Samengevat laten de interviews zien dat professionals en beleidsbepalers en extra stap zouden moeten (kunnen) zetten om in contact te komen met (potentiële) slachtoffers van criminele uitbuiting. Deze stap vraagt om aandacht, kennis, het (h)erkennen van en kunnen omgaan met kwetsbaarheden, om inzet van (meer) mankracht, beleidsmatige keuzes en tot slot betrokkenheid.

5.4.3. Element van dwang

Eerstelijns professionals ervaren moeilijkheden in het signaleren en aantonen van het dwangelement, hetgeen hen kan belemmeren in het concretiseren van vermoedens en in het vaststellen van slachtofferschap bij criminele uitbuiting. Daarbij speelt vooral de vraag wanneer er sprake is van voldoende dwang om te kunnen spreken van een slachtoffer. In tien van de veertien interviews geven eerstelijns professionals aan dat zij bij vermoedens van criminele uitbuiting vaak het element van dwang onvoldoende kunnen duiden om tot een juiste inschatting te kunnen komen. De vraag die dan centraal staat: heb ik te maken met een dader of een slachtoffer? In de praktijk baseren eerstelijns professionals zich bij hun beoordeling dan ook veelal op een

niet-pluis gevoel in combinatie met duidelijke kwetsbaarheden bij het slachtoffer, zoals een zeer jonge leeftijd of een lichtverstandelijke beperking. Zo verwoord een jongerenwerker dit als volgt:

“Het is altijd een onderbuikgevoel, nooit dat het concreet bewezen kan worden.” (Jongerenwerker C)

Eén van de wijkagenten voegt daaraan toe dat het ook moeilijk is om dwang strafrechtelijk aan te kunnen tonen, mede doordat contact tussen daders en slachtoffers vaak (deels) verloopt via gesloten sociale mediakanalen.

Uit de interviews komt naar voren dat vooral een verklaring van het slachtoffer een doorslaggevende rol kan spelen bij het aantonen van het dwangelement, maar dat juist die in de praktijk hierover niets wil vertellen. Volgens meerdere eerstelijns professionals is daarbij een extra complicerende factor dat slachtoffers zichzelf ook niet of nauwelijks als slachtoffer identificeren. Volgens een jongerenconsulent komt het daarom bij “negen van de tien niet uit dat ze worden uitgebuit.”

Het is om die reden van belang dat wordt geïnvesteerd in het opbouwen van een relatie met de doelgroep, maar om daarnaast ook proactief kennis te vergaren over mogelijke dwang en over het omgaan met kwetsbaarheden zoals een lichtverstandelijke beperking, zoals eerder behandeld is in paragraaf 5.4.1 en 5.4.2. Daarnaast wordt genoemd dat eerstelijns professionals meer kennis willen hebben over welke dwangelementen er zijn, hoe zich dat etaleert en hoe en met wie deze vermoedens besproken kunnen worden.

5.4.4. Sociale media en criminele uitbuiting

Sociale media vergemakkelijkt en versnelt criminele uitbuiting voor daders, maar belemmert ook het zicht voor eerstelijns professionals en de aanpak van criminele uitbuiting. In meerdere interviews uiten eerstelijns professionals hun zorgen over het gemak waarmee slachtoffers worden geronseld op (verborgen) sociale media kanalen zoals Telegram en Snapchat.

“[Dat] gebeurt vooral op Snapchat [...] Er wordt gewoon gevraagd van, wie heeft ora of wie heeft groen, noemen ze dat. En jongens die geld nodig hebben en vooral bij lvb'ers, dat zie je heel erg bij lvb'ers of jongeren met een bepaald autisme, dan zie je eigenlijk, zodra ze 18 zijn, dan worden ze geronseld en dan geven ze misschien hun ID af en hun pas. Dan heb je verschillende vormen. Je hebt gewoon dat ze dus eigenlijk geld gaan storten op die rekeningen, maar je hebt ook dat ze telefoonabonnementen gaan afsluiten.” (Jongerenwerker B)

Bovendien geven de geïnterviewden aan dat sociale media niet alleen gebruikt voor het ronspelen van kwetsbare jongeren voor criminele doeleinden, maar dat de online platforms ook een belangrijke rol spelen in het verheerlijken en normaliseren van criminaliteit, en dat het een wereld portretteert waarin het vergaren van rijkdom middels criminaliteit loont.

“Geld maakt die kinderen en die jongeren gewoon blind. Gewoon blind. 100%. 100%! Want dan kom je ook weer terug op dat social mediaverhaal over Louis Vuitton tassen en Guccischoenen en noem maar op. Wie kan het betalen? [...] Dat maakt ze echt blind.” (Jongerenwerker A)

Waar daders en slachtoffers hun weg op sociale media goed weten te vinden, blijkt uit de interviews dat dit minder en onvoldoende geldt voor instanties en betrokken eerstelijns professionals, hetgeen een probleem is voor de signalering van de problematiek:

“Daar zijn wij helemaal niet in thuis, maar ik weet wel dat er ontzettend veel gebeurt via sociale mediakanalen.” (Jeugdboa)

5.4.5. Gebrek aan prioriteit en aandacht

De resultaten uit dit onderzoek suggereren dat de aandacht en prioriteit voor criminele uitbuiting en potentiële en kwetsbare slachtoffers beperkt is. Zoals eerder behandeld in paragraaf 5.2 blijkt bijvoorbeeld dat weinig respondenten een training hebben gevolgd over het herkennen van signalen van criminele uitbuiting en dat er binnen organisaties vaker niet dan wel afspraken bestaan over het omgaan met vermoedens van criminele uitbuiting. Ook geven eerstelijns professionals in de interviews aan dat zij nog te weinig aandacht en bewustzijn ervaren over de problematiek onder (potentiële) slachtoffers, jongeren, ouders, eerstelijns professionals en andere relevante en betrokken partijen. Zo benoemt één van de activeringscoaches dat er vooral een gebrek is aan voldoende tijd om stil te staan bij de signalen die worden afgegeven en aan aandacht voor mensen om hun verhaal te kunnen doen. Door niet door te vragen wordt veel informatie gemist, aldus de activeringscoach.

Een wijkagent geeft aan dat eerstelijns professionals vaak niet weten wat criminele uitbuiting is en dat zij zich ook niet bewust zijn welke gevolgen het heeft voor een slachtoffer wanneer deze niet, of onjuist, wordt geïdentificeerd. Het belang van aandacht en bewustzijn wordt benadrukt, zeker als het gaat over risicogebieden, zoals bepaalde stadsgebieden, bepaalde scholen en het leerwegondersteunend of praktijkonderwijs. Over de rol van scholen zegt dezelfde wijkagent:

“Dat wordt nog te weinig uitgelegd wat er kan gebeuren met je en wat voor consequenties het voor de toekomst kan hebben als je je inlaat met dit soort praktijken.” (Wijkagent)

Gesproken over aandacht en prioriteit wordt ook gewezen op de rol van de gemeente in keuzes die gemaakt worden in bezuinigingen en coronamaatregelen zoals eerder omschreven aan het einde van §5.4.2. Meer dan de helft van de geïnterviewde eerstelijns professionals uit de behoefte om (weer) meer aanwezig te zijn in de wijken. Niet enkel ter bevordering van de aandacht voor criminele uitbuiting, maar ook ter bevordering van de aandacht voor en betrokkenheid bij (kwetsbare) jeugd en bewoners in de wijken in het algemeen.

Over het belang van prioriteit voor criminele uitbuiting sluit één van de handhavers het interview met het volgende af:

“Ik heb persoonlijk het idee dat er een beetje dit wordt gedaan: ja, de problemen zijn er wel maar het is niet zo erg. Maar het is wél erg.” (Handhaver A)

5.5. Resumé

In dit hoofdstuk is ingegaan op de wijze waarop op dit moment de aanpak van criminele uitbuiting in Rotterdam vormgegeven wordt en naar de mogelijkheden die er zijn om deze aanpak te versterken. Uit de resultaten blijkt dat de groep eerstelijns professionals die in aanraking komen met (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting divers is.

Gelet op kennis ten aanzien van criminele uitbuiting vinden veel eerstelijns professionals het lastig om in te schatten hoe hun kennis is als het gaat om het herkennen van signalen van mensenhandel en criminele uitbuiting. Eerstelijns professionals die hierop getraind zijn, schatten hun kennis groter in en geven aan beter te weten wat te doen bij vermoedens van criminele uitbuiting. Bovendien zien zij ook vaker slachtoffers dan ongetrainde eerstelijns professionals. Niettemin geeft meer dan drie kwart van de bevraagde eerstelijns professionals aan nooit een dergelijke training gevolgd te hebben. Positief is wel dat bijna alle eerstelijns professionals benoemen dat zij hun kennis omtrent criminele uitbuiting graag willen vergroten.

Gelet op het handelingskader geeft minder dan een kwart van de eerstelijns professionals aan dat er op de werkplek afspraken bestaan over het omgaan met vermoedens van criminele uitbuiting. Niettemin laten de resultaten zien dat een meerderheid van de bevraagde respondenten ooit contact heeft opgenomen met iemand binnen de eigen organisatie of een andere organisatie naar aanleiding van vermoedens van criminele uitbuiting.

Eerstelijns professionals wijzen op een gebrek aan kennis, expertise en aandacht, een gebrek aan contact met de doelgroep en moeilijkheden in het signaleren van het dwangelement, hetgeen hen belemmert in zowel de (vroegtijdige) signalering van slachtoffers als in de (preventieve) aanpak van criminele uitbuiting. Ervaren wordt dat sociale media criminele uitbuiting vergemakkelijkt en versnelt, maar het zicht op en de aanpak van criminele uitbuiting belemmert.

Criminele uitbuiting is een relatief nieuwe vorm van mensenhandel, waarvoor in de afgelopen jaren langzaam aandacht komt in Nederland. Uit de officiële registraties over mensenhandel die de Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld jaarlijks publiceert, blijkt niettemin dat deze vorm van mensenhandel, zowel binnen de hulpverlening- als de strafrechtketen, nauwelijks wordt gesignaleerd.²³³ Dit neemt niet weg dat er geen criminele uitbuiting zou plaatsvinden in Nederland. In diverse onderzoeken komt naar voren dat criminele uitbuiting een blinde vlek is en het daadwerkelijk aantal slachtoffers en daders van criminele uitbuiting naar verwachting (aanzienlijk) hoger ligt dan op dit moment wordt waargenomen.²³⁴

De gemeente Rotterdam vormt geen uitzondering als het gaat om het beperkte zicht op criminele uitbuiting.²³⁵ Om die reden heeft de gemeente het Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel (CKM) verzocht een verkennend onderzoek uit te voeren naar de aard en omvang van criminele uitbuiting in Rotterdam. Met dit doel is een online vragenlijst uitgezet onder eerstelijns professionals, waarin zij onder meer zijn gevraagd naar hun ervaringen met (slachtoffers van) criminele uitbuiting. In totaal hebben 499 eerstelijns professionals die werkzaam zijn binnen de gemeente Rotterdam de vragenlijst ingevuld. Om meer inzicht te krijgen in de problematiek zijn daarnaast semigestructureerde interviews afgenomen met veertien eerstelijns professionals. In deze interviews is dieper ingegaan op hun waarnemingen en ervaringen met criminele uitbuiting en de uitdagingen die zij daarbij ervaren.²³⁶

De gekozen onderzoeksmethodiek kent een aantal beperkingen die van invloed zijn op de resultaten en op hoe deze geïnterpreteerd dienen te worden.²³⁷ De meest voorname is dat de eerstelijns professionals in dit onderzoek zijn gevraagd naar hun waarnemingen van, en ervaringen met, *vermoedelijke* slachtoffers van criminele uitbuiting. Dit betekent dat er geen sprake is van formeel vastgesteld slachtofferschap.²³⁸ Als gevolg hiervan kan niet kan worden uitgesloten dat personen die door de eerstelijns professionals in deze studie als slachtoffer zijn aangemerkt in de praktijk toch geen slachtoffer blijken te zijn (*false positive*). Het omgekeerde is echter ook

waar. Zo is het ook mogelijk dat eerstelijns professionals mogelijk in contact zijn gekomen met personen die *wél* slachtoffer waren, maar niet als zodanig zijn aangemerkt (*false negative*). Omwille van de leesbaarheid is in dit rapport gekozen om deze nuance te benoemen en wordt in dit hoofdstuk ook kortweg gesproken over slachtoffers.

In paragraaf 6.1 wordt gestart met de belangrijkste bevindingen. Vervolgens worden in paragraaf 6.2 de knelpunten en uitdagingen besproken die eerstelijns professionals in Rotterdam ervaren bij de aanpak van criminele uitbuiting. Het hoofdstuk sluit af met drie aanbevelingen (§6.3).

6.1. Belangrijkste bevindingen

Uit dit onderzoek blijkt dat bijna de helft (47%) van de eerstelijns professionals die aan dit onderzoek heeft deelgenomen in de afgelopen twee jaar in aanraking is gekomen met één of meerdere slachtoffers van criminele uitbuiting.²³⁹ Het merendeel van de eerstelijns professionals geeft daarbij aan dat zij (ook) direct contact hebben gehad met het slachtoffer, wat in de praktijk betekent dat zij bijvoorbeeld met het slachtoffer zelf gesproken hebben. Hoewel het ook hierbij gaat om vermoedens van criminele uitbuiting, zegt dit wel iets over de stevigheid van de waarnemingen. Bijna 60% van de eerstelijns professionals geeft aan dat zij in contact zijn gekomen met twee tot en met vijf slachtoffers. En 6% geeft aan de afgelopen twee jaar in aanraking te zijn geweest met elf of meer slachtoffers. Hoewel het goed mogelijk is dat een deel van de eerstelijns professionals refereren aan eenzelfde slachtoffer, is het aannemelijk dat het hier gaat om tientallen en mogelijk zelfs honderden slachtoffers van criminele uitbuiting die door eerstelijns professionals binnen de gemeente Rotterdam zijn waargenomen over een periode van twee jaar. Uit het onderzoek blijkt verder dat bijna de helft van de respondenten (48%) zich in de afgelopen twee jaar meer zorgen is gaan maken over criminele uitbuiting in het gebied waar zij werkzaam zijn, en dat 39% ook een toename heeft waargenomen in het aantal slachtoffers. Hoewel meer onderzoek nodig is om te komen tot een accuratere inschatting, blijkt uit deze studie niettemin dat er gegronde redenen zijn om aan te nemen dat criminele uitbuiting een niet te onderschatten probleem is binnen Rotterdam.

De bevindingen uit dit onderzoek leggen bovendien een zorgelijke discrepantie bloot tussen het aantal waargenomen slachtoffers door eerstelijns professionals in de gemeente Rotterdam en de officiële registraties. Zo werden in de periode 2015-2019 vijftien slachtoffers van criminele

233 Zie Nationaal Rapporteur, 2020; Nationaal Rapporteur, 2021.

234 Zie bijvoorbeeld Bos, et al., 2016; VNG en CoMensha, 2019; CKM, 2020.

235 Gemeente Rotterdam, 2021, p. 1.

236 Zie voor de hele onderzoeksopzet Hoofdstuk 3 Methodologie.

237 In Hoofdstuk 3 van dit onderzoek worden de beperkingen uitvoerig besproken.

238 De Nationaal Rapporteur (2018) merkt in zijn slachtoffermonitor ook op dat er geen formeel vastgestelde wijze is om slachtofferschap vast te stellen.

239 Totaal n=499, 47% staat gelijk aan n=233.

uitbuiting - waarvan vijf met de Nederlandse nationaliteit - door de politie-eenheid Rotterdam gemeld bij CoMensha.²⁴⁰ Het feit dat zo weinig slachtoffermeldingen vanuit de politie-eenheid Rotterdam zijn gemaakt, mag in het licht van dit onderzoek opvallend worden genoemd, zeker nu blijkt dat ruim acht op de tien eerstelijns professionals werkzaam bij de politie in Rotterdam aangeeft in de afgelopen twee jaar in contact te zijn geweest met een slachtoffer van criminele uitbuiting. De discrepantie tussen deze waarnemingen en de officiële registraties betekent dan ook dat er een belangrijke uitdaging ligt voor de gemeente Rotterdam om vermoedens van criminele uitbuiting op structurele wijze te verzamelen, zodat op basis van dit inzicht effectief beleid kan worden gemaakt om criminele uitbuiting tegen te gaan.

Uit het onderzoek blijkt dat eerstelijns professionals met name in contact komen met slachtoffers die worden gedwongen tot het plegen van financiële delicten. Zo worden voornamelijk slachtoffers gezien die gedwongen worden ingezet als katvanger, geldezel of worden gedwongen tot het afsluiten van een telefoonabonnement of ander producten op afbetaling. Deze bevindingen liggen in lijn met eerder onderzoek van Van Eijk en Matthijsse uit 2020 waaruit blijkt dat het aantal geldezels in Rotterdam in de afgelopen jaren is toegenomen, en dat het hierbij vaak gaat om kwetsbare jongeren, bijvoorbeeld vanwege een lichtverstandelijke beperking of schuldenproblematiek, die actief door criminelen worden benaderd.²⁴¹ Uit onderhavig onderzoek blijkt echter in tegenstelling tot het onderzoek van Van Eijk en Matthijsse dat hierbij ook veelvuldig sprake lijkt te zijn van het gebruik van dwangmiddelen door criminelen om personen tot het plegen van dit soort delicten te bewegen.

Het gedwongen vervaardigen, uithalen, vervoeren of verhandelen van drugs wordt door 30% van de eerstelijns professionals genoemd als vorm van criminele uitbuiting die zij in de afgelopen twee jaar hebben waargenomen. Daarmee is dit het meest genoemde niet-financiële delict waartoe slachtoffers in Rotterdam worden gedwongen. Op basis van (internationaal) onderzoek was op voorhand de verwachting dat dit percentage ten opzichte van de andere vormen van criminele uitbuiting hoger zou liggen. Zo blijkt bijvoorbeeld uit eerder onderzoek van het CKM dat 55% van de middelbare scholen zich zorgen maakt over het feit dat leerlingen worden uitgebuit door criminelen, waarbij de meeste zorgen uitgaan naar de drugscriminaliteit.²⁴² Ook in het Verenigd Koninkrijk zijn er vooral zorgen over minderjarigen die in de drugscriminaliteit worden uitgebuit. Zo werden hier alleen al in 2020 1.544 slachtoffers van druggerelateerde criminele

uitbuiting geregistreerd, waarvan het in ruim 80% van de gevallen minderjarige jongens betrof.²⁴³ Ook het feit dat Rotterdam in de afgelopen jaren een steeds meer centrale rol in de Nederlandse drugsindustrie speelt, schepde de verwachting dat eerstelijns professionals met name deze vorm van uitbuiting zouden signaleren.²⁴⁴

Er zijn echter een aantal mogelijke verklaringen voor het feit dat de eerstelijns professionals in dit onderzoek vaker gedwongen financiële delicten hebben waargenomen dan drugsdelicten. Zo zijn binnen dit onderzoek eerstelijns professionals vanuit het domein Werk, Financiën en Schulden oververtegenwoordigd en is het aannemelijk dat zij vanuit hun werkzaamheden vooral in aanraking komen met financieel kwetsbare personen en hebben zij ook, meer dan andere eerstelijns professionals, aandacht voor deze financiële kwetsbaarheid en inzicht in de financiële situatie van deze personen. Voorgaande maakt het aannemelijk dat eerstelijns professionals vanuit het domein Werk, Financiën en Schulden om die reden vooral zicht hebben op slachtoffers die worden gedwongen tot het plegen van financiële delicten. Ook worden financiële delicten mogelijk sneller en eenvoudiger opgemerkt dan druggerelateerde delicten. Zo stelt bijvoorbeeld de politie dat de pakkans als geldezel zeer groot is, aangezien banken verdachte transacties in beginsel altijd doorgeven aan hen en dat bovendien alle gegevens van de rekeninghouder bekend zijn.²⁴⁵ Het feit dat de eerstelijns professionals binnen dit onderzoek met name personen hebben waargenomen bij wie het vermoeden bestaat dat zij zijn gedwongen tot geldezel en/of katvanger, betekent ook niet automatisch dat dit geen verwevenheid heeft met drugscriminaliteit (of andere vormen van criminaliteit). Zoals naar voren komt in Hoofdstuk 2 kunnen katvangers en geldezels onderdeel uitmaken van andere vormen van (georganiseerde) criminaliteit met bijvoorbeeld het doel om criminelen uit het zicht van de autoriteiten te houden en/of geld wit te wassen.²⁴⁶ Om beter zicht te krijgen op de (mogelijke) verwevenheid tussen geldezels/katvangers en andere vormen van (georganiseerde) criminaliteit, waaronder drugscriminaliteit, is daarom vervolgonderzoek nodig.

Een andere mogelijke verklaring voor het feit dat drugscriminaliteit minder vaak is waargenomen, kan zijn gelegen in het feit dat eerstelijns professionals vanuit het domein Onderwijs in dit onderzoek ondervertegenwoordigd waren. In de praktijk bleek het een uitdaging om middelba-

240 Nationaal Rapporteur, 2020.

241 Van Eijk en Matthijsse, 2020.

242 CKM, 2020.

243 Home Office, 2021, p. 5.

244 Zie: <https://www.parool.nl/amsterdam/waarom-het-snelle-geld-uit-de-cokehandel-jongeren-blijft-lokken~b10996bf/> (laatst geraadpleegd op 18 oktober 2021).

245 In een nieuwsbericht stelt de politie zelfs dat de pakkans als geldezel "100%" is. Zie: [Opnieuw 24 geldezels aangepakt | politie.nl](#) (laatst geraadpleegd op 18 oktober 2021).

246 Ze over deze verwevenheid bijvoorbeeld ook Van Eijk en Matthijsse, 2020.

re scholen deel te laten nemen en was de respons vanuit het onderwijs beperkt. Vervolgonderzoek onder scholen is derhalve noodzakelijk om het beeld van criminele uitbuiting - en meer specifiek gedwongen drugscriminaliteit - in Rotterdam verder aan te scherpen.

Een andere zorgelijke bevinding is dat 40% van de eerstelijns professionals die vermoedens van criminele uitbuiting heeft waargenomen, aangeeft (ook) in aanraking te zijn gekomen met slachtoffers die zowel seksueel als crimineel zijn uitgebuit. Het gaat bijvoorbeeld om personen die, naast het uitvoeren van gedwongen prostitutiewerkzaamheden, ook worden ingezet voor het plegen van criminele feiten. Een belangrijk inzicht, omdat er weinig tot geen onderzoek is verricht naar de overlap tussen seksuele en criminele uitbuiting. Dit terwijl uit de Slachtoffermonitor van de Nationaal Rapporteur blijkt dat in de periode 2015-2019 in Nederland 185 mogelijke slachtoffers zijn gemeld bij CoMensha waarbij sprake was van beide vormen van mensenhandel.²⁴⁷ Ook het onderzoek van het CKM naar slachtoffers van criminele uitbuiting die in 2020 gebruikmaakte van Chat met Fier toont aan dat iets meer dan de helft van de slachtoffers aangaf ook seksueel te zijn uitgebuit.²⁴⁸ In vrijwel alle gevallen betrof het hierbij (minderjarige) vrouwen die door hun mensenhandelaar ook zijn gedwongen tot het rondbrengen of verhandelen van drugs. Een kanttekening bij dit onderzoek is dat het ging om 23 slachtoffers, een kleine respondentengroep. Niettemin is de link tussen seksuele en criminele uitbuiting op basis van dit onderzoek en eerder onderzoek zorgelijk te noemen en verdient deze bevinding nader onderzoek.

Wanneer wordt gekeken naar de achtergrond van de slachtoffers valt op dat een op de drie eerstelijns professionals²⁴⁹ aangeeft dat (vermoedelijke) slachtoffers het vaakst de Nederlandse nationaliteit hebben, wat betekent dat het slachtoffer in Nederland is geboren en is opgegroeid. Een scherp contrast met de officiële registraties, waaruit blijkt dat slechts vijf van de vijftien meldingen door de Rotterdamse politie betrekking hadden op Nederlandse slachtoffers. Naast Nederlandse slachtoffers worden ook niet-Europese slachtoffers²⁵⁰ en Europese slachtoffers²⁵¹ genoemd door de eerstelijns professionals.

Uit het onderzoek blijkt verder dat eerstelijns professionals weinig verschil zien in de achtergrond van slachtoffers als het gaat om de vorm van criminaliteit waartoe zij worden gedwongen. Met betrekking tot de leeftijd valt op dat bijna 75% van de respondenten aangeeft dat de

slachtoffers met wie zij in aanraking zijn gekomen, meerderjarig waren. Een opvallend resultaat met het oog op eerder onderzoek, waarin het juist voornamelijk minderjarige slachtoffers waren die in beeld kwamen.²⁵² Naar verwachting wordt dit ook verklaard door het gegeven dat binnen dit onderzoek vooral eerstelijns professionals vanuit het domein Financiën, Werk en Schulden zijn oververtegenwoordigd terwijl respondenten vanuit het domein Onderwijs slechts in beperkte mate hebben deelgenomen aan het onderzoek. Tot slot blijkt dat de eerstelijns professionals in dit onderzoek bijna net zo vaak met vrouwelijke als mannelijke slachtoffers in aanraking zijn gekomen, waarbij laatstgenoemde slachtoffers wel vaker binnen de drugscriminaliteit lijken te worden uitgebuit.

Uit het onderzoek blijkt dat de slachtoffers van criminele uitbuiting in Rotterdam vaak te kampen hebben met een (zeer) kwetsbare achtergrond, waarbij veelal sprake is van meervoudige problematiek. Meer dan de helft van de eerstelijns professionals geeft aan dat bij de slachtoffers sprake is van een licht verstandelijke beperking. Een gevolg hiervan is dat slachtoffers de gevolgen van hun handelen minder goed kunnen overzien en minder goed bestand zijn tegen de wervingstactieken van de criminelen. Bovendien gaat het hier om jongeren met een sterke drang om onderdeel uit te maken van een groep, waarop handig wordt ingespeeld. Ook komt in het onderzoek naar voren dat een deel van de slachtoffers al op zeer jonge leeftijd voor de eerste keer wordt benaderd. Zo geven vrijwel alle geïnterviewden aan dat het eerste contact tussen dader(s) en slachtoffer(s) vaak al rond de leeftijd van twaalf jaar wordt gelegd, en dat slachtoffers vervolgens stap voor stap worden ingepalmd. Slachtoffers groeien veelal op binnen sociaaleconomisch zwakkere milieus, waarin bijvoorbeeld sprake is van armoede en schulden, scheiding en eenoudergezinnen, of criminaliteit. Vooral de armoede die slachtoffers ervaren, wordt in de interviews als oorzaak genoemd. Volgens de eerstelijns professionals die zijn geïnterviewd is er daarnaast ook een gebrek aan rolmodellen in de omgeving waarin deze slachtoffers opgroeien en worden zij geconfronteerd met andere, vaak oudere, personen in de wijk die via de criminaliteit wél over dure spullen beschikken, en status en aanzien hebben verworven binnen de wijk. Het zijn vooral de meest kwetsbare en makkelijk te beïnvloeden jongeren die vervolgens een gemakkelijk doelwit lijken te zijn. Het feit dat de slachtoffers het gevoel hebben dat zij zelf hebben gekozen voor de criminaliteit maakt ook dat zij zichzelf vaak niet als slachtoffer maar als dader identificeren, wat ook bijdraagt aan hun kwetsbaarheid.

De rol van sociale media wordt daarbij genoemd als versterkende factor, aangezien criminaliteit op deze platforms wordt verheerlijkt en genormaliseerd en dit daarmee de illusie wekt dat het

²⁴⁷ Nationaal Rapporteur, 2020, p. 27.

²⁴⁸ CKM, 2021.

²⁴⁹ n=79.

²⁵⁰ n=64.

²⁵¹ n=36.

²⁵² Zie bijvoorbeeld CKM, 2020; CKM, 2021; Home Office, 2021; Nijenhuis, 2016; „De Witte en Phelivan, 2014.

een eenvoudige manier is om geld en status te vergaren. Daarnaast wordt sociale media volgens een deel van de geïnterviewde eerstelijns professionals ook actief gebruikt om slachtoffers te werven. Onderhavig onderzoek bevestigt daarmee de bevindingen uit eerder onderzoek van Roks en Van den Broek uit 2017 naar het werven van potentiële geldezels via sociale media uit in de Rotterdamse wijk Spangen, maar laat zien dat dit ook in andere gebieden in de gemeente plaatsvindt.²⁵³ Dit maakt dat de online leefomgeving een belangrijke locatie dient te zijn voor het inzetten van zowel preventieve als beschermende en repressieve maatregelen om te voorkomen dat kwetsbare jongeren door criminelen worden geronseld.

De kwetsbare achtergrond komt tot slot ook naar voren wanneer gekeken wordt naar de locaties waar de slachtoffers worden geronseld. Zo geeft bijna een vijfde van de eerstelijns professionals aan dat slachtoffers worden benaderd op middelbare scholen, waarbij het in de meeste gevallen gaat om een praktijkschool. In enkele gevallen wordt zelfs de basisschool genoemd als locatie waar criminelen in contact komen met slachtoffers. Ook noemt 12% van de respondenten een zorg- of begeleid wonen instelling als wervingslocatie. Hoewel uit de interviews blijkt dat het met name gaat om subtiele vormen van dwang, zoals het misbruik maken van een kwetsbare positie, geeft bijna een derde van de eerstelijns professionals aan dat er wel degelijk gebruik wordt gemaakt van (dreiging met) fysiek geweld. Ook blijkt uit de interviews dat, wanneer een persoon eenmaal vastzit in de fuik van de daders, hij of zij hier maar moeilijk uitkomt.

De achtergrond van de slachtoffers die in dit onderzoek naar voren komt, vertoont sterke overeenkomsten met de slachtoffers van criminele uitbuiting die zijn gesignaleerd in het Verenigd Koninkrijk.²⁵⁴ De overeenkomst ligt met name in de kwetsbare achtergrond. Uit onderzoek in het Verenigd Koninkrijk blijkt dat het ook daar vaak gaat om jongeren met een licht verstandelijk beperking of jongeren die opgroeien binnen disfunctionele gezinnen. Ook is er veelal sprake van armoede, eenzaamheid en psychische problematiek.²⁵⁵ De bevindingen uit onderhavig onderzoek sluiten ook aan op recent onderzoek naar de achtergrond van minderjarigen in Amsterdam die al op jonge leeftijd worden ingezet door drugscriminelen om klusjes te doen.²⁵⁶ Ook uit dit onderzoek blijkt dat criminelen actief jongeren rekruteren die zijn opgegroeid binnen een sociaaleconomisch kwetsbaar milieu, bijvoorbeeld vanwege armoede, of waarbij sprake is van psychische problematiek, waardoor zij gemakkelijk te beïnvloeden zijn. Steeds vaker zetten zij al

op zeer jonge leeftijd, soms zelfs al op tienjarige leeftijd, hun eerste stappen in het drugsircuit en kunnen ze de consequenties van hun gedrag niet overzien. Wanneer zij eenmaal de eerste stap binnen de drugscriminaliteit hebben gezet, kunnen zij er niet of heel lastig uit. De sterke overeenkomsten tussen onderhavig onderzoek en voornoemde onderzoeken in de achtergrond van slachtoffers en modus operandi van daders roept dan ook de vraag op of verwevenheid tussen ondermijnende (drugs)criminaliteit en criminele uitbuiting niet veel groter is dan op dit moment wordt aangenomen.

Het onderzoek toont tot slot dat het grotendeels aan kennis ontbreekt als het gaat over de dergroepen in Rotterdam. Zo geeft slechts 7% van de eerstelijns professionals aan dat zij goed zicht hebben op wie de criminelen zijn die zich richten op het werven van slachtoffers. In de interviews wordt niettemin een voorzichtig beeld geschetst van wie de daders zijn. Vaak gaat het daarbij om wat oudere personen in de wijk met status en geld, die al vaker in aanraking zijn gekomen met politie. Bij gebrek aan (andere) rolmodellen, weten zij veel invloed uit te oefenen op met name de meest kwetsbare jongens en meiden in hun buurt en een deel van hen te ronselen voor het uitvoeren van criminele klusjes. Zij gaan daarbij zowel individueel als in groepsverband te werk. Hoewel het zicht op de criminelen in Rotterdam, en de wijze waarop zij te werk gaan, nog zeer beperkt is, lijkt dit evenwel voorzichtig aan te sluiten op hetgeen reeds bekend is over de modus operandi van dergroepen in het Verenigd Koninkrijk.²⁵⁷ Met het doel om repressieve maatregelen te kunnen vormgeven teneinde daders te kunnen aanpakken enerzijds, en slachtoffers te kunnen beschermen anderzijds, is het echter van belang dat snel beter zicht komt op wie de daders zijn, hoe zij te werk gaan en welke interventies kunnen worden toegepast om hen te stoppen.

6.2. Gesignaleerde knelpunten in de aanpak

De eerstelijns professionals zijn eensgezind in hun opvatting dat de aanpak van criminele uitbuiting in Rotterdam verbetering behoeft. Uit het onderzoek blijkt namelijk dat slechts 9% van de eerstelijns professionals van mening is dat het lukt om de personen die anderen in de criminaliteit dwingen goed aan te pakken. Bovendien vindt 8% van hen dat er voldoende maatregelen worden genomen om te voorkomen dat kwetsbare personen worden geronseld in de buurt waarin zij werken. Dit laat zien dat eerstelijns professionals zowel op het gebied van repressie, als preventie en bescherming ruimte zien voor verbetering.

In de vragenlijsten en interviews die ten behoeve van dit onderzoek zijn uitgevoerd, komen vijf

²⁵³ Roks en Van den Broek, 2017.

²⁵⁴ Children's Commissioner, 2019, p. 17-20.

²⁵⁵ Zie bijvoorbeeld het onderzoek van Firmin, 2018.

²⁵⁶ Zie bijvoorbeeld het onderzoek van de Politie (2021), waarbij is gekeken naar minderjarigen die in de drugscriminaliteit belanden.

²⁵⁷ Zie bijvoorbeeld: HM Government, 2018; Robinson, McLean & Densley, 2019.

knelpunten naar voren met betrekking tot de aanpak van criminele uitbuiting in Rotterdam.

Gebrek aan kennis en expertise

Uit het onderzoek komt naar voren dat er veel winst is te behalen in het vergroten van de kennis en expertise rondom het thema criminele uitbuiting. Zo heeft bijna vier op de vijf eerstelijns professionals (78%) binnen dit onderzoek geen opleiding of training gevolgd over het herkennen en doorzetten van signalen van mensenhandel. Van de 22% die wel een training over mensenhandel heeft gevolgd, geeft meer dan de helft aan dat er geen aandacht was voor het onderwerp criminele uitbuiting binnen deze training. Voorts valt op dat ongeveer een derde van de respondenten (36%) het (helemaal) eens is met de stelling dat zij weten wat zij moeten doen bij vermoedens van criminele uitbuiting. Deze studie laat bovendien zien dat training helpt. Zo blijkt dat getrainde eerstelijns professionals significant vaker aangeven dat zij weten hoe te handelen bij vermoedens van criminele uitbuiting dan eerstelijns professionals die geen training gevolgd hebben. Ook blijkt dat eerstelijns professionals die getraind zijn vaker in aanraking komen met slachtoffers van criminele uitbuiting. Dit ondersteunt de assumptie dat het trainen van eerstelijns professionals een effectieve bijdrage levert aan de signalering van criminele uitbuiting. Het feit dat 95% van alle eerstelijns professionals binnen dit onderzoek aangeeft een (korte) training te willen volgen indien hen dit wordt aangeboden, geeft ook aan dat er onder eerstelijns professionals een brede behoefte bestaat.

In het onderzoek valt verder op dat bijna een kwart van de eerstelijns professionals aangeeft dat zij, ondanks dat zij in aanraking zijn gekomen met slachtoffers van criminele uitbuiting, geen contact hebben opgenomen met een andere instantie en dat zij óók de signalen niet hebben vastgelegd in een dossier. Dit komt mogelijk voort uit het feit dat, zoals uit de interviews blijkt, een deel van de eerstelijns professionals niet goed weet waar zij met signalen of vermoedens terecht kunnen, of naar wie zij een mogelijk slachtoffers kunnen doorverwijzen. Daarbij geven zij aan dat er op dit moment ook geen plek is waar zij terecht kunnen met vragen of voor advies.

Tot slot onderstreept dit onderzoek niet alleen het belang van het trainen van eerstelijns professionals, maar ook dat daarnaast meer aandacht nodig is voor deze problematiek binnen de organisaties waar zij werken. Zo geeft 80% van de respondenten aan dat op hun werkplek geen afspraken bestaan over hoe om te gaan met vermoedens van criminele uitbuiting of dat zij hiervan niet op de hoogte zijn.

Gebrek aan contact met de doelgroep

Een tweede knelpunt dat in dit onderzoek naar voren komt is dat eerstelijns professionals maar moeilijk in contact komen en blijven met (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting. Dit terwijl volgens hen juist hier de sleutel ligt in het voorkomen en/of tijdig signaleren van

criminele uitbuiting. Het gebrek aan (duurzaam) contact wordt onder meer veroorzaakt doordat slachtoffers zich vrijwel nooit uit zichzelf melden bij hulpinstanties. Dit komt volgens eerstelijns professionals onder meer vanwege de angst die zij hebben voor de criminelen die hen dwingen tot het plegen van criminaliteit of vanwege het feit dat zij zichzelf niet zien als slachtoffer, bijvoorbeeld omdat zij in eerste instantie zelf hebben ingestemd met het plegen van het crimineel feit. Ingeval van laatstgenoemde is er sprake van een extra barrière voor slachtoffers om te melden, namelijk dat zij bang zijn te worden vervolgd voor het delict dat zij hebben gepleegd. Een risico dat in de praktijk ook reëel is.²⁵⁸

In de interviews geven de eerstelijns professionals aan dat het – voor het in contact komen en blijven met de doelgroep – van cruciaal belang is om zichtbaar aanwezig te zijn in de wijken. Tegelijkertijd geven zij aan dat in de laatste jaren juist op dit punt is bezuinigd in Rotterdam, en dat zij hierdoor steeds minder tijd en mogelijkheden hebben om te investeren in het leggen van contact met jongeren. Het gevolg hiervan is dat signalen, en daarmee slachtoffers, gemist worden. Hun oproep om proactief te investeren in het leggen van contact sluit daarmee aan op de recente oproep die de Rotterdamse hoofdcommissaris van de politie deed om meer te investeren in preventie, en daarbij vooral de (aanwezigheid in de) wijken te versterken.²⁵⁹

Bewijzen van dwang

De meeste eerstelijns professionals geven in de interviews aan dat zij het complex vinden om het dwangelement bij (vermoedelijke) slachtoffers vast te stellen, en daarbij vooral te beoordelen wanneer het moment is gekomen dat sprake is van voldoende dwang om te komen tot slachtofferschap. Dit is met name van belang wanneer ze een afweging moeten maken of de persoon in kwestie een mogelijk slachtoffer of een mogelijke dader is. Als redenen waarom dit complex is, wordt aangevoerd dat slachtoffers zelden tot nooit over hun situatie willen verklaren, wat het inschatten van het slachtofferschap bemoeilijkt. Hierdoor baseren eerstelijns professionals zich in de praktijk op hun eigen waarnemingen (bijvoorbeeld een niet-pluis gevoel) in combinatie met evidente kwetsbaarheden die bij het slachtoffer aanwezig zijn, zoals een jonge leeftijd en/of een lichtverstandelijke beperking.

Uit eerder onderzoek naar slachtoffers van seksuele uitbuiting blijkt dat zij in veel gevallen om vergelijkbare redenen ook niet willen meewerken aan strafrechtelijk onderzoek naar hun dader

258 Nationaal Rapporteur, 2019b, p.88.

259 Zie: <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2397954-in-rotterdam-en-amsterdam-worden-zo-n-40-000-lijntjes-per-dag-gesnoven> (laatst geraadpleegd 18 oktober 2021).

noch dat zij zichzelf als slachtoffer identificeren.²⁶⁰ In de afgelopen jaren is om die redenen geïnvesteerd in de contact- en verklaringsbereidheid tussen slachtoffers van specifiek seksuele uitbuiting en de politie.²⁶¹ Dit onderzoek geeft aanleiding om ook na te denken over hoe de contact- en verklaringsbereidheid van slachtoffers van criminele uitbuiting kan worden vergroot, ook met het doel om zicht te krijgen op mogelijke en ingezette dwangmiddelen door daders.

Rol sociale media

Ook de rol van sociale media komt naar voren in de interviews als knelpunt in de aanpak van criminele uitbuiting. Enerzijds wordt gesteld dat criminelen sociale mediakanalen misbruiken om in contact te komen met (potentiële) slachtoffers. Daarbij maken zij vaak gebruik van gesloten kanalen, waardoor het moeilijk is voor een derde om zicht te krijgen op hetgeen zich online afspeelt tussen criminelen en mogelijke slachtoffers. Anderzijds speelt sociale media ook een rol in het verheerlijken en normaliseren van crimineel gedrag en draagt het volgens respondenten daarmee bij aan de impressie dat het plegen van criminaliteit een gemakkelijke manier is voor het verkrijgen van geld en aanzien. Vooral voor kwetsbare personen kan dit een belangrijke drijfveer zijn om zich te laten inpalmen door criminelen, nu zij de gevolgen van hun handelen vaak niet goed kunnen inschatten of door hun situatie minder gevoelig zijn voor de risico's en/of minder hebben te verliezen. Dit lijkt volgens de eerstelijns professionals die zijn geïnterviewd vaker te spelen bij criminaliteit waarbij niet direct sprake is van zichtbare schade, zoals het witwassen van geld, en waarbij personen niet altijd weten dat zij zich schuldig maken aan een strafbaar feit.²⁶² Een uitdaging die uit de interviews naar voren komt is dan ook om het zicht op het ronselen via sociale media te vergroten en het verheerlijken van criminaliteit op sociale media tegen te gaan.

Prioriteit en aandacht voor criminele uitbuiting

Een laatste en veelgenoemd knelpunt dat uit dit onderzoek naar voren komt, is dat de eerstelijns professionals aangeven dat er binnen Rotterdam onvoldoende aandacht en prioriteit is voor criminele uitbuiting. Respondenten geven aan dat er nog weinig aandacht is voor de problematiek, zowel bij eerstelijns professionals die mogelijk in contact komen met slachtoffers als

bij jongeren en hun ouders zelf. Het gebrek aan bewustzijn over (de ernst en gevolgen van) criminele uitbuiting leidt er volgens enkele eerstelijns professionals mogelijk ook toe dat er onvoldoende prioriteit is om ook daadwerkelijk in de aanpak te investeren, zoals in het opvolgen van signalen, het investeren in training, in het proactief aanwezig zijn in de wijken én in het formuleren van beleid op de werkplek als er sprake is van een vermoeden van criminele uitbuiting.

6.3. Aanbevelingen

De bevindingen uit dit onderzoek resulteren in drie aanbevelingen die zijn gericht aan de gemeente Rotterdam.

1. Investeer in duurzaam contact met de doelgroep en versterk de aanpak in de wijken

Uit onderhavig onderzoek komt naar voren dat het eerstelijns professionals om diverse redenen niet goed lukt om in contact te komen en te blijven met (vermoedelijke en potentiële) slachtoffers van criminele uitbuiting, terwijl dit volgens hen juist van cruciaal belang is om slachtofferschap te kunnen voorkomen en/of vroegtijdig te signaleren. Voor het (proactief) leggen van contact met de doelgroep is het volgens de respondenten van essentieel belang om (meer) aanwezig te zijn in de wijken. Want criminele uitbuiting is bij uitstek een zogeheten haaldelict. Tegelijkertijd geven de respondenten aan dat juist op dit punt in de afgelopen jaren is bezuinigd, hetgeen als grote belemmering wordt ervaren in het verkrijgen van zicht op de problematiek en op het contact met de doelgroep. Dit wordt ook ondersteund door de resultaten uit dit onderzoek, waaruit blijkt dat slechts 8% van de eerstelijns professionals aangeeft dat er voldoende maatregelen worden genomen om te voorkomen dat kwetsbare personen worden geronseld door criminelen in de wijk waar zij werkzaam zijn.

Bovendien blijkt uit dit onderzoek dat er ook veel winst valt te behalen met betrekking tot het aanpakken van daders. Zo geeft minder dan één op de tien eerstelijns professionals aan dat het in het gebied waar hij of zij werkzaam is, lukt om daders van criminele uitbuiting aan te pakken, en heeft slechts 7% goed zicht op wie de daders zijn. Het vergroten van de aanwezigheid in de wijken kan daarmee, naast het vroegtijdig signaleren van slachtofferschap, ook bijdragen aan het creëren van kennis over wie de dadergroepen zijn en over hoe zij te werk gaan. Deze opgedane kennis kan vervolgens worden gebruikt voor het vormgeven van een repressieve aanpak richting de criminelen die slachtoffers ronselen en uitbuiten.

Voor zowel het voorkomen en signaleren van slachtofferschap als voor het aanpakken van daders is het daarbij van belang dat naast het investeren in de fysieke aanwezigheid in de wijken, óók wordt geïnvesteerd in de aanwezigheid op sociale media. Het onderzoek laat immers zien dat sociale media een belangrijke locatie is waar daders en slachtoffers met elkaar in contact komen.

²⁶⁰ Zie bijvoorbeeld CKM, 2018. Ook internationaal onderzoek laat zien dat veel slachtoffers niet willen verklaren over hetgeen hen overkomen is. Zie bijvoorbeeld: Farrell et al., 2014; Matos et al., 2018.

²⁶¹ Zie bijvoorbeeld de proeftuin aangiftebereidheid die de politie, het OM en CKM in 2021 zijn gestart.

²⁶² Zie bijvoorbeeld onderzoek van de Saxion Hogeschool, waaruit blijkt dat een aanzienlijk deel van de geldezers niet op de hoogte is dat hetgeen wat zij doen strafbaar is. Zie: <https://www.saxion.nl/nieuws/2021/02/je-bankrekening-beschikbaar-stellen-saxion-onderzoek-naar-de-aanpak-van-money-muling> (laatst geraadpleegd op 18 oktober 2021).

Bovendien worden deze platforms gebruikt voor het normaliseren van criminaliteit, hetgeen met name voor kwetsbare jongeren de drempel om op ronselverzoeken van daders in te gaan verlaagt.

Investeren in het voorkomen en (vroeg)signaleren van slachtofferschap van criminele uitbuiting is in de eerste plaats van belang voor het beschermen van slachtoffers. Tegelijkertijd blijkt uit dit onderzoek dat de scheidslijn tussen dader en slachtoffer soms broos is, en dat de slachtoffers van vandaag de daders van morgen kunnen zijn. Het is dan ook om die reden van belang om te investeren in het vergroten van het zicht op zowel de slachtoffers als op de daders en in het weerbaar maken van de wijken waarin zij opgroeien.

Aanbeveling 1. Investeer in het (proactief) leggen van duurzaam contact met (vermoedelijke en potentiële) slachtoffers van criminele uitbuiting, in het vergroten van het zicht op daders, en versterk de aanpak in de wijken.

2. Vergroot de kennis en expertise over criminele uitbuiting bij eerstelijns professionals

Dit onderzoek toont aan dat bij de eerstelijns professionals slechts in beperkte mate kennis en expertise aanwezig is rondom het thema criminele uitbuiting en dat slechts een klein deel weet hoe te moeten handelen bij vermoedens. Tegelijkertijd komt uit het onderzoek naar voren dat eerstelijns professionals die wél een training hebben gevolgd zichzelf niet alleen beter in staat achten om signalen te herkennen, maar óók vaker situaties van criminele uitbuiting waarnemen. Dit impliceert dat het trainen van eerstelijns professionals ook daadwerkelijk bijdraagt aan het signaleren, en daarmee het vergroten van de kans op bescherming van slachtoffers van criminele uitbuiting.

Het trainen van eerstelijns professionals over de signalen van criminele uitbuiting, en over hoe opvolging te geven aan deze signalen, kan bovendien bijdragen aan het verkleinen van de discrepantie tussen het aantal waargenomen slachtoffers door eerstelijns professionals in de gemeente Rotterdam en het aantal slachtoffers in de officiële registraties, hetgeen leidt tot beter zicht op de problematiek. Gedegen kennis over wie de slachtoffers zijn en waar en op welke wijze zij worden geworven, geeft belangrijke handvatten voor het vormgeven van interventies. Het is om die reden van belang dat binnen deze trainingen dan ook specifiek op dit punt aandacht komt, zodat de gemeente Rotterdam vermoedens van criminele uitbuiting op structurele wijze kan verzamelen.

Naast het vergroten van de kennis en expertise bij eerstelijns professionals is het bovendien van belang om ook aandacht te hebben voor de organisaties waarvoor zij werken, aangezien slechts 20% van de eerstelijns professionals aangeeft dat er op hun werkplek afspraken bestaan over het handelen naar aanleiding van vermoedens van criminele uitbuiting.

Het vergroten van de kennis en expertise over criminele uitbuiting bij eerstelijns professionals is in het bijzonder van belang, nu zij in veel gevallen de eerste persoon zijn die een (vermoedelijk) slachtoffer waarnemen en zij in staat zijn om als eerste te kunnen handelen. Hun handelen op signalen kan daarmee een doorslaggevende rol spelen met betrekking tot de vraag of iemand als (mogelijk) slachtoffer of (mogelijke) dader wordt aangemerkt, met alle gevolgen van dien. Het is om die reden positief dat 95% van de eerstelijns professionals aangeeft een training te willen volgen over dit onderwerp.

Aanbeveling 2. Train eerstelijns professionals in Rotterdam in het herkennen en doorzetten van signalen van criminele uitbuiting en draag tevens zorg voor een helder beleid over wat te doen bij vermoedens van criminele uitbuiting.

3. Vervolgonderzoek naar middelbare scholen

Tot slot is het slechts in beperkte mate gelukt om via deze onderzoeksmethode eerstelijns professionals werkzaam binnen het domein Onderwijs te laten deelnemen. Dit terwijl eerder onderzoek heeft aangetoond dat juist op middelbare scholen in Nederland vaak vermoedens bestaan dat leerlingen door criminelen worden uitgebuit, en dat de zorgen hierover bovendien zijn toegenomen in recente jaren. De ondervertegenwoordiging van eerstelijns professionals vanuit het onderwijs heeft naar verwachting gezorgd voor een vertekening van de resultaten in dit onderzoek. Zo hebben relatief weinig waarnemingen van slachtofferschap door eerstelijns professionals betrekking op minderjarigen, en hadden veel vormen van gedwongen criminaliteit betrekking op financiële delicten. Op basis van de literatuur werd juist verwacht dat het percentage waarnemingen van minderjarigen die worden uitgebuit binnen de drugscriminaliteit hoger zou liggen. Bovendien blijkt uit dit onderzoek dat, ondanks het grotendeel ontbreken van professionals vanuit het onderwijs, bijna één op de vijf eerstelijns professionals aangeeft dat slachtoffers worden geworven op onderwijsinstellingen in Rotterdam. Om derhalve een beter beeld te krijgen van criminele uitbuiting met het doel een effectievere aanpak neer te leggen, is het van belang om vervolgonderzoek uit te voeren naar de ervaringen van middelbare scholen met criminele uitbuiting in Rotterdam.

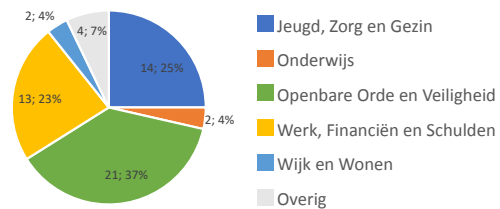
Aanbeveling 3. Verricht vervolgonderzoek naar de ervaring met criminele uitbuiting op en rondom middelbare scholen in Rotterdam.

- Bos, K. Loyens, V. Nagy & B. Oude Breuil (2016). *Uitbuiting van minderjarigen in de criminaliteit in Nederland*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel (2018). *Aangifte doe je niet*. Den Haag: CKM.
- Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel (2020). *Dader of slachtoffer? Criminele uitbuiting; een verkenning onder scholen*. Den Haag: CKM.
- Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel (2021). *Onzichtbare slachtoffers van mensenhandel 2021*. Den Haag: CKM.
- Children's Commissioner for England (2019). *Keeping kids safe: improving safeguarding responses to gang violence and criminal exploitation*. London: Children's Commissioner for England.
- Densley, J. (2018). Gang joining. *Oxford Research Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. doi:10.1093/acrefore/9780190264079.013.437
- De Witte, I. & Pehlivan, M. (2015). *Vulnerability of Bulgarian and Romanian Children to Trafficking in The Netherlands and in Brussels*. The Netherlands: Defence for Children/ECPAT.
- Farrell, A., Owens, C. & McDevitt, J. (2014). New laws but few cases: understanding the challenges to the investigation and prosecution of human trafficking cases. *Crime, Law and Social Change*, 61, 139–168.
- Firmin, C. (2018). *Abuse between young people*. Abingdon, UK: Routledge.
- I&O Research (2019). *Gezamenlijk Veiligheidsbeeld regio Rotterdam 1e helft 2020*. Amsterdam: I&O Research.
- Home Office (2020). *Modern slavery: National referral mechanism and duty to notify statistics*. London: Home Office.
- HM Government (2018). *2018 annual report on modern slavery*. Home Secretary.
- Knowsley Safeguarding Children's Board. (2017). *Preventing and tackling the criminal exploitation of children*.
- Malm, A. & Bichler, G. (2013). Using friends for money: the positional importance of money launderers in organized crime. *Trends in Organized Crime*, 16(4), 365–381.
- Matos, M., Goncalves, M. & Maia, A. (2018). Human trafficking and criminal proceedings in Portugal: discourses of professionals in the justice system. *Trends in Organized Crime*, 21, 370–400.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2016). *Zicht op kwetsbaarheid*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2017). *Tiende rapportage mensenhandel*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2018). *Slachtoffermonitor mensenhandel 2013-2017*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2019a). *Dadermonitor mensenhandel 2013-2017*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2019b). *Slachtoffermonitor mensenhandel 2014-2018*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2020). *Slachtoffermonitor mensenhandel 2015-2019*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2021). *Dadermonitor mensenhandel 2015-2019*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.
- Nijenhuis, R. (2016). *Leren signaleren. Een onderzoek naar de signalering van criminele uitbuiting en gedwongen bedelarij door de politieorganisatie*. Groningen: Nationale politie.
- Oerlemans, J., Custers, B., Pool, R. & Cornelisse, R. (2016). *Cybercrime en witwassen: Bitcoins, online dienstverleners en andere witwasmethoden bij banking malware en ransomware*. Den Haag: WODC.
- Pepin, S. (2018). *County lines exploitation in London*.
- Politie (2021). *Dealers in de dop*. Amsterdam: politie.
- Robinson, R., McLean, R. & Densley, J. (2019). Working County Lines: Child Criminal Exploitation and Illicit Drug Dealing in Glasgow and Merseyside. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 63(5), 694–711.
- Roks, R. & Van den Broek, J. (2017). #HOUHETSTRAAT: straatcultuur op sociale media?, *Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit*, (7)3, 31–50.
- Villacampa, N., & Torres, N. (2017). Human trafficking for criminal exploitation. The failure to identify victims. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 23, 393–408.
- Gemeente Rotterdam (2021). *Regionale Mensenhandelmonitor*. Rotterdam: gemeente Rotterdam.
- Schram, J., Scherpenisse, J. & Van Twist, M. (2018). *Zweven en Zwoegen op Zuid*. Den Haag: NSOB.
- Schoenmakers, Y., Bremmers, B., & van Wijk, A. (2012). *Oosterse teelt: Vietnamezen in de hennep-teelt*. Arnhem: Bureau Beke.
- Staring, R., Bisschop, L., Roks, R., Brein, E. & van den Bunt, H. (2019). *Drugscriminaliteit in de Rotterdamse haven: aard en aanpak van het fenomeen*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Staring, R., Engbersen, G., Moerland, H., de Lange, N., Verburg, D., Vermeulen, E. & Weltevrede, A. (2005). *De sociale organisatie van mensensmokkel*. Amsterdam: Kerckebosch
- Storrod, M., & Densley, J. (2017). "Going viral" and "going country": The expressive and instrumental activities of street gangs on social media. *Journal of Youth Studies*, 20, 677–696.
- Van Eijk, G. & Matthijsse, S. (2020). *Schulden en criminaliteit. Literatuuronderzoek en interviews met Rotterdamse sleutelfiguren*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Van Schilfgaarde, P. (2009). *Van de BV en de NV*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Van Wijk, A. & Bremmers, B. (2011). *Snelle jongens: Een onderzoek naar drugsrunners en daaraan gerelateerde problematiek in Limburg-Zuid*. Arnhem: Bureau Beke.
- Verhoeven, M., van Gestel, B., de Jong, D., Kleemans, E. (2015). Relationships between suspects and victims of sex trafficking. *Eur. J. Crim. Policy Res*, 21, 49–64.
- Versprille, I. (2016). *De katvanger in beeld*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.
- Villacampa, N., & Torres, N. (2017). Human trafficking for criminal exploitation. The failure to identify victims. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 23, 393–408.
- VNG & CoMensha (2019). *Aanpak mensenhandel in gemeente*.
- Wissink, I. (2021) *If it's too good to be true, it's too good to be true': Een verkenning van de literatuur*

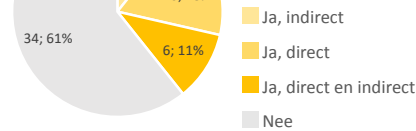
BIJLAGE A. FACTSHEETS STADSGBIEDEN

A.1 Het beeld van Stadscentrum

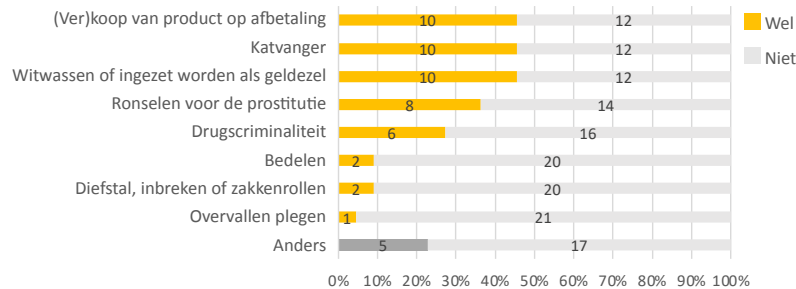
56 respondenten zijn werkzaam in het Stadscentrum



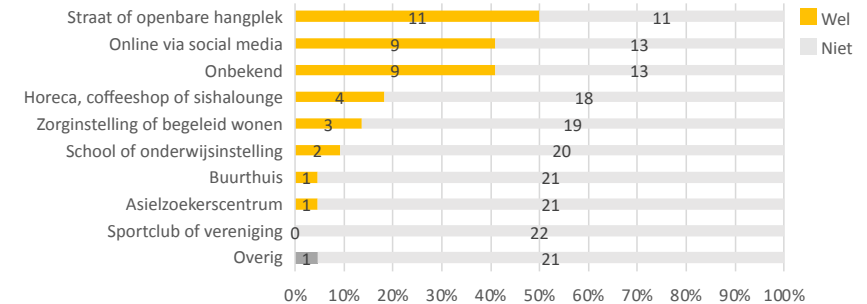
22 respondenten zijn in de afgelopen twee jaar in aanraking geweest met (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting (n=56)



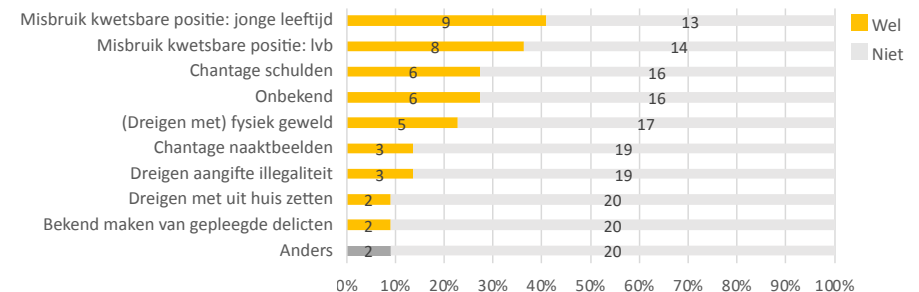
Vormen van gedwongen criminaliteit (n=22)



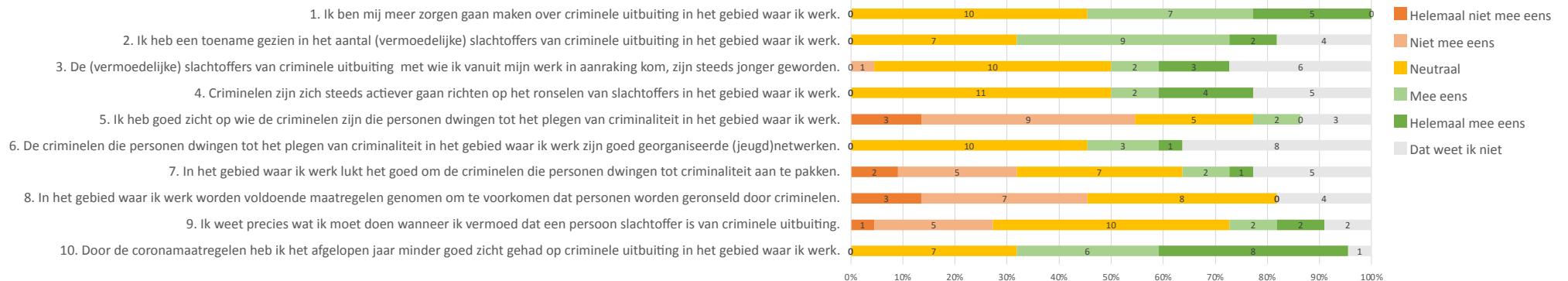
Locaties waar (vermoedelijke) slachtoffers werden geworven of geronseld (n=22)



Manieren waarop (vermoedelijke) slachtoffers zijn gedwongen (n=22)

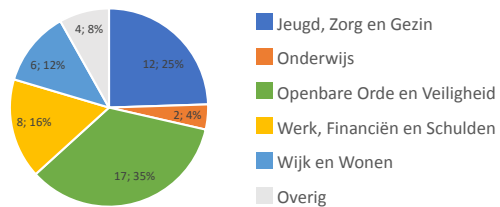


Stadscentrum in de afgelopen twee jaar (n=22)

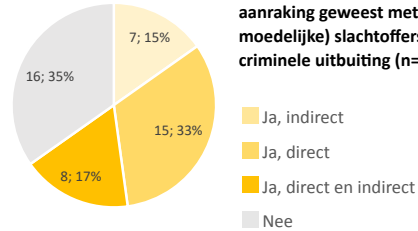


A.2 Het beeld van Delfshaven

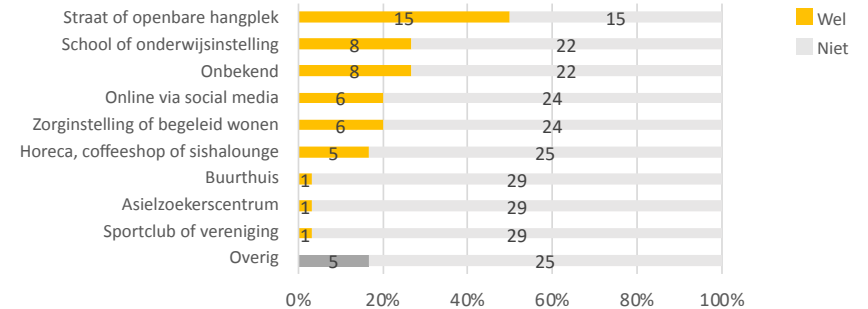
46 respondenten zijn werkzaam in Delfshaven



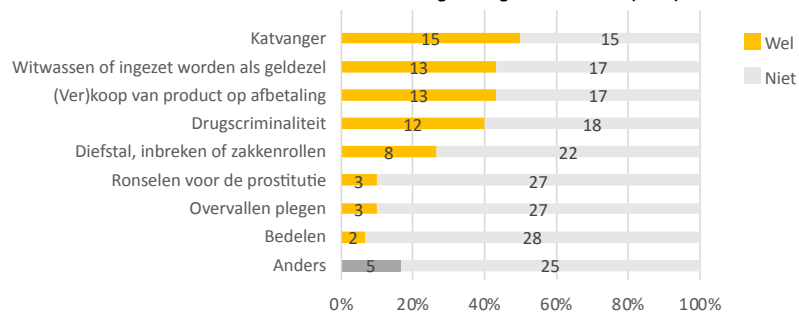
30 respondenten zijn in de afgelopen twee jaar in aanraking geweest met (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting (n=46)



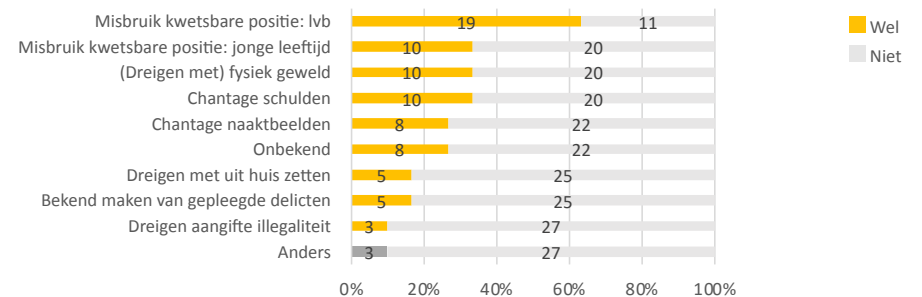
Locaties waar (vermoedelijke) slachtoffers werden geworven of geronseld (n=30)



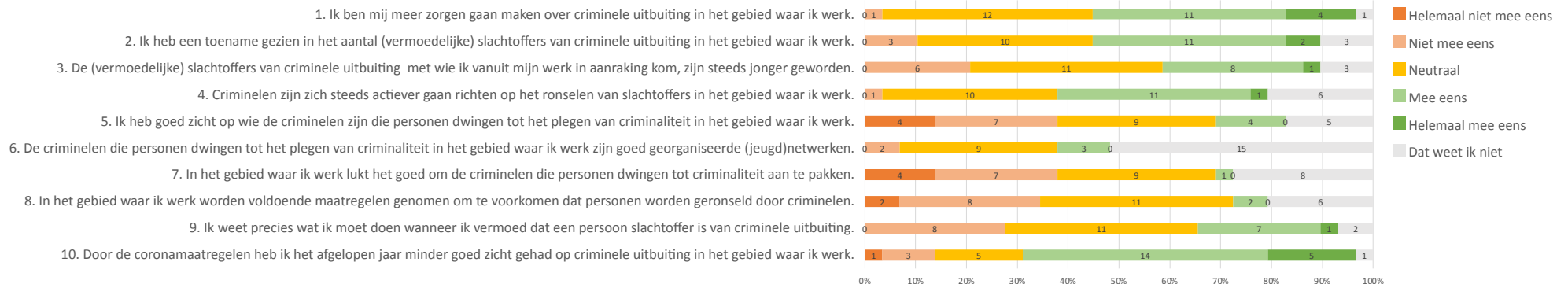
Vormen van gedwongen criminaliteit (n=30)



Manieren waarop (vermoedelijke) slachtoffers zijn gedwongen (n=30)

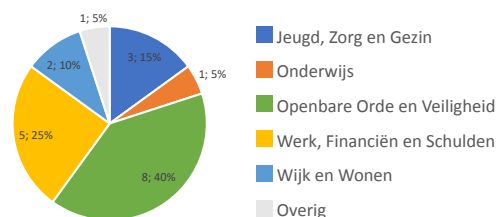


Delfshaven in de afgelopen twee jaar (n=29)

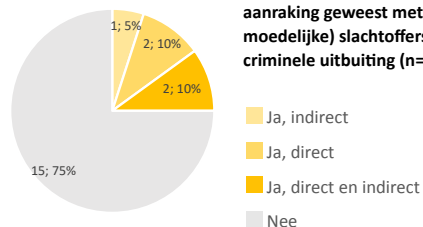


A.3 Het beeld van de buitengebieden

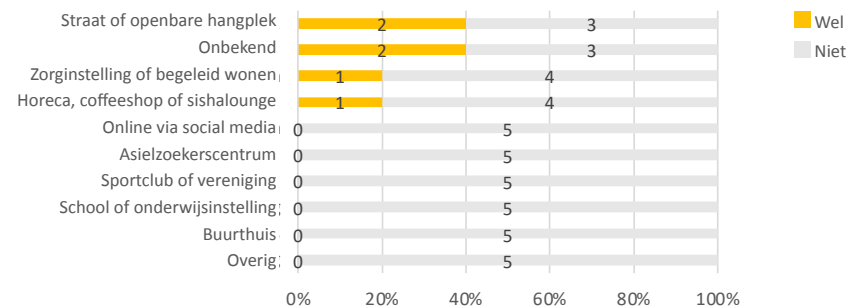
20 respondenten zijn werkzaam in de buitengebieden



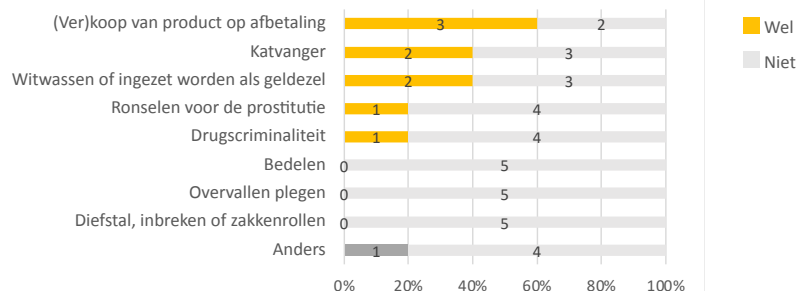
5 respondenten zijn in de afgelopen twee jaar in aanraking geweest met (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting (n=20)



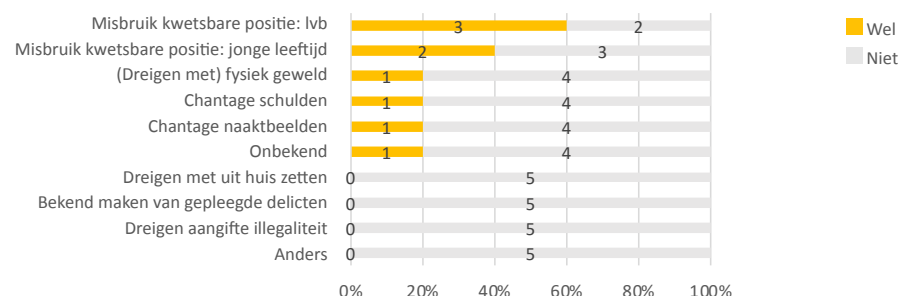
Locaties waar (vermoedelijke) slachtoffers werden geworven of geronseld (n=5)



Vormen van gedwongen criminaliteit (n=5)



Manieren waarop (vermoedelijke) slachtoffers zijn gedwongen (n=5)

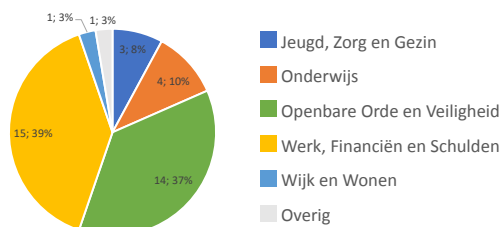


De buitengebieden in de afgelopen twee jaar (n=5)

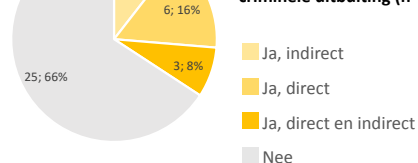


A.4 Het beeld van Noord

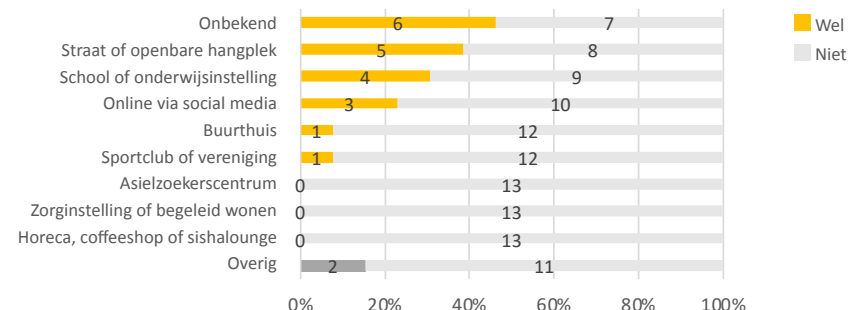
38 respondenten zijn werkzaam in Noord



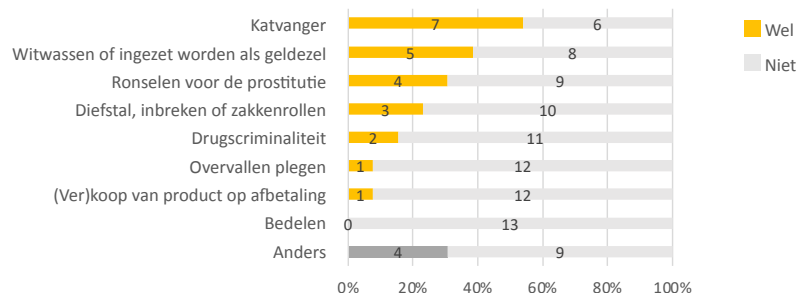
13 respondenten zijn in de afgelopen twee jaar in aanraking geweest met (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting (n=38)



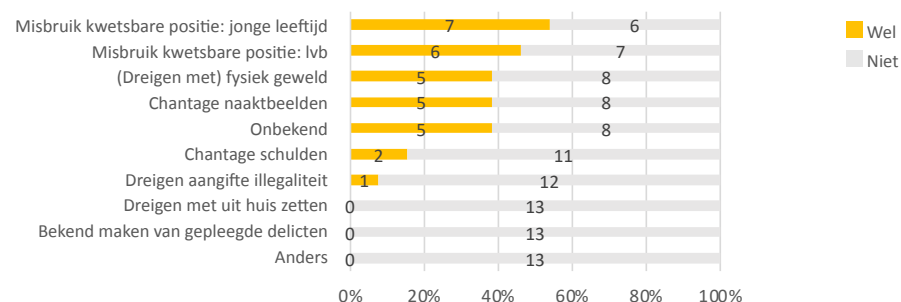
Locaties waar (vermoedelijke) slachtoffers werden geworven of geronseld (n=13)



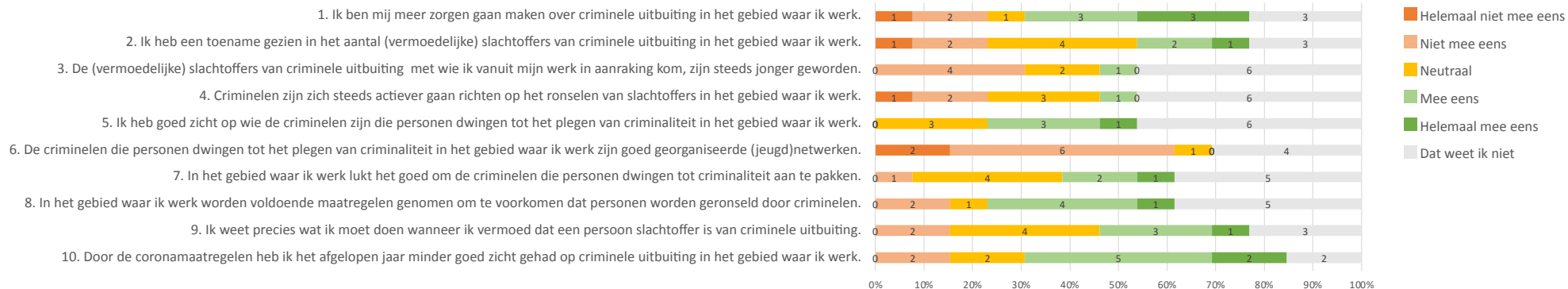
Vormen van gedwongen criminaliteit (n=13)



Manieren waarop (vermoedelijke) slachtoffers zijn gedwongen (n=13)

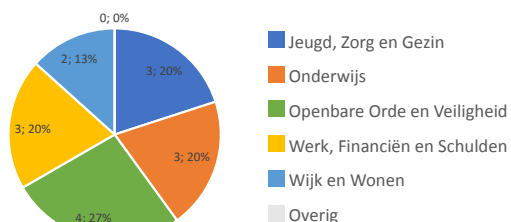


Noord in de afgelopen twee jaar (n=13)

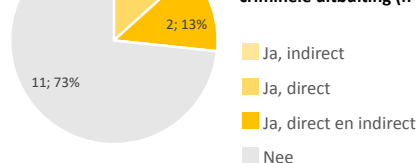


A.5 Het beeld van Hillegersberg-Schiebroek

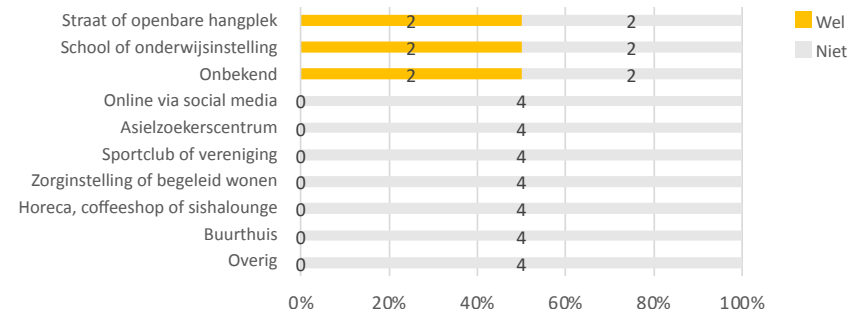
15 respondenten zijn werkzaam in Hillegersberg-Schiebroek



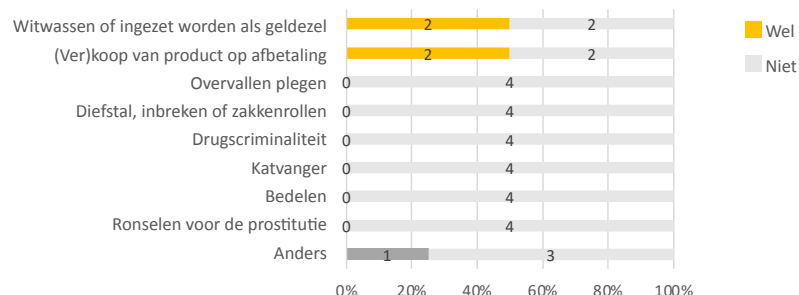
4 respondenten zijn in de afgelopen twee jaar in aanraking geweest met (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting (n=15)



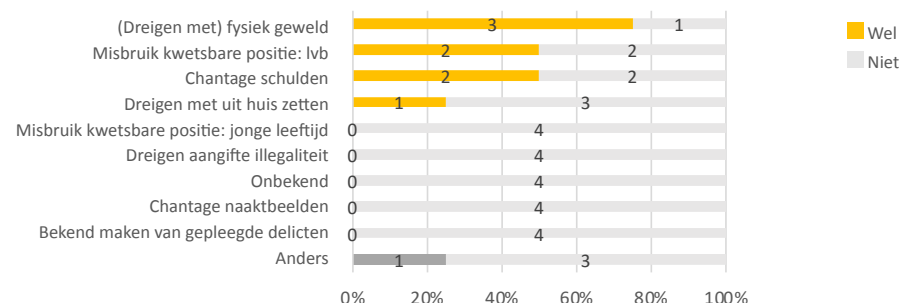
Locaties waar (vermoedelijke) slachtoffers werden geworven of geronseld (n=4)



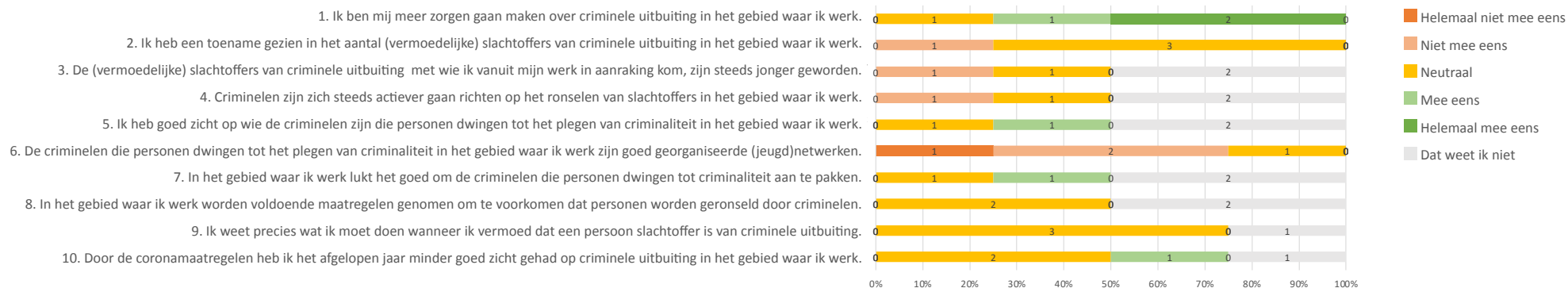
Vormen van gedwongen criminaliteit (n=4)



Manieren waarop (vermoedelijke) slachtoffers zijn gedwongen (n=4)

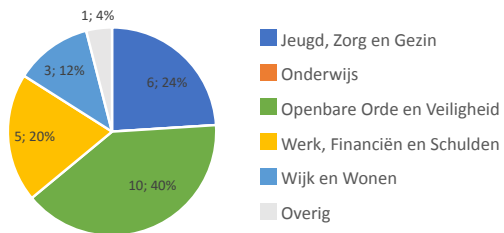


Hillegersberg-Schiebroek in de afgelopen twee jaar (n=4)

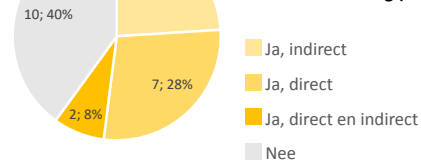


A.6 Het beeld van Kralingen-Crooswijk

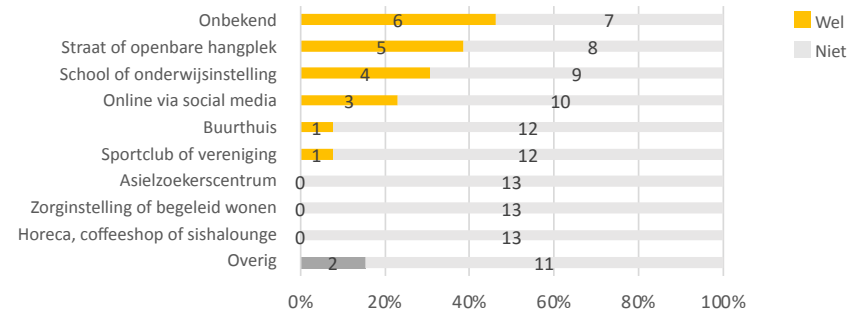
25 respondenten zijn werkzaam in Kralingen-Crooswijk



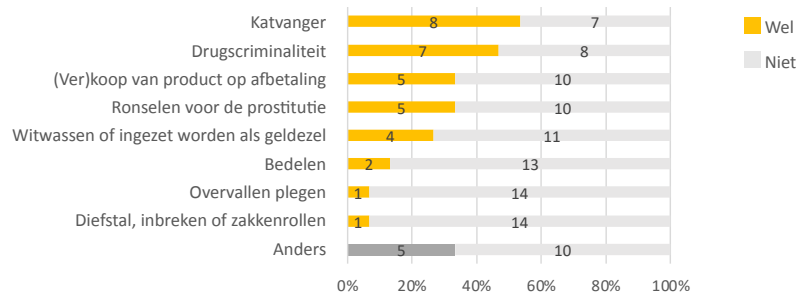
15 respondenten zijn in de afgelopen twee jaar in aanraking geweest met (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting (n=25)



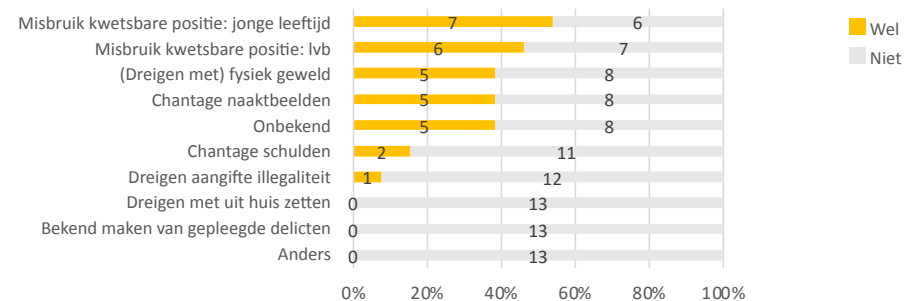
Locaties waar (vermoedelijke) slachtoffers werden geworven of geronseld (n=15)



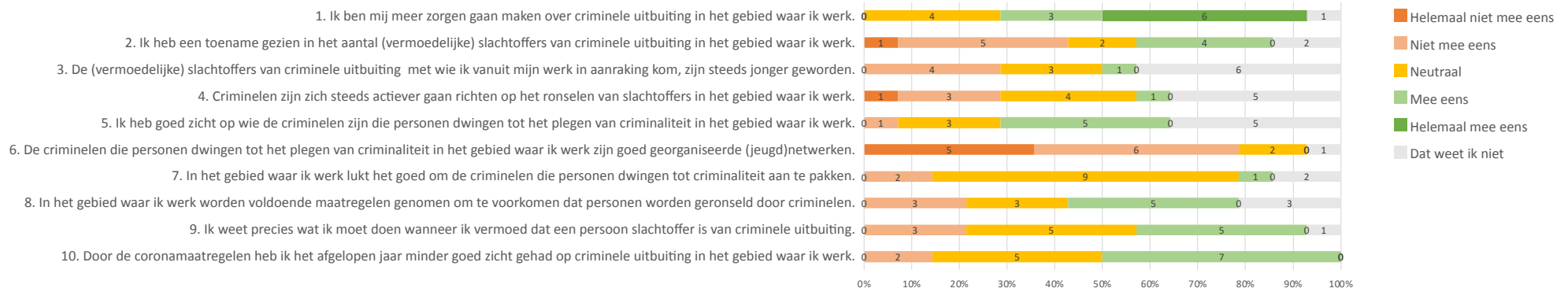
Vormen van gedwongen criminaliteit (n=15)



Manieren waarop (vermoedelijke) slachtoffers zijn gedwongen (n=15)

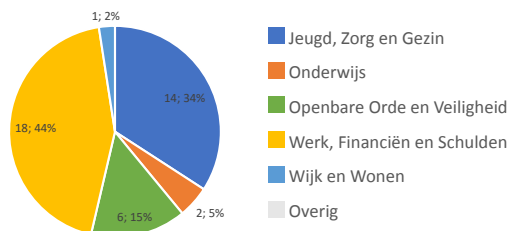


Kralingen-Crooswijk in de afgelopen twee jaar (n=14)

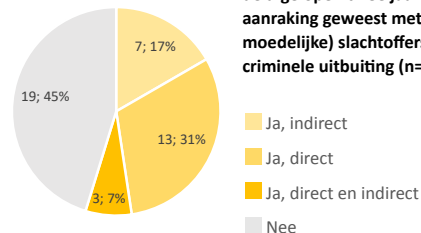


A.7 Het beeld van Feijenoord

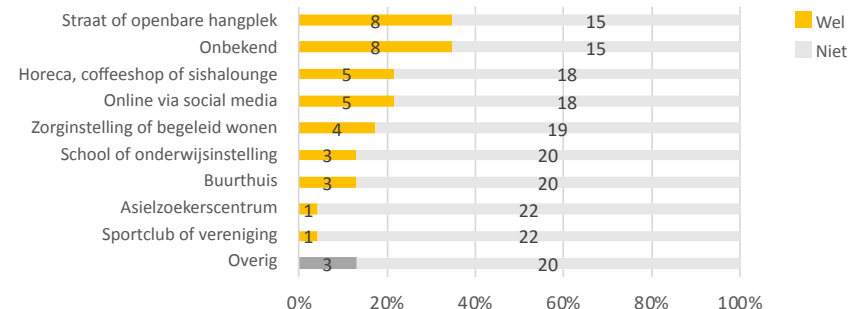
42 respondenten zijn werkzaam in Feijenoord



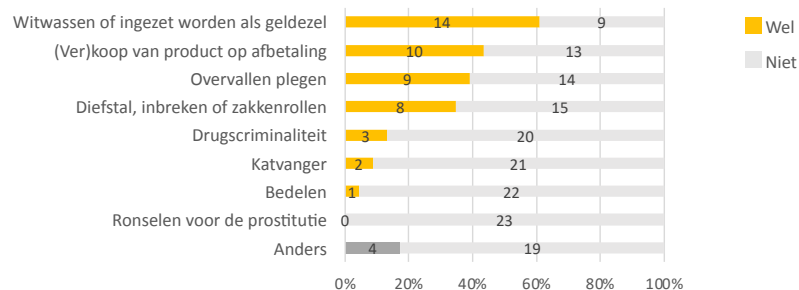
23 respondenten zijn in de afgelopen twee jaar in aanraking geweest met (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting (n=42)



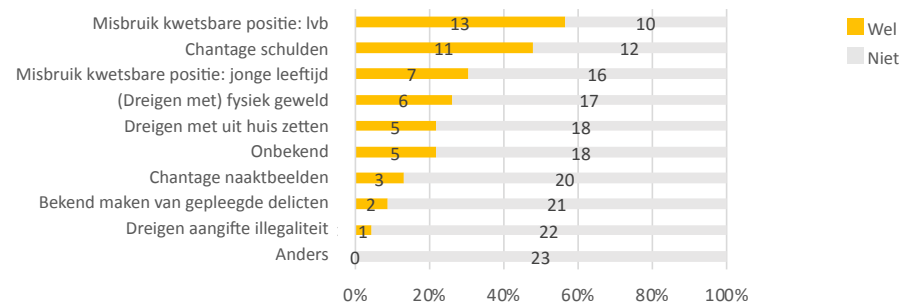
Locaties waar (vermoedelijke) slachtoffers werden geworven of geronseld (n=23)



Vormen van gedwongen criminaliteit (n=23)

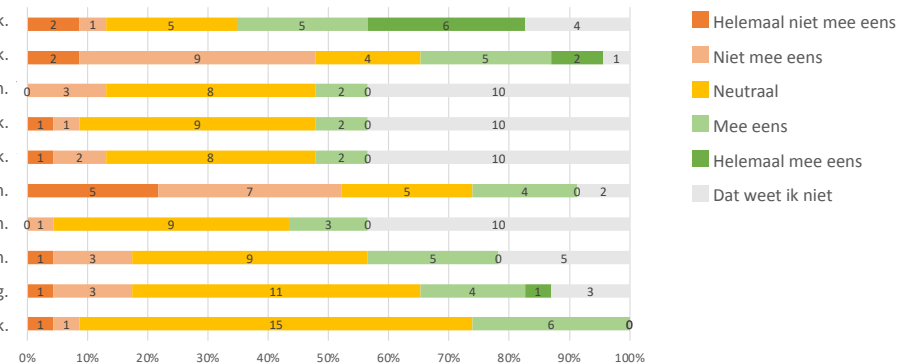


Manieren waarop (vermoedelijke) slachtoffers zijn gedwongen (n=23)



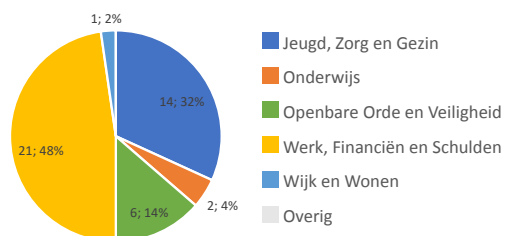
Feijenoord in de afgelopen twee jaar (n=23)

- Ik ben mij meer zorgen gaan maken over criminele uitbuiting in het gebied waar ik werk.
- Ik heb een toename gezien in het aantal (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting in het gebied waar ik werk.
- De (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting met wie ik vanuit mijn werk in aanraking kom, zijn steeds jonger geworden.
- Criminelen zijn zich steeds actiever gaan richten op het ronselen van slachtoffers in het gebied waar ik werk.
- Ik heb goed zicht op wie de criminelen zijn die personen dwingen tot het plegen van criminaliteit in het gebied waar ik werk.
- De criminelen die personen dwingen tot het plegen van criminaliteit in het gebied waar ik werk zijn goed georganiseerde (jeugd)netwerken.
- In het gebied waar ik werk lukt het goed om de criminelen die personen dwingen tot criminaliteit aan te pakken.
- In het gebied waar ik werk worden voldoende maatregelen genomen om te voorkomen dat personen worden geronseld door criminelen.
- Ik weet precies wat ik moet doen wanneer ik vermoed dat een persoon slachtoffer is van criminele uitbuiting.
- Door de coronamaatregelen heb ik het afgelopen jaar minder goed zicht gehad op criminele uitbuiting in het gebied waar ik werk.

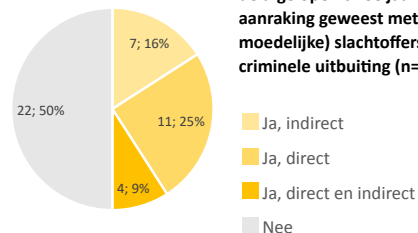


A.8 Het beeld van IJsselmonde

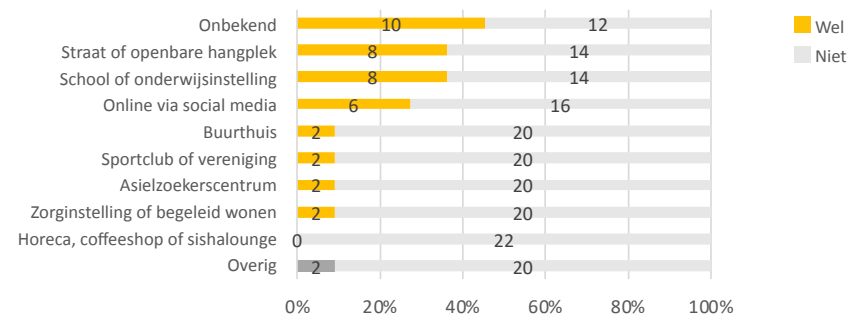
44 respondenten zijn werkzaam in IJsselmonde



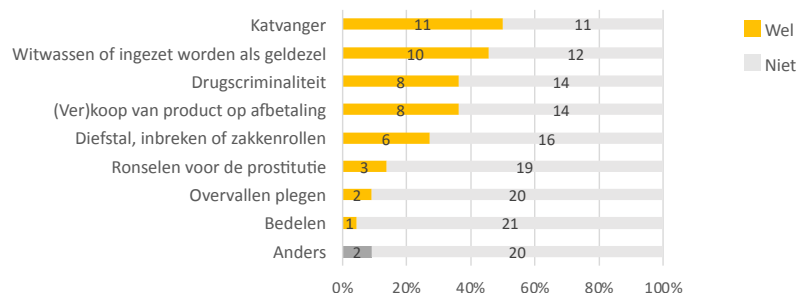
22 respondenten zijn in de afgelopen twee jaar in aanraking geweest met (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting (n=44)



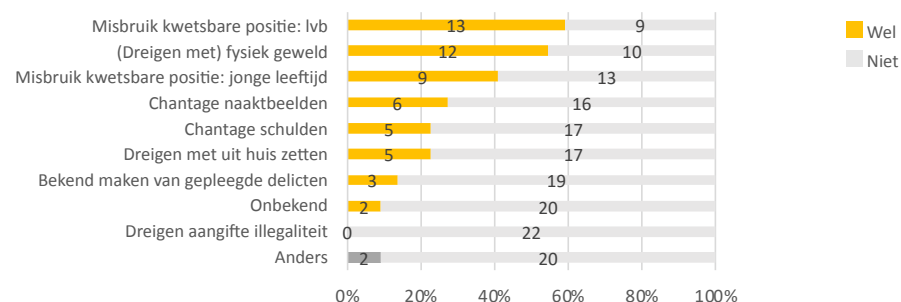
Locaties waar (vermoedelijke) slachtoffers werden geworven of geronseld (n=22)



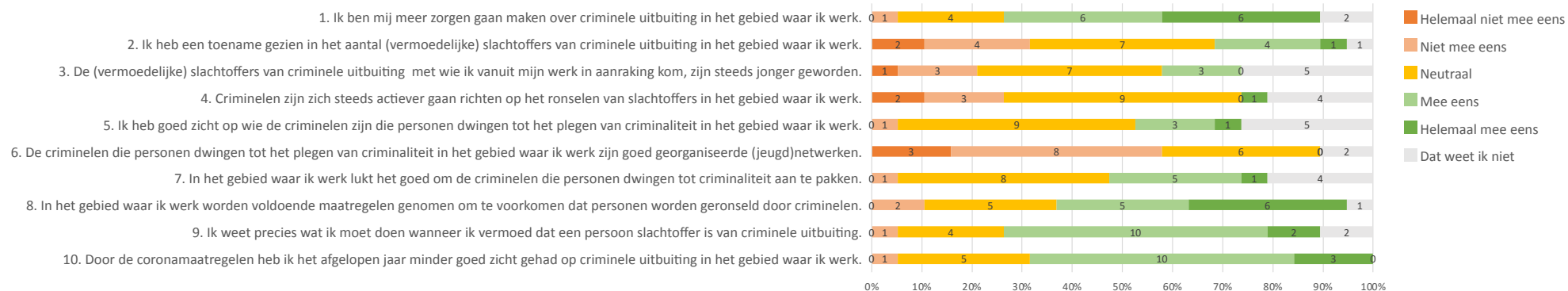
Vormen van gedwongen criminaliteit (n=22)



Manieren waarop (vermoedelijke) slachtoffers zijn gedwongen (n=22)

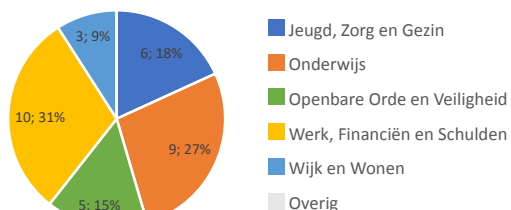


IJsselmonde in de afgelopen twee jaar (n=19)

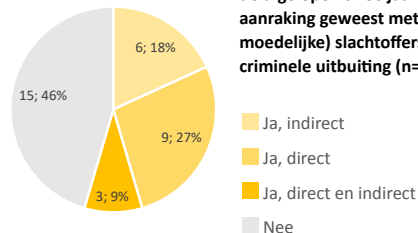


A.9 Het beeld van Prins Alexander

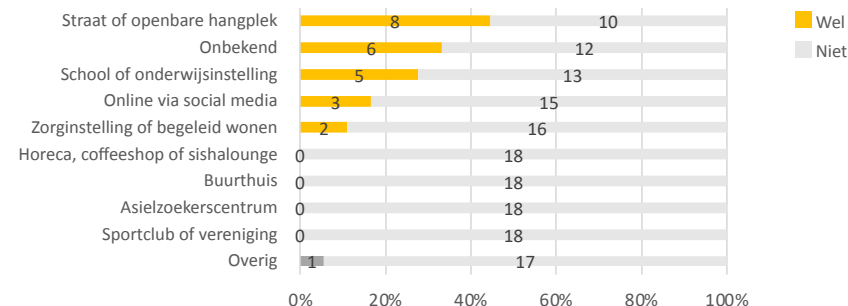
33 respondenten zijn werkzaam in Prins Alexander



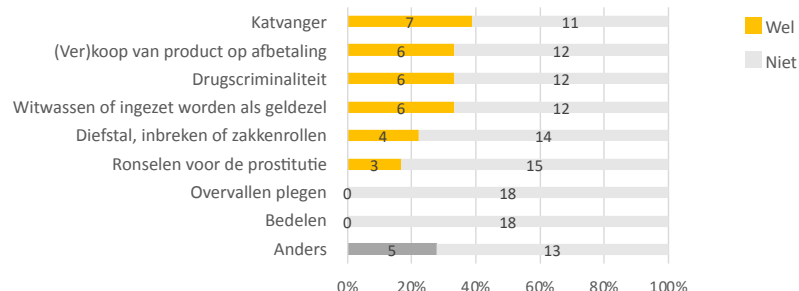
18 respondenten zijn in de afgelopen twee jaar in aanraking geweest met (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting (n=33)



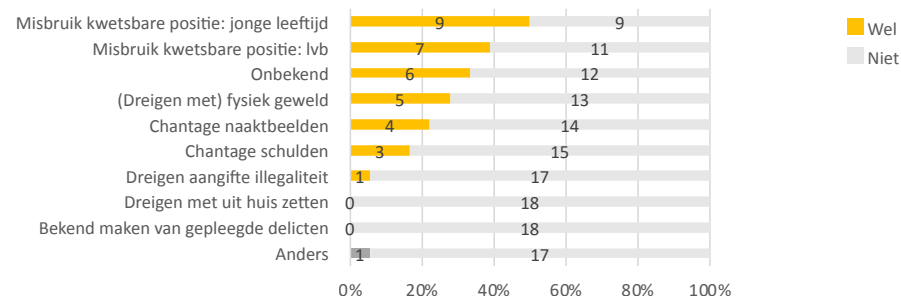
Locaties waar (vermoedelijke) slachtoffers werden geworven of geronseld (n=18)



Vormen van gedwongen criminaliteit (n=18)



Manieren waarop (vermoedelijke) slachtoffers zijn gedwongen (n=18)

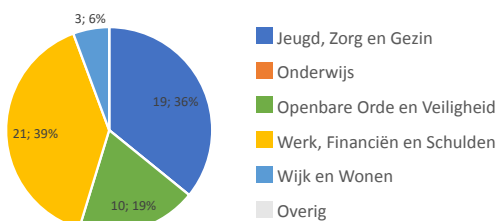


Prins Alexander in de afgelopen twee jaar (n=16)

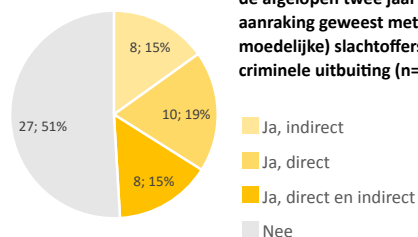


A.10 Het beeld van Charlois

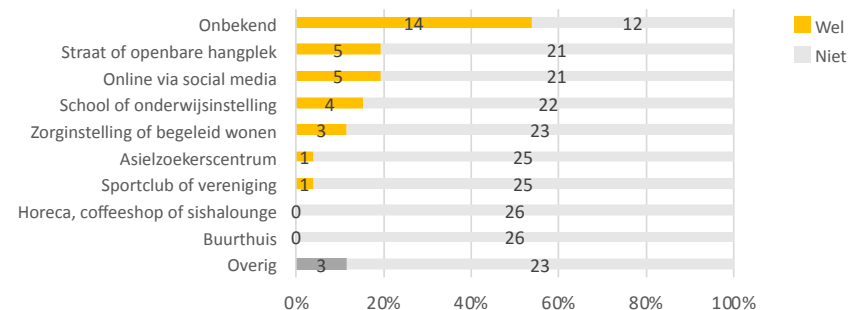
53 respondenten zijn werkzaam in Charlois



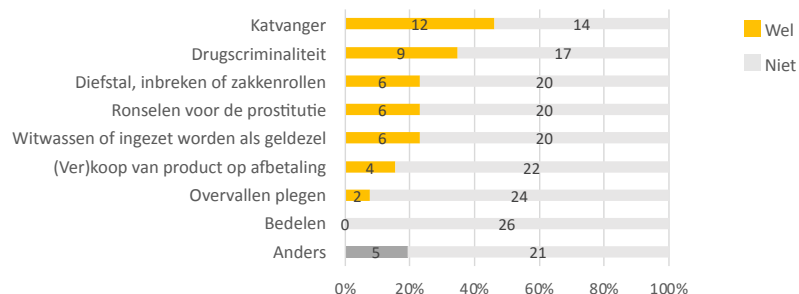
26 respondenten zijn in de afgelopen twee jaar in aanraking geweest met (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting (n=53)



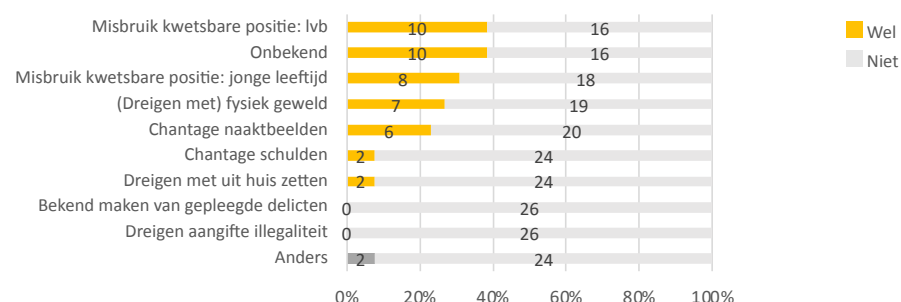
Locaties waar (vermoedelijke) slachtoffers werden geworven of geronseld (n=26)



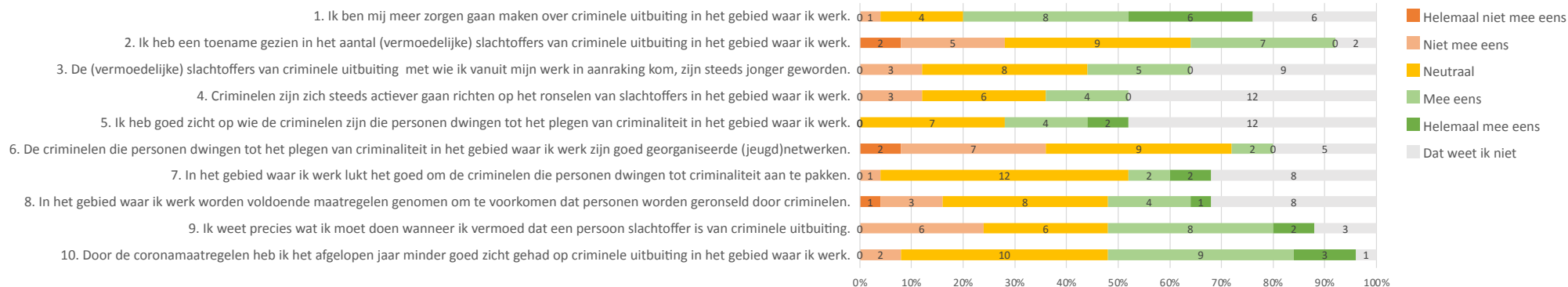
Vormen van gedwongen criminaliteit (n=26)



Manieren waarop (vermoedelijke) slachtoffers zijn gedwongen (n=26)

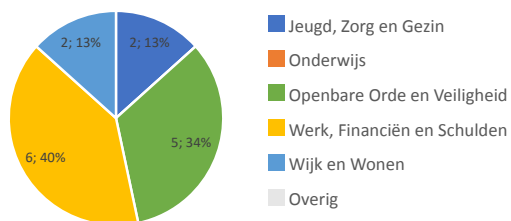


Charlois in de afgelopen twee jaar (n=25)

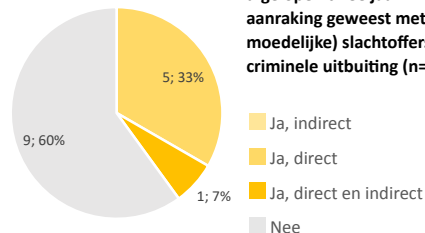


A.11 Het beeld van Hoogvliet

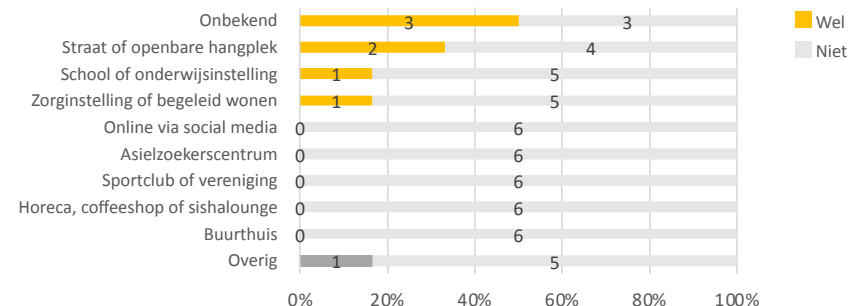
15 respondenten zijn werkzaam in Hoogvliet



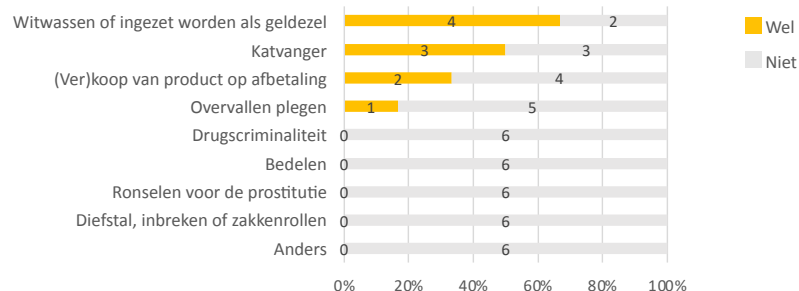
6 respondenten zijn in de afgelopen twee jaar in aanraking geweest met (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting (n=15)



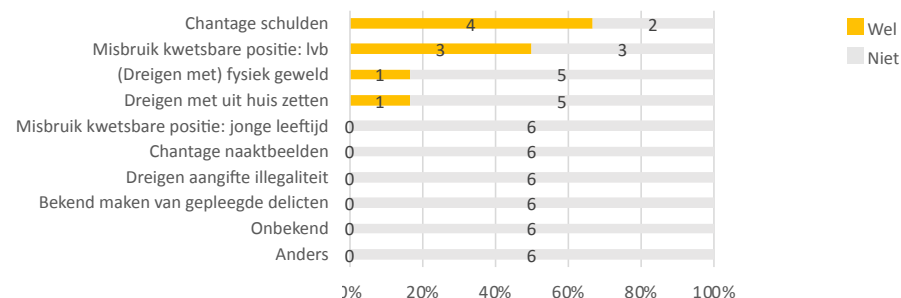
Locaties waar (vermoedelijke) slachtoffers werden geworven of geronseld (n=6)



Vormen van gedwongen criminaliteit (n=6)

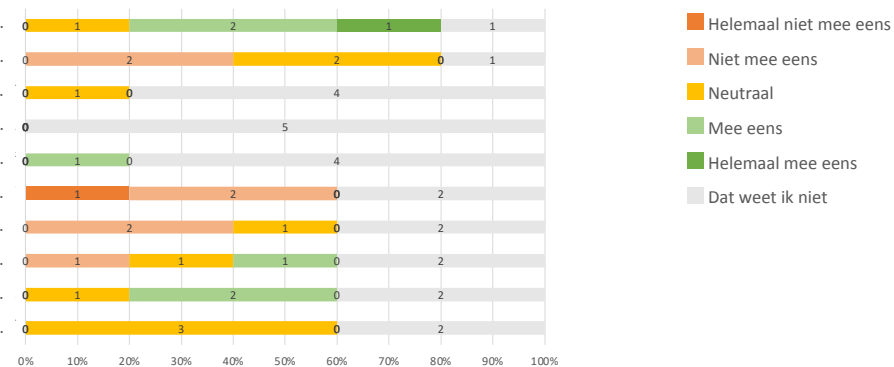


Manieren waarop (vermoedelijke) slachtoffers zijn gedwongen (n=6)



Hoogvliet in de afgelopen twee jaar (n=5)

- Ik ben mij meer zorgen gaan maken over criminele uitbuiting in het gebied waar ik werk.
- Ik heb een toename gezien in het aantal (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting in het gebied waar ik werk.
- De (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting met wie ik vanuit mijn werk in aanraking kom, zijn steeds jonger geworden.
- Criminelen zijn zich steeds actiever gaan richten op het ronselen van slachtoffers in het gebied waar ik werk.
- Ik heb goed zicht op wie de criminelen zijn die personen dwingen tot het plegen van criminaliteit in het gebied waar ik werk.
- De criminelen die personen dwingen tot het plegen van criminaliteit in het gebied waar ik werk zijn goed georganiseerde (jeugd)netwerken.
- In het gebied waar ik werk lukt het goed om de criminelen die personen dwingen tot criminaliteit aan te pakken.
- In het gebied waar ik werk worden voldoende maatregelen genomen om te voorkomen dat personen worden geronseld door criminelen.
- Ik weet precies wat ik moet doen wanneer ik vermoed dat een persoon slachtoffer is van criminele uitbuiting.
- Door de coronamaatregelen heb ik het afgelopen jaar minder goed zicht gehad op criminele uitbuiting in het gebied waar ik werk.



BIJLAGE B. WERKGEBIEDEN EN VERMOEDENS VAN CRIMINELE UITBUITING

	Functie	Domein
<50%		
≥50%		

In aanraking geweest met (vermoedelijke) slachtoffers (n = 499)						
Domein	Functie	Nee	Ja			Totaal
			Ja, indirect	Ja, direct	Ja, indirect en direct	
Jeugd, Zorg en gezin	Jongerenwerker	10	2	3	0	15
		67%	13%	20%	0%	100%
	Jeugdzorgmedewerker	3	0	2	1	6
		50%	0%	33%	17%	100%
	Sociaal werker	14	6	5	5	30
		47%	20%	17%	17%	100%
	Werkzaam in een andere functie binnen het sociaal wijkteam	11	7	7	7	32
		34%	22%	22%	22%	100%
	Jongerenconsulent of -coach	9	3	10	4	26
		35%	12%	38%	15%	100%
Onderwijs	Frontlijncoach	2	0	1	0	3
		67%	0%	33%	0%	100%
	Totaal jeugd, zorg en gezin	49	18	28	17	112
		44%	16%	25%	15%	100%
	Werkzaam in het voortgezet onderwijs	1	1	0	0	2
		50%	50%	0%	0%	100%
	Werkzaam in het middelbaar of hoger beroepsonderwijs	1	1	2	1	5
		20%	20%	40%	20%	100%
	Leerplichtambtenaar	15	0	5	4	24
		63%	0%	21%	17%	100%
	Totaal onderwijs	17	2	7	5	31
		55%	6%	23%	16%	100%

Openbare orde en Veiligheid	Politie	5	9	14	3	31
		16%	29%	45%	10%	100%
	Buitengewoon opsporingsambtenaar	76	10	8	5	99
		77%	10%	8%	5%	100%
	Werkzaam bij het Zorg- en Veiligheidshuis	1	2	1	0	4
		25%	50%	25%	0%	100%
	Werkzaam bij detentie, re-integratie en recidive	1	3	2	0	6
		17%	50%	33%	0%	100%
	Totaal openbare orde en veiligheid	83	24	25	8	140
Werk, Financiën en schulden		59%	17%	18%	6%	100%
	Schuldhulpverlener	20	3	11	3	37
		54%	8%	30%	8%	100%
	Werk en participatie coach	62	8	22	14	106
		58%	8%	21%	13%	100%
	Sociaal raadslid	3	1	5	1	10
		30%	10%	50%	10%	100%
	Werkzaam bij de sociale recherche	2	1	1	1	5
		40%	20%	20%	20%	100%
	Werkzaam bij de vraag-wijzer	7	1	6	0	14
Wijk en Wonen		50%	7%	43%	0%	100%
	Totaal werk, financiën en schulden	94	14	45	19	172
		55%	8%	26%	11%	100%
	Wijkregisseur, - netwerker of manager	17	3	0	1	21
		81%	14%	0%	5%	100%
	Team wonen	4	0	0	0	4
		100%	0%	0%	0%	100%
	Wijkcoach	2	0	2	0	4
		50%	0%	50%	0%	100%
Overig	Totaal wijk en wonen	23	3	2	1	29
		79%	10%	7%	3%	100%
	Overig	0	4	6	5	15
		0%	27%	40%	33%	100%
	Totaal alle domeinen	266	65	113	55	499
		53%	13%	23%	11%	100%

BIJLAGE C. WERKGEBIEDEN EN AANTAL WAARGENOMEN (VERMOEDELIJKE) SLACHTOFFERS

Percentage	Functie	Domein en totaal
0 % t/m 10%		
11% t/m 20%		
21% t/m 30%		
31% t/m 40%		
41% t/m 50%		
50% >		

Aantal (vermoedelijke) slachtoffers								
Domein	Functie	1	2 - 5 personen	6 - 10 personen	11 - 25 personen	26 of meer	Dat weet ik niet	Totaal
Jeugd, Zorg en Gezin	Jongerenwerker	0	4	0	0	0	1	5
		0%	80%	0%	0%	0%	20%	100%
	Jeugdzorg-medewerker	1	1	1	0	0	0	3
		33%	33%	33%	0%	0%	0%	100%
	Sociaal werker	1	12	1	0	0	2	16
		6%	75%	6%	0%	0%	13%	100%
	Werkzaam in een andere functie binnen het sociaal wijkteam	3	14	0	1	0	3	21
		14%	67%	0%	5%	0%	14%	100%
	Jongerenconsulent of -coach	1	9	3	3	0	1	17
		6%	53%	18%	18%	0%	6%	100%
Onderwijs	Frontlijncoach	0	1	0	0	0	0	1
	Totaal jeugd, zorg en gezin	6	41	5	4	0	7	63
		10%	65%	8%	6%	0%	11%	100%
	Werkzaam in het voortgezet onderwijs	0	1	0	0	0	0	1
		0%	100%	0%	0%	0%	0%	100%
	Werkzaam in het middelbaar of hoger beroepsonderwijs	2	2	0	0	0	0	4
		50%	50%	0%	0%	0%	0%	100%
	Leerplichtambtenaar	1	7	1	0	0	0	9
		11%	78%	11%	0%	0%	0%	100%
	Totaal onderwijs	3	10	1	0	0	0	14
		21%	71%	7%	0%	0%	0%	100%

Openbare orde en Veiligheid	Politie	3	15	5	1	1	1	26
		12%	58%	19%	4%	4%	4%	100%
	Buitengewoon opspo- ringsambtenaar	2	7	4	2	1	7	23
		9%	30%	17%	9%	4%	30%	100%
	Werkzaam bij het Zorg- en Veiligheids- huis	0	2	0	1	0	0	3
		0%	67%	0%	33%	0%	0%	100%
	Werkzaam bij deten- tie, re-integratie en recidive	0	0	1	1	2	1	5
		0%	0%	20%	20%	40%	20%	100%
Totaal openbare orde en veiligheid	5	24	10	5	4	9	57	
	9%	42%	18%	9%	7%	16%	100%	
Werk, Financiën en schulden	Schuldhelpverlener	3	10	2	0	0	2	17
		18%	59%	12%	0%	0%	12%	100%
	Werk en participatie coach	10	31	1	0	0	2	44
		23%	70%	2%	0%	0%	5%	100%
	Sociaal raadslid	1	5	1	0	0	0	7
		14%	71%	14%	0%	0%	0%	100%
	Werkzaam bij de socia- le recherche	1	1	1	0	0	0	3
		33%	33%	33%	0%	0%	0%	100%
Werkzaam bij de Vraagwijzer	1	4	2	0	0	0	7	
	14%	57%	29%	0%	0%	0%	100%	
Totaal werk, financiën en schulden	16	51	7	0	0	4	78	
	21%	65%	9%	0%	0%	5%	100%	
Wijk en Wonen	Wijkregisseur, - net- werker of manager	0	3	0	0	0	1	4
		0%	75%	0%	0%	0%	25%	100%
	Team wonen	0	0	0	0	0	0	0
		0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
	Wijkcoach	0	1	1	0	0	0	2
		0%	50%	50%	0%	0%	0%	100%
Totaal wijk en wonen	0	4	1	0	0	1	6	
	0%	67%	17%	0%	0%	17%	100%	
Overig	Overig	0	7	4	1	0	3	15
		0%	47%	27%	7%	0%	20%	100%
Totaal alle domeinen		30	137	28	10	4	24	233
		13%	59%	12%	4%	2%	10%	100%

BIJLAGE D. WERKGEBIEDEN EN VORMEN VAN GEDWONGEN CRIMINALITEIT

Percentage	Domein	Totaal
0 % t/m 10%		
11% t/m 20%		
21% t/m 30%		
31% t/m 40%		
41% t/m 50%		
50% >		

Vormen van gedwongen criminaliteit										
Domein	Functie	Drugs	Diefstal, inbreken of zakkenrollen	Overval plegen	Witwassen of geldezel	Katvanger	(Ver)koop van product op afbetaling	Ronselen voor de prostitutie	Bedelen	Anders
Jeugd, Zorg en Gezin	Jongerenwerker (n=5)	3 60%	2 40%	1 20%	4 80%	3 60%	2 40%	2 40%	0 0%	0 0%
	Jeugdzorgmedewerker (n=3)	2 67%	0 0%	0 0%	3 100%	0 0%	1 33%	1 33%	0 0%	0 0%
	Sociaal werker (n=16)	5 31%	5 31%	0 0%	6 38%	7 44%	4 25%	2 13%	1 6%	2 13%
	Werkzaam in een andere functie binnen het sociaal wijkteam (n=21)	6 29%	5 24%	1 5%	7 33%	15 71%	10 48%	2 10%	0 0%	4 19%
	Jongerenconsulent of -coach (n=17)	7 41%	2 12%	2 12%	11 65%	11 65%	10 59%	5 29%	0 0%	2 12%
	Frontlijncoach (n=1)	1 100%	1 100%	1 100%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%
	Totaal Jeugd, Zorg en Gezin (n=63)	24 38%	15 24%	5 8%	31 49%	36 57%	27 43%	12 19%	1 2%	8 13%
Onderwijs	Werkzaam in het voortgezet onderwijs (n=1)	0 0%	1 100%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	1 100%
	Werkzaam in het middelbaar of hoger beroepsonderwijs (n=4)	2 50%	0 0%	0 0%	3 75%	1 25%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%
	Leerplichtambtenaar (n=9)	2 22%	0 0%	0 0%	3 33%	2 22%	3 33%	1 11%	0 0%	4 44%
	Totaal Onderwijs (n=14)	4 29%	1 7%	0 0%	6 43%	3 21%	3 21%	1 7%	0 0%	5 36%

Openbare Orde en Veiligheid	Politie (n=26)	8	9	1	16	15	17	6	2	3
		31%	35%	4%	62%	58%	65%	23%	8%	12%
	Buitengewoon opsporingsambtenaar (n=23)	7	5	1	3	10	2	5	4	4
		30%	22%	4%	13%	43%	9%	22%	17%	17%
	Werkzaam bij het Zorg- en Veiligheidshuis (n=3)	2	2	2	1	3	1	2	0	0
		67%	67%	67%	33%	100%	33%	67%	0%	0%
Werk, Financiën en Schulden	Werkzaam bij detentie, re-integratie en recidive (n=5)	4	3	3	3	5	3	1	1	0
		80%	60%	60%	60%	100%	60%	20%	20%	0%
	Totaal Openbare Orde en Veiligheid (n=57)	21	19	7	23	33	23	14	7	7
		37%	33%	12%	40%	58%	40%	25%	12%	12%
	Schuldhulpverlener (n=17)	1	0	1	6	8	4	1	0	3
		6%	0%	6%	35%	47%	24%	6%	0%	18%
Wijk en Wonen	Werk en participatie coach (n=44)	10	2	0	6	11	10	8	2	15
		23%	5%	0%	14%	25%	23%	18%	5%	34%
	Sociaal raadslid (n=7)	1	0	0	4	5	4	0	0	0
		14%	0%	0%	57%	71%	57%	0%	0%	0%
	Werkzaam bij de sociale recherche (n=3)	1	0	0	2	2	0	0	0	0
		33%	0%	0%	67%	67%	0%	0%	0%	0%
Overig	Werkzaam bij de vraagwijzer (n=7)	2	1	0	7	7	3	0	0	0
		29%	14%	0%	100%	100%	43%	0%	0%	0%
	Totaal Werk, Financiën en Schulden (n=78)	15	3	1	25	33	21	9	2	18
		19%	4%	1%	32%	42%	27%	12%	3%	23%
	Wijkregisseur, netwerker of manager (n=4)	3	0	0	2	0	0	1	0	2
		75%	0%	0%	50%	0%	0%	25%	0%	50%
Overig	Team wonen (n=0)	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
	Wijkcoach (n=2)	0	0	0	0	0	2	2	0	0
		0%	0%	0%	0%	0%	100%	100%	0%	0%
	Totaal Wijk en Wonen (n=6)	3	0	0	2	0	2	3	0	2
		50%	0%	0%	33%	0%	33%	50%	0%	33%
Overig	Overig (n=15)	4	5	1	4	9	6	3	2	4
		27%	33%	7%	27%	60%	40%	20%	13%	27%
Totaal alle domeinen (n=233)		71	43	14	91	114	82	42	12	44
		30%	18%	6%	39%	49%	35%	18%	5%	19%

* Bij deze vraag was het mogelijk om meerdere antwoorden in te vullen, waardoor het totaal hoger is dan 233.

* Leesomschrijving: vb. totaal n=5, 60,0% staat gelijk aan n=3. Drie van de vijf respondenten geven aan dat (één van de) slachtoffers met wie zij in aanraking zijn geweest is gedwongen tot deze vorm van gedwongen criminaliteit.

BIJLAGE E. WERKGEBIEDEN EN ACHTERGROND (VERMOEDELIJKE) SLACHTOFFERS

Percentage	Domein	Totaal
0 % t/m 10%		
11% t/m 20%		
21% t/m 30%		
31% t/m 40%		
41% t/m 50%		
50% >		

Achtergrond (vermoedelijke) slachtoffers (n = 233)						
Domein	Functie	Geboren en opgegroeid in Nederland	Geboren en opgegroeid in een Europees land anders dan Nederland	Geboren en opgegroeid in een land buiten Europa (inclusief Rusland en Turkije)	Dat weet ik niet	Totaal
Jeugd, Zorg en Gezin	Jongerenwerker	4	0	0	1	5
		80%	0%	0%	20%	100%
	Jeugdzorg-medewerker	1	0	2	0	3
		33%	0%	67%	0%	100%
	Sociaal werker	6	0	6	4	16
		38%	0%	38%	25%	100%
	Werkzaam in een andere functie binnen het sociaal wijkteam	5	5	3	8	21
		24%	24%	14%	38%	100%
	Jongerenconsulent of -coach	7	1	5	4	17
Onderwijs		41%	6%	29%	24%	100%
	Frontlijncoach	0	0	1	0	1
		0%	0%	100%	0%	100%
	Totaal Jeugd, Zorg en Gezin	23	6	17	17	63
		37%	10%	27%	27%	100%
	Werkzaam in het voortgezet onderwijs	0	0	0	1	1
		0%	0%	0%	100%	100%
	Werkzaam in het middelbaar of hoger beroepsonderwijs	4	0	0	0	4
		100%	0%	0%	0%	100%
Onderwijs	Leerplicht-ambtenaar	5	1	1	2	9
		56%	11%	11%	22%	100%
	Totaal Onderwijs	9	1	1	3	14
		64%	7%	7%	21%	100%

Openbare orde en Veiligheid	Politie	11	8	5	2	26
		42%	31%	19%	8%	100%
	Buitengewoon opsporingsambtenaar	2	9	6	6	23
		9%	39%	26%	26%	100%
	Werkzaam bij het Zorg- en Veiligheidshuis	0	1	0	2	3
		0%	33%	0%	67%	100%
	Werkzaam bij detentie, re-integratie en recidive	1	0	0	4	5
		20%	0%	0%	80%	100%
Werk, Financiën en schulden	Totaal openbare orde en veiligheid	14	18	11	14	57
		25%	32%	19%	25%	100%
	Schuldhulpverlener	8	1	5	3	17
		47%	6%	29%	18%	100%
	Werk en participatie coach	12	3	20	9	44
		27%	7%	45%	20%	100%
	Sociaal raadslid	3	2	1	1	7
		43%	29%	14%	14%	100%
Wijk en Wonen	Werkzaam bij de sociale recherche	2	0	1	0	3
		67%	0%	33%	0%	100%
	Werkzaam bij de vraagwijzer	1	1	2	3	7
		14%	14%	29%	43%	100%
	Totaal werk, financiën en schulden	26	7	29	16	78
		33%	9%	37%	21%	100%
	Wijkregisseur, - netwerker of manager	2	0	1	1	4
		50%	0%	25%	25%	100%
Overig	Team wonen	0	0	0	0	0
		0%	0%	0%	0%	0%
	Wijkcoach	0	0	1	1	2
		0%	0%	50%	50%	100%
Overig	Totaal wijk en wonen	2	0	2	2	6
		33%	0%	33%	33%	100%
Overig	Overig	5	4	4	2	15
		33%	27%	27%	13%	100%
Totaal alle domeinen		79	36	64	54	233
		34%	15%	27%	23%	100%

BIJLAGE F. WERKGEBIEDEN EN GESLACHT
(VERMOEDELIJKE) SLACHTOFFERS

Percentage	Functie	Domein en totaal
0 % t/m 10%		
11% t/m 20%		
21% t/m 30%		
31% t/m 40%		
41% t/m 50%		
50% >		

Geslacht (vermoedelijke) slachtoffers								
Domein	Functie	Voornamelijk of uitsluitend mannen		Net zo vaak mannen als vrouwen	Voornamelijk of uitsluitend vrouwen		Dat weet ik niet	Totaal
		Uitsluitend mannen	Voornamelijk mannen		Voornamelijk vrouwen	Uitsluitend vrouwen		
Jeugd, Zorg en Gezin	Jongerenwerker	1	1	1	1	0	1	5
		20%	20%	20%	20%	0%	20%	100%
	Jeugdzorgmedewerker	1	2	0	0	0	0	3
		33%	67%	0%	0%	0%	0%	100%
	Sociaal werker	4	1	5	5	0	1	16
		25%	6%	31%	31%	0%	6%	100%
	Werkzaam in een andere functie binnen het sociaal wijkteam	2	2	7	7	1	2	21
		10%	10%	33%	33%	5%	10%	100%
	Jongerenconsulent of -coach	0	6	6	4	1	0	17
		0%	35%	35%	24%	6%	0%	100%
Onderwijs	Frontlijncoach	0	1	0	0	0	0	1
		0%	100%	0%	0%	0%	0%	100%
	Totaal Jeugd, Zorg en Gezin	8	13	19	17	2	4	63
		13%	21%	30%	27%	3%	6%	100%
	Werkzaam in het voortgezet onderwijs	1	0	0	0	0	0	1
		100%	0%	0%	0%	0%	0%	100%
	Werkzaam in het middelbaar of hoger beroepsonderwijs	1	3	0	0	0	0	4
		25%	75%	0%	0%	0%	0%	100%
Onderwijs	Leerplichtambtenaar	2	0	3	4	0	0	9
		22%	0%	33%	44%	0%	0%	100%
	Totaal Onderwijs	4	3	3	4	0	0	14
		29%	21%	21%	29%	0%	0%	100%

Openbare Orde en Veiligheid	Politie	3	3	11	7	2	0	26
		12%	12%	42%	27%	8%	0%	100%
	Buitengewoon opsporingsambtenaar	1	5	5	8	1	3	23
		4%	22%	22%	35%	4%	13%	100%
	Werkzaam bij het Zorg- en Veiligheidshuis	1	2	0	0	0	0	3
		33%	67%	0%	0%	0%	0%	100%
	Werkzaam bij detentie, re-integratie en re-cidive	1	4	0	0	0	0	5
		20%	80%	0%	0%	0%	0%	100%
	Totaal Openbare Orde en Veiligheid	6	14	16	15	3	3	57
		11%	25%	28%	26%	5%	5%	100%
Werk, Financiën en Schulden	Schuldhulpverlener	1	2	4	5	4	1	17
		6%	12%	24%	29%	24%	6%	100%
	Werk en participatie coach	5	3	9	22	3	2	44
		11%	7%	20%	50%	7%	5%	100%
	Sociaal raadslid	2	0	2	3	0	0	7
		29%	0%	29%	43%	0%	0%	100%
	Werkzaam bij de sociale recherche	1	0	2	0	0	0	3
		33%	0%	67%	0%	0%	0%	100%
	Werkzaam bij de vraagwijzer	2	0	2	1	1	1	7
		29%	0%	29%	14%	14%	14%	100%
	Totaal Werk, Financiën en Schulden	11	5	19	31	8	4	78
		14%	6%	24%	40%	10%	5%	100%
Wijk en Wonen	Wijkregisseur, - netwerker of manager	0	2	1	0	0	1	4
		0%	50%	25%	0%	0%	25%	100%
	Team wonen	0	0	0	0	0	0	0
		0%	0%	0%	0%	0%	0%	100%
	Wijkcoach	0	0	1	0	1	0	2
		0%	0%	50%	0%	50%	0%	100%
	Totaal Wijk en Wonen	0	2	2	0	1	1	6
		0%	33%	33%	0%	17%	17%	100%
Overig	Overig	0	4	3	6	0	2	15
		0%	27%	20%	40%	0%	13%	100%
Totaal alle domeinen		29	41	62	73	14	14	233
		12%	18%	27%	31%	6%	6%	100%

BIJLAGE G. WERKGEBIEDEN EN LEEFTIJDSCATEGORIE (VERMOEDELIJKE) SLACHTOFFERS

Percentage	Functie	Domein en totaal
0 % t/m 10%		
11% t/m 20%		
21% t/m 30%		
31% t/m 40%		
41% t/m 50%		
50% >		

Leeftijdscategorie (vermoedelijke) slachtoffers								
Domein	Functie	Voornamelijk of uitsluitend minderjarig		Net zo vaak minderjarig als meerderjarig	Voornamelijk of uitsluitend meerderjarig		Dat weet ik niet	Totaal
		Uitsluitend minderjarig	Voornamelijk minderjarig		Voornamelijk meerderjarig	Uitsluitend meerderjarig		
Jeugd, Zorg en Gezin	Jongerenwerker	0	2	2	0	0	1	5
		0%	40%	40%	0%	0%	20%	100%
	Jeugdzorgmedewerker	0	2	1	0	0	0	3
		0%	67%	33%	0%	0%	0%	100%
	Sociaal werker	0	4	4	4	3	1	16
		0%	25%	25%	25%	19%	6%	100%
	Werkzaam in een andere functie binnen het sociaal wijkteam	0	4	2	8	6	1	21
		0%	19%	10%	38%	29%	5%	100%
	Jongerenconsulent of -coach	0	1	4	8	4	0	17
		0%	6%	24%	47%	24%	0%	100%
Onderwijs	Frontlijncoach	0	0	0	1	0	0	1
		0%	0%	0%	100%	0%	0%	100%
	Totaal Jeugd, Zorg en Gezin	0	13	13	21	13	3	63
		0%	21%	21%	33%	21%	5%	100%
	Werkzaam in het voortgezet onderwijs	1	0	0	0	0	0	1
		100%	0%	0%	0%	0%	0%	100%
	Werkzaam in het middelbaar of hoger beroepsonderwijs	0	2	0	2	0	0	4
		0%	50%	0%	50%	0%	0%	100%
	Leerplichtambtenaar	5	2	1	0	1	0	9
		56%	22%	11%	0%	11%	0%	100%
Totaal Onderwijs		6	4	1	2	1	0	14
		43%	29%	7%	14%	7%	0%	100%

Openbare Orde en Veiligheid	Politie	3	9	9	3	1	1	26
		12%	35%	35%	12%	4%	4%	100%
	Buitengewoon opsporingsambtenaar	0	6	3	6	7	1	23
		0%	26%	13%	26%	30%	4%	100%
	Werkzaam bij het Zorg- en Veiligheids-huis	0	0	2	1	0	0	3
		0%	0%	67%	33%	0%	0%	100%
	Werkzaam bij detentie, re-integratie en recidive	0	0	3	1	1	0	5
		0%	0%	60%	20%	20%	0%	100%
Werk, Financiën en Schulden	Totaal Openbare Orde en Veiligheid	3	15	17	11	9	2	57
		5%	26%	30%	19%	16%	4%	100%
	Schuldhelpverlener	0	1	5	7	3	1	17
		0%	6%	29%	41%	18%	6%	100%
	Werk en participatie coach	0	1	5	12	25	1	44
		0%	2%	11%	27%	57%	2%	100%
	Sociaal raadslid	1	1	1	2	1	1	7
Wijk en Wonen		14%	14%	14%	29%	14%	14%	100%
	Werkzaam bij de sociale recherche	0	0	1	0	2	0	3
		0%	0%	33%	0%	67%	0%	100%
	Werkzaam bij de vraagwijzer	0	0	3	3	1	0	7
		0%	0%	43%	43%	14%	0%	100%
	Totaal Werk, Financiën en Schulden	1	3	15	24	32	3	78
		1%	4%	19%	31%	41%	4%	100%
Overig	Wijkregisseur, -netwerker of manager	1	2	0	0	0	1	4
		25%	50%	0%	0%	0%	25%	100%
	Team wonen	0	0	0	0	0	0	0
		0%	0%	0%	0%	0%	0%	100%
	Wijkcoach	0	0	1	1	0	0	2
Overig		0%	0%	50%	50%	0%	0%	100%
	Totaal Wijk en Wonen	1	2	1	1	0	1	6
Overig		17%	33%	17%	17%	0%	17%	100%
	Overig	0	0	4	7	3	1	15
Totaal alle domeinen		0%	0%	27%	47%	20%	7%	100%
		11	37	51	66	58	10	233
Totaal alle domeinen		5%	16%	22%	28%	25%	4%	100%

BIJLAGE H. WERKGEBIEDEN EN MEEST
WAARGENOMEN LEEFTIJD (VERMOEDELIJKE)
SLACHTOFFERS

Percentage	Domein	Totaal
0 % t/m 10%		
11% t/m 20%		
21% t/m 30%		
31% t/m 40%		
41% t/m 50%		
50% >		

Leeftijd (vermoedelijke) slachtoffers (het vaakst)							
Domein	Functie	< 12 jaar	13 - 17 jaar	18 - 26 jaar	> 27 jaar	Dat weet ik niet	Totaal
Jeugd, Zorg en Gezin	Jongerenwerker	0	2	3	0	0	5
		0%	40%	60%	0%	0%	100%
	Jeugdzorgmedewerker	0	3	0	0	0	3
		0%	100%	0%	0%	0%	100%
	Sociaal werker	0	2	7	4	3	16
		0%	13%	44%	25%	19%	100%
	Werkzaam in een andere functie binnen het sociaal wijkteam	0	2	6	12	1	21
		0%	10%	29%	57%	5%	100%
	Jongerenconsulent of -coach	0	0	16	0	1	17
		0%	0%	94%	0%	6%	100%
Onderwijs	Frontlijncoach	0	0	1	0	0	1
		0%	0%	100%	0%	0%	100%
	Totaal Jeugd, Zorg en Gezin	0	9	33	16	5	63
		0%	14%	52%	25%	8%	100%
	Werkzaam in het voortgezet onderwijs	0	1	0	0	0	1
		0%	100%	0%	0%	0%	100%
	Werkzaam in het middelbaar of hoger beroepsonderwijs	0	2	2	0	0	4
		0%	50%	50%	0%	0%	100%
	Leerplichtambtenaar	0	7	2	0	0	9
		0%	78%	22%	0%	0%	100%
Totaal Onderwijs		0	10	4	0	0	14
		0%	71%	29%	0%	0%	100%

Openbare Orde en Veiligheid	Politie	0	10	9	4	3	26
		0%	38%	35%	15%	12%	100%
	Buitengewoon opsporingsambtenaar	0	6	6	8	3	23
		0%	26%	26%	35%	13%	100%
	Werkzaam bij het Zorg- en Veiligheidshuis	0	0	2	1	0	3
		0%	0%	67%	33%	0%	100%
	Werkzaam bij detentie, re-integratie en recidive	0	1	3	0	1	5
		0%	20%	60%	0%	20%	100%
Totaal Openbare Orde en Veiligheid	0	17	20	13	7	57	
	0%	30%	35%	23%	12%	100%	
Werk, Financiën en Schulden	Schuldhulpverlener	0	1	5	10	1	17
		0%	6%	29%	59%	6%	100%
	Werk en participatie coach	0	0	10	31	3	44
		0%	0%	23%	70%	7%	100%
	Sociaal raadslid	0	1	5	1	0	7
		0%	14%	71%	14%	0%	100%
	Werkzaam bij de sociale recherche	0	0	1	1	1	3
		0%	0%	33%	33%	33%	100%
Werkzaam bij de vraagwijzer	0	0	7	0	0	7	
	0%	0%	100%	0%	0%	100%	
Totaal Werk, Financiën en Schulden	0	2	28	43	5	78	
	0%	3%	36%	55%	6%	100%	
Wijk en Wonen	Wijkregisseur, - netwerker of manager	1	2	0	0	1	4
		25%	50%	0%	0%	25%	100%
	Team wonen	0	0	0	0	0	0
		0%	0%	0%	0%	0%	100%
	Wijkcoach	0	0	2	0	0	2
		0%	0%	100%	0%	0%	100%
Totaal Wijk en Wonen	1	2	2	0	1	6	
	17%	33%	33%	0%	17%	100%	
Overig	Overig	0	0	7	6	2	15
		0%	0%	47%	40%	13%	100%
Totaal alle domeinen		1	40	94	78	20	233
		0%	17%	40%	33%	9%	100%

Deel 1. Introductie

Geachte heer, geachte mevrouw,

Hartelijk dank voor uw bereidheid om aan dit onderzoek deel te nemen. Uw deelname is belangrijk om inzicht te krijgen in de aard en omvang van criminele uitbuiting in Rotterdam. U behoort namelijk tot een groep professionals die een grotere kans maakt om in aanraking te komen met slachtoffers en daders van criminele uitbuiting. Ook wanneer u hier geen ervaring mee heeft, is uw deelname daarom van belang.

Criminele uitbuiting is een vorm van mensenhandel waarbij een slachtoffer door iemand anders wordt gedwongen tot het plegen van criminele feiten. Criminele uitbuiting kent veel verschillende vormen. Het kan bijvoorbeeld gaan om het gedwongen handelen in drugs, zakkenrollen, het beschikbaar moeten stellen van je rekening om crimineel geld wit te wassen of om het plegen van diefstal of overvallen. Het geldt dat met het criminele feit wordt verdiend, gaat bijna volledig naar de uitbuiters; iemand met overwicht ten opzichte van het slachtoffer en hem of haar, met het oog op eigen financieel gewin, tot het plegen van criminaliteit dwingt.

Dwang is daarbij niet altijd goed zichtbaar en het gaat dan ook om dwang in brede zin. Vaak gaat het om subtiele vormen van dwang die samengaan met de kwetsbare positie waarin het slachtoffer zich bevindt en een dader die hier misbruik van maakt of het slachtoffer onder druk zet of misleidt. Dit kan bijvoorbeeld vanuit een groot leeftijdsverschil tussen het slachtoffer en de dader(s), vanwege schulden die het slachtoffer heeft of omdat het slachtoffer een licht verstandelijke beperking heeft. Ook kan dwang zich uiten in minder subtiele vorm zoals bijvoorbeeld (dreiging met) geweld, het dreigen iemand bij de politie aan te geven of om chantage met naaktbeelden. In de kern is er bij criminele uitbuiting dan ook sprake van een afhankelijkheidsrelatie tussen het slachtoffer en de dader(s).

Slachtoffers van criminele uitbuiting kunnen zowel minderjarig als meerderjarig zijn, man of vrouw, en kunnen de Nederlandse nationaliteit hebben of uit een ander land komen. Ook wanneer een slachtoffer eerst vrijwillig heeft ingestemd met het plegen van een crimineel feit, maar vervolgens wordt gedwongen om nog meer delicten te plegen, kan er sprake zijn van criminele uitbuiting. Daders van criminele uitbuiting kunnen onderdeel uitmaken van een georganiseerd netwerk, maar kunnen ook individueel werkzaam zijn.

Deze vragenlijst wordt ingevuld op anonieme basis. Alle gegevens worden anoniem verwerkt en na publicatie verwijderd. Er zijn geen goede of foute antwoorden, om-

dat het om uw persoonlijke ervaringen gaat. De invultijd bedraagt ongeveer 10 minuten. Nadat u de vragenlijst heeft afgesloten, kunt u uw antwoorden niet meer wijzigen.

Deel 2. Demografische factoren

Vraag 1: In welk gebied in Rotterdam werkt u? Indien u in meerdere gebieden werkt, kunt u invullen in welk gebied u het meest werkzaam bent.

- o Stadscentrum
- o Gebied Delfshaven
- o Gebied Overschie
- o Gebied Noord
- o Gebied Hillegersberg-Schiebroek
- o Gebied Kralingen-Crooswijk
- o Gebied Feijenoord
- o Gebied IJsselmonde
- o Pernis
- o Rozenburg
- o Gebied Prins Alexander
- o Gebied Charlois
- o Gebied Hoogvliet-Noord
- o Gebied Hoogvliet-Zuid
- o Hoek van Holland
- o Ik heb een functie die betrekking heeft op de gehele gemeente
- o Anders

Vraag 2: In welke functie bent u werkzaam in de gemeente Rotterdam?

- o Jongerenwerker
- o Straatcoach
- o Zorgcoördinator mensenhandel of jeugdhulp
- o Buurtregisseur
- o Wijkagent
- o Buitengewoon opsporingsambtenaar (boa)
- o Leerplichtambtenaar
- o Werkzaam in het voortgezet onderwijs
- o Werkzaam in het middelbaar of hoger beroepsonderwijs
- o Schuldhulpverlener
- o Jeugdzorgmedewerker
- o Sociaal werker
- o In een andere functie binnen het Sociaal Wijkteam
- o Anders, namelijk...: _____

Vraag 3: Hoeveel jaar bent u werkzaam in uw huidige functie?

- o 0 t/m 1 jaar
- o t/m 5 jaar
- o 6 t/m 10 jaar
- o 11 jaar of langer

Deel 3. Achtergrond mensenhandel

Naast criminele uitbuiting zijn er ook nog andere varianten van mensenhandel. Een bekende variant van mensenhandel is seksuele uitbuiting zoals gedwongen prostitutie, bijvoorbeeld door een loverboy. Ook kan een persoon worden gedwongen tot het uitvoeren van arbeid. In dat geval wordt gesproken van arbeidsuitbuiting. In alle gevallen is er sprake van dwang en dienen te opbrengsten (grotendeels) te worden afgestaan aan de uitbuiters.

Vraag 4: Heeft u ooit een opleiding, training, cursus en/of nascholing gevolgd over het herkennen van signalen van mensenhandel? Het gaat hierbij om alle vormen van mensenhandel, dus seksuele uitbuiting, arbeidsuitbuiting en criminele uitbuiting.

- o Ja (ga naar vraag 5)
- o Nee (ga naar vraag 6)

Vraag 5: Was er in deze opleiding, training, cursus en/of nascholing ook specifiek aandacht voor het onderwerp criminele uitbuiting?

- o Ja
- o Nee
- o Dat weet ik niet meer

Vraag 6: In hoeverre bent u bekend met signalen die kunnen wijzen op mensenhandel? Het gaat hierbij om alle vormen van mensenhandel, dus seksuele uitbuiting, arbeidsuitbuiting en criminele uitbuiting.

- o Zeer bekend
- o Redelijk bekend
- o Neutraal
- o Nauwelijks bekend
- o Niet bekend

Vraag 7: In hoeverre bent u bekend met signalen die kunnen wijzen op criminele uitbuiting?

- o Zeer bekend
- o Redelijk bekend
- o Neutraal
- o Nauwelijks bekend
- o Niet bekend

Vraag 8: Zou u geïnteresseerd zijn in het volgen van een (korte) training of cursus over het herkennen van signalen van criminele uitbuiting?

- o Ja
- o Nee

Deel 4. Signalering criminele uitbuiting

De volgende vragen gaan specifiek over criminele uitbuiting. Om die reden zal nog een keer worden beschreven wat hier precies onder wordt verstaan.

Criminele uitbuiting is een vorm van mensenhandel waarbij een slachtoffer door iemand anders wordt gedwongen tot het plegen van criminele feiten. Criminele uitbuiting kent veel verschillende vormen. Het kan bijvoorbeeld gaan om het gedwongen handelen in drugs, zakkenrollen, het beschikbaar moeten stellen van je rekening om crimineel geld wit te wassen of om het plegen van diefstal of overvallen. Het geldt dat met het criminele feit wordt verdiend, gaat bijna volledig naar de uitbuiters; iemand met overwicht ten opzichte van het slachtoffer en hem of haar, met het oog op eigen financieel gewin, tot het plegen van criminaliteit dwingt.

Dwang is daarbij niet altijd goed zichtbaar en het gaat dan ook om dwang in brede zin. Vaak gaat het om subtiele vormen van dwang die samengaan met de kwetsbare positie waarin het slachtoffer zich bevindt en een dader die hier misbruik van maakt of het slachtoffer onder druk zet of misleidt. Dit kan bijvoorbeeld vanuit een groot leeftijdsverschil tussen het slachtoffer en de dader(s), vanwege schulden die het slachtoffer heeft of omdat het slachtoffer een licht verstandelijke beperking heeft. Ook kan dwang zich uiten in minder subtiele vorm zoals bijvoorbeeld (dreiging met) geweld, het dreigen iemand bij de politie aan te geven of om chantage met naaktbeelden. In de kern is er bij criminele uitbuiting dan ook sprake van een afhankelijkheidsrelatie tussen het slachtoffer en de dader(s).

Slachtoffers van criminele uitbuiting kunnen zowel minderjarig als meerderjarig zijn, man of vrouw, en kunnen de Nederlandse nationaliteit hebben of uit een ander land komen. Ook wanneer een slachtoffer eerst vrijwillig heeft ingestemd met het plegen van een crimineel feit, maar vervolgens wordt gedwongen om nog meer delicten te plegen, kan er sprake zijn van criminele uitbuiting. Daders van criminele uitbuiting kunnen onderdeel uitmaken van een georganiseerd netwerk, maar kunnen ook individueel werkzaam zijn.

Vraag 9: Bent u op basis van wat u zojuist heeft gelezen in de afgelopen twee jaar weleens in aanraking gekomen met een persoon/personen van wie u het vermoeden had dat zij slachtoffer(s) waren van criminele uitbuiting? Met "in aanraking" wordt bedoeld dat u vanuit uw functie direct contact met het (vermoedelijke) slachtoffer had en ook met de betrokkene(n) heeft gesproken, maar het kan ook betekenen dat u weleens een slachtoffer van criminele uitbuiting heeft gesignaleerd, maar dat u niet zelf met de betrokkene(n) heeft gesproken.

- o Ja, ik heb direct contact gehad met een of meerdere (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting (ga naar vraag 10)
- o Ja, ik heb situaties waargenomen, maar heb daarbij niet met het (vermoedelijke) slachtoffer of de (vermoedelijke) slachtoffers gesproken (ga naar vraag 10)
- o Ja, ik heb met (vermoedelijke) slachtoffers gesproken en daarnaast ook andere situaties waargenomen waarbij ik niet met (vermoedelijke) slachtoffers gesproken heb (ga naar vraag 10)
- o Nee (ga naar vraag 25)

Vraag 10: Met hoeveel (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting bent u naar schatting in de afgelopen twee jaar in aanraking gekomen?

- o 1 persoon
- o - 5 personen
- o 6 - 10 personen
- o 11 - 25 personen
- o 26 of meer personen
- o Dat weet ik niet meer

Vraag 11: Tot welk geslacht behoorden de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting waarmee u in de afgelopen twee jaar in aanraking bent gekomen?

- o Het zijn uitsluitend mannen
- o Het zijn voornamelijk mannen
- o Het zijn net zo vaak mannen als vrouwen
- o Het zijn voornamelijk vrouwen
- o Het zijn uitsluitend vrouwen
- o Dat weet ik niet

Vraag 12: Tot welke leeftijdscategorie behoorden de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting met wie u in de afgelopen twee jaar in aanraking bent gekomen?

- o Het zijn uitsluitend volwassenen
- o Het zijn voornamelijk volwassenen
- o Het zijn net zo vaak volwassenen als minderjarigen
- o Het zijn voornamelijk minderjarigen
- o Het zijn uitsluitend minderjarigen
- o Dat weet ik niet

Vraag 13: Tot welke leeftijdscategorie behoorden de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting waarmee u in de afgelopen twee jaar in aanraking bent gekomen het vaakst?

- o 12 jaar of jonger
- o tussen de 13 en 17 jaar
- o Tussen de 18 en 26 jaar
- o 27 jaar of ouder
- o Dat weet ik niet

Vraag 14: Welke achtergrond hadden de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting met wie u in de afgelopen twee jaar in aanraking bent gekomen het vaakst?

- o Een Nederlandse achtergrond, waarbij het vermoedelijk slachtoffer zelf in Nederland geboren en opgegroeid is
- o Een Europese achtergrond, waarbij het vermoedelijk slachtoffer geboren en opgegroeid is in een Europees land anders dan Nederland en vervolgens naar Nederland is gekomen
- o Een niet-Europese achtergrond, waarbij het vermoedelijk slachtoffer in een land buiten Europa (inclusief Rusland en Turkije) geboren en opgegroeid is en vervolgens naar Nederland is gekomen
- o Dat weet ik niet

Vraag 15: Op welke verschillende locaties werden de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting waarmee u in de afgelopen twee jaar in aanraking bent gekomen geworven of geronseld? Met de plek van werven of ronselen wordt de locatie bedoeld waar de (vermoedelijke) slachtoffers zijn benaderd door hun uitbuiters. Het invullen van meerdere antwoorden is mogelijk.

- o Op een school of onderwijsinstelling (ga naar vraag 16)
- o Op straat of op openbare hangplekken (ga naar vraag 17)
- o In buurthuizen (ga naar vraag 17)
- o In horecagelegenheden, coffeeshops of shisha lounges (ga naar vraag 17)
- o In of rondom zorginstellingen of begeleid wonen locaties (ga naar vraag 17)
- o Op sportclubs- of verenigingen (ga naar vraag 17)
- o In asielzoekerscentra (ga naar vraag 17)
- o Online, via bijvoorbeeld Instagram, Snapchat, Facebook TikTok of andere sociale media (ga naar vraag 17)
- o Dat weet ik niet (ga naar vraag 17)
- o Anders, namelijk...: _____ (ga naar vraag 17)

Vraag 16: Op welke verschillende locaties werden de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting waarmee u in aanraking bent gekomen geworven of geronseld? Het invullen van meerdere antwoorden is mogelijk.

- o De basisschool
- o Praktijkonderwijs
- o Een vmbo/ havo/ vwo school
- o Een mbo-instelling
- o Een hbo-instelling of de universiteit
- o Anders

Vraag 17: Op welke manier werden de (vermoedelijke) slachtoffers, met wie u in de afgelopen twee jaar in aanraking bent gekomen, in de criminaliteit gedwongen? Het invullen van meerdere antwoorden is mogelijk.

- o Door middel van (dreiging met) fysiek geweld richting het (vermoedelijke) slachtoffer en/of zijn/haar sociale omgeving zoals bijvoorbeeld familie en vrienden
- o Door middel van chantage met naaktbeelden van het (vermoedelijke) slachtoffer
- o Door middel van chantage met opgebouwde schulden die het (vermoedelijke) slachtoffer moet afbetalen aan zijn of haar uitbuiters
- o Door te dreigen om de politie of iemand anders te vertellen over de criminele feiten die het (vermoedelijke) slachtoffer heeft gepleegd
- o Door te dreigen het (vermoedelijke) slachtoffer uit huis te zetten, indien hij/zij inwonend is bij de uitbuiters
- o Door te dreigen het (vermoedelijke) slachtoffer bij de politie aan te geven, omdat hij/zij illegaal in Nederland verblijft
- o Door misbruik te maken van de kwetsbare positie van het (vermoedelijke) slachtoffer, vanwege zijn/haar jonge leeftijd
- o Door misbruik te maken van de kwetsbare positie van het (vermoedelijke) slachtoffer, omdat hij/zij een licht verstandelijke beperking heeft
- o Dat weet ik niet
- o Anders, namelijk...: _____

Vraag 18: Welke vormen van gedwongen criminaliteit waren van toepassing bij de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting met wie u in de afgelopen twee jaar in aanraking bent gekomen? Het invullen van meerdere antwoorden is mogelijk.

- o Het gedwongen vervaardigen, uithalen, vervoeren of verhandelen van drugs
- o Gedwongen diefstal / inbreken / zakkenrollen
- o Gedwongen overvallen plegen
- o Gedwongen geld witwassen of worden ingezet als geldezel: iemand die gedwongen wordt om zijn bankrekening te gebruiken voor criminele activiteiten
- o Als katvanger: iemand die gedwongen wordt om bijvoorbeeld een voertuig of bedrijf op zijn naam te zetten om criminelen buiten het zicht van de autoriteiten te houden
- o Het onder dwang kopen van een product op afbetaling / gedwongen verkoop van telefoonabonnementen
- o Gedwongen ronselen van andere meisjes of jongens voor de prostitutie
- o Gedwongen bedelen
- o Anders, namelijk...: _____

Vraag 19: Welke vorm van gedwongen criminaliteit was het vaakst van toepassing bij de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting met wie u in de afgelopen twee jaar in aanraking bent gekomen?

- o Het gedwongen vervaardigen, uithalen, vervoeren of verhandelen van drugs
- o Gedwongen diefstal / inbreken / zakkenrollen
- o Gedwongen overvallen plegen
- o Gedwongen geld witwassen of worden ingezet als geldezel: iemand die gedwongen wordt om zijn bankrekening te gebruiken voor criminele activiteiten
- o Als katvanger: iemand die gedwongen wordt om bijvoorbeeld een voertuig of bedrijf op zijn naam te zetten om criminelen buiten het zicht van de autoriteiten te houden
- o Het onder dwang kopen van een product op afbetaling / gedwongen verkoop van telefoonabonnementen
- o Gedwongen ronselen van andere meisjes of jongens voor de prostitutie
- o Gedwongen bedelen
- o Anders, namelijk...: _____

Vraag 20: Bent u in de afgelopen twee jaar weleens in aanraking gekomen met personen van wie u vermoedde dat zij zowel seksueel als crimineel werden uitgebuit? Bij seksuele uitbuiting wordt een persoon gedwongen tot prostitutie of andere vormen van seksuele diensten, bijvoorbeeld door een loverboy. Het kan hier zowel om mannen als vrouwen gaan en zowel om minderjarigen als meerderjarigen.

- o Ja, ik ben in de afgelopen twee jaar met meerdere personen in aanraking gekomen bij wie ik het vermoeden had dat zij zowel seksueel als crimineel werden uitgebuit (ga naar vraag 21)
- o Ja, ik ben in de afgelopen twee jaar met één persoon in aanraking gekomen bij wie ik het vermoeden had dat hij of zij zowel seksueel als crimineel werden uitgebuit (ga naar vraag 21)
- o Nee, ik ben in de afgelopen twee jaar met niemand in aanraking gekomen bij wie ik het vermoeden had dat zij zowel seksueel als crimineel werden uitgebuit (ga naar vraag 23)
- o Dat weet ik niet (ga naar vraag 23)

Vraag 21: Kunt u aangeven met welke vorm van criminele uitbuiting de seksuele uitbuiting bij deze (vermoedelijke) slachtoffers samenging? Het invullen van meerdere antwoorden is mogelijk.

- o Het gedwongen vervaardigen, uithalen, vervoeren of verhandelen van drugs
- o Gedwongen diefstal / inbreken / zakkenrollen
- o Gedwongen overvallen plegen
- o Gedwongen geld witwassen of worden ingezet als geldezel: iemand die gedwongen wordt om zijn bankrekening te gebruiken voor criminele activiteiten
- o Als katvanger: iemand die gedwongen wordt om bijvoorbeeld een voertuig of bedrijf op zijn naam te zetten om criminelen buiten het zicht van de autoriteiten te houden
- o Het onder dwang kopen van een product op afbetaling / gedwongen verkoop van telefoonabonnementen
- o Gedwongen ronselen van andere meisjes of jongens voor de prostitutie
- o Gedwongen bedelen
- o Anders, namelijk...: _____

Vraag 22: Tot welk geslacht behoorden de (vermoedelijke) slachtoffers, met wie u in de afgelopen twee jaar in aanraking kwam, die zowel seksueel als crimineel werden uitgebuit?

- o Het zijn uitsluitend mannen
- o Het zijn voornamelijk mannen
- o Het zijn net zo vaak mannen als vrouwen
- o Het zijn voornamelijk vrouwen
- o Het zijn uitsluitend vrouwen

Vraag 23: Hieronder volgen 10 stellingen met betrekking tot criminele uitbuiting. Kunt u telkens aangeven in hoeverre u het eens bent met de volgende stellingen.

	Helemaal niet mee eens	Niet mee eens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens	Dat weet ik niet
1. Ik ben mij in de afgelopen twee jaar meer zorgen gaan maken over criminele uitbuiting in het gebied waar ik werk						
2. Ik heb in de afgelopen twee jaar een toename gezien in het aantal (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting in het gebied waar ik werk						
3. De (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting met wie ik vanuit mijn werk in aanraking kom, zijn in de afgelopen twee jaar steeds jonger geworden						
4. Criminelen zijn zich in de afgelopen twee jaar steeds actiever gaan richten op het ronselen van slachtoffers in het gebied waar ik werk						
5. Ik heb goed zicht op wie de criminelen zijn die personen dwingen tot het plegen van criminaliteit in het gebied waar ik werk						
6. De criminelen die personen dwingen tot het plegen van criminaliteit in het gebied waar ik werk zijn goed georganiseerd (jeugd)netwerken						
7. In het gebied waar ik werk lukt het goed om de criminelen die personen dwingen tot criminaliteit aan te pakken						
8. In het gebied waar ik werk worden voldoende maatregelen genomen om te voorkomen dat personen worden geronseld door criminelen						
9. Ik weet precies wat ik moet doen wanneer ik vermoed dat een persoon slachtoffer is van criminele uitbuiting						
10. Door de coronamaatregelen heb ik het afgelopen jaar minder goed zicht gehad op criminele uitbuiting in gebied waar ik werk						

Deel 5. Doorzetten van signalen van criminele uitbuiting

Vraag 24: Heeft u ooit contact opgenomen met iemand van een andere organisatie, of met iemand binnen uw eigen organisaties, naar aanleiding van vermoedens van criminele uitbuiting? Het invullen van meerdere antwoorden is mogelijk.

- ☐ Nee
- ☐ Nee, maar ik heb de vermoedens over gedwongen criminaliteit wel concreet vastgelegd, bijvoorbeeld in een dossier over de betrokken persoon of personen
- ☐ Ja, ik heb weleens vermoedens met een collega besproken
- ☐ Ja, ik heb weleens contact opgenomen met de politie
- ☐ Ja, ik heb weleens contact opgenomen met Veilig Thuis
- ☐ Ja, ik heb weleens contact opgenomen met een hulpverlener of zorginstelling
- ☐ Ja, ik heb weleens contact opgenomen met een aandachtsfunctionaris mensenhandel binnen de gemeente
- ☐ Ja, ik heb weleens contact opgenomen met een kennisinstituut of NGO op het gebied van mensenhandel
- ☐ Ja, anders namelijk...: _____

Vraag 25: Bestaan er binnen uw werkplek afspraken over het omgaan met geconstateerde vermoedens van criminele uitbuiting?

- ☐ Ja, er bestaan afspraken die gaan over specifiek geconstateerde vermoedens van criminele uitbuiting en andere vormen van mensenhandel
- ☐ Nee, er bestaan geen specifieke afspraken over hoe om te gaan met vermoedens van criminele uitbuiting en andere vormen van mensenhandel
- ☐ Dat weet ik niet

Deel 6. Afsluiting

Naar aanleiding van deze vragenlijst zouden we graag nog (telefonische) interviews houden met eerstelijns professionals over hun ervaringen met criminele uitbuiting. De interviews zullen ongeveer 45 minuten duren en alle gegevens uit de interviews zullen ook anoniem worden verwerkt. Indien u hieraan mee wil werken, kunt u hier uw emailadres invullen en dan zullen wij spoedig contact met u opnemen.

Heeft u nog opmerkingen naar aanleiding van deze vragenlijst?

We willen u graag hartelijk bedanken voor het uw deelname aan dit onderzoek. Het onderzoek zal in de zomer van 2021 worden gepubliceerd. Indien u vragen heeft over de voortgang van het onderzoek kunt u contact opnemen met [emailadres].

Bedankt, je antwoorden zijn perfect bewaard.

1. Introductie

- Beknopte toelichting op het onderzoek.
- Uiteenzetting criminele uitbuiting
- Voorstellen: functie uitvragen en hoelang iemand dit al doet.

2. Criminele uitbuiting

- Op welke wijze kom je vanuit je functie in aanraking met (vermoedelijke) slachtoffers en daders van criminele uitbuiting?
- In hoeverre is criminele uitbuiting in de laatste jaren is toegenomen of afgenomen?

3. Signalen en vermoedens

- Wat zijn de signalen van criminele uitbuiting die jij waarneemt? Wat maakt dat dit signalen zijn?
- Kun je iets vertellen over het moment dat er een gevoel ontstaat dat er mogelijk sprake is van slachtofferschap criminele uitbuiting.
- Wanneer is het punt gekomen dat iemand slachtoffer wordt in plaats van dader? Waar komt dat door?

4. Handelen op signalen

- Wat doe je op het moment dat je een (vermoedelijk) slachtoffer signaleert. Wanneer ga je over tot handelen op vermoedens?
- Wat zijn dan deze handelingen? Kan daar verschil in zitten? Waarom?
- Zijn er een redenen zijn om juist niet te handelen?

5. Slachtoffers

- Wie zijn de vermoedelijke slachtoffers? Wat kun je vertellen over hun achtergrond?
- Waar en op welke wijze worden zij geronseld of geworven voor criminele uitbuiting?
- Op welke wijze worden zij gedwongen gechanteerd?
- Tot welke criminele delicten worden zij gedwongen? Kan het ook gaan om meerdere delicten/vormen van mensenhandel tegelijkertijd?
- In hoeverre zien zij zichzelf als slachtoffer?
- Wat is er voor nodig om slachtoffers die zich in zo een situatie bevinden beter te ondersteunen en beschermen?
- Wat is er voor nodig om te voorkomen dat personen in een uitbuitingssituatie terecht komen?

6. Daders

- Wat kun je vertellen over de mogelijke daders van criminele uitbuiting? Wat hebben zij voor een achtergrond? Gaat het hier om georganiseerde criminelen of juist om individuele daders?
- Waar en op welke wijze ronselen zij slachtoffers? Is dat veranderd in de afgelopen jaren?
- In hoeverre lukt het om grip op hen te krijgen? Wat lukt wel en wat lukt niet?
- Wat is er nodig om daders beter aan te pakken?
- Wat is er nodig om daderschap te voorkomen?

7. Uitdagingen, kansen en knelpunten

- Welke uitdagingen, kansen en knelpunten zijn er in de signalering en aanpak van criminele uitbuiting?
- Wat zou er nodig zijn om de signalering en aanpak van criminele uitbuiting te versterken?